نمره ۷
۱۵۰
نمره ۲
۱۶۵
اداره مجلس شورای ملی
۴ شهر ربیع الاول ۱۳۲۸

کتابخانه مجلس شورای اسلامی ملی
نمره دفتر ۱۰
جلد ۱۰
منجمله کتب خریداری جهة ۲۰/۲۲۸

scan
safari

کتابخانه مجلس شورای ملی ۱۶
۹۳۷

نمره ۷

۱۵۰
نمره ۲
۱۶۵

اداره مجلس شورای ملی
۴ شهر [illegible] ۱۳۲۸

نمره دفتر ۱۰ کتابخانه مجلس شورای ملی [اسلامی]

جلد ۱۰

منجمله کتب خریداری جهة
۲۰/۲۲۸

scan
safari

کتابخانه مجلس شورای ملی
۱۶
۹۳۷

کتاب جغرافیا

که ثانیاً مراجعه و تکمیل شده با انضمام جغرافی ایران

تألیف محمد صفی خان

بتصویب وزارت جلیله معارف

ذرع ایرانی معادل است با ۱٫۰۴ متر

فرسخ ایرانی معادل است با ۶۲۴۰ متر

فرسخ مربع معادل است با ۳۸٬۹۳۷۶۰۰ متر مربع

فرسخ فرنگی معادل است با ۴٬۰۰۰ متر یا ۴ کیلومتر

چاپ سیم

طهران

فی سنه ۱۳۳۵

کتابخانه مجلس شورای ملی
مؤسسه ۱۳۰۴

بدون اذن مؤلف کسی را حق طبع نیست

۱۵
۲
۱۶۵
اداره مجلس شورای ملی

درس اول

جغرافیا

قسمت اول

جغرافیای محلی

بسم الله الرحمن الرحیم

جهات یابی

س - ما الآن در کجا و در چه محلی هستیم

ج - در فلان محل

س - آفتاب از کدام سمت این محل بیرون میآید
و آن سمت را چه میگویند

ج - از فلان سمت و آنجا را مشرق میگویند

س - آفتاب کدام سمت اینجا فرو میرود

ج - فلان سمت

س - این سمت را چه میگوئید

ج - مغرب

س - وقت ظهر آفتاب کدام سمت ما واقع است
و آن سمت را چه میگوئید

ج - فلان سمت و آنرا جنوب یا قبله میگویند

س - سمت مقابل جنوب را چه میگوئید

ج - بشمال

س - حالا اجمالاً بگوئید به بینیم چند سمت داریم

ج - چهار سمت مشرق مغرب شمال جنوب

س - این چهار سمت را چه میگوئید

ج - جهات اربعه یا جهات اصلیه

س فائده جهات یابی یعنی یافتن این جهات چیست

ج فائده یافتن این جهات آنست که وقت طلوع آفتاب

طوری بایستیم که دست راست ما بطرف خورشید باشد

آنوقت مشرق طرف راست ما واقع میشود و مغرب

طرف چپ شمال روبرو و جنوب پشت سر

س — غیر از این چهار سمت دیگر سمتی نداریم

ج — چرا چهار سمت دیگر هم داریم که واسطه ما بین آنها هستند

اول شمال شرقی واقع ما بین شمال و شرق

دوم شمال غربی واقع ما بین شمال و مغرب

سوم جنوب شرقی واقع ما بین جنوب و شرق

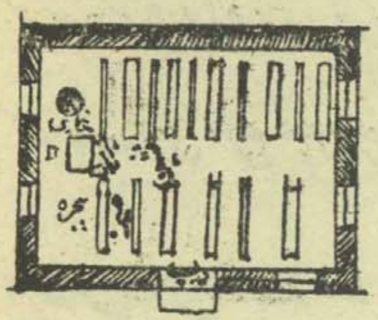
چهارم جنوب غربی واقع ما بین جنوب و مغرب

اطاق درس و مدرسه

س — نقشهٔ اطاق درس ما این است بگوئید ببینم کدام
بدنهٔ اطاق سمت شمال است و کدام بدنه سمت جنوب کدام
بدنه سمت مشرق و کدام بدنه سمت مغرب (۱)

ج — ....

(۱) معلم باید نقشهٔ اطاق درس و مدرسه مخصوص خود را
از روی نمونه که بدست داده شده روی تخته یا کاغذ برای شاگرد بکشد

س — بگوئید به بینیم در این نقشه چه چیزها کشیده شده است

ج ....

س — فلانکس کجای اطاق نشسته است

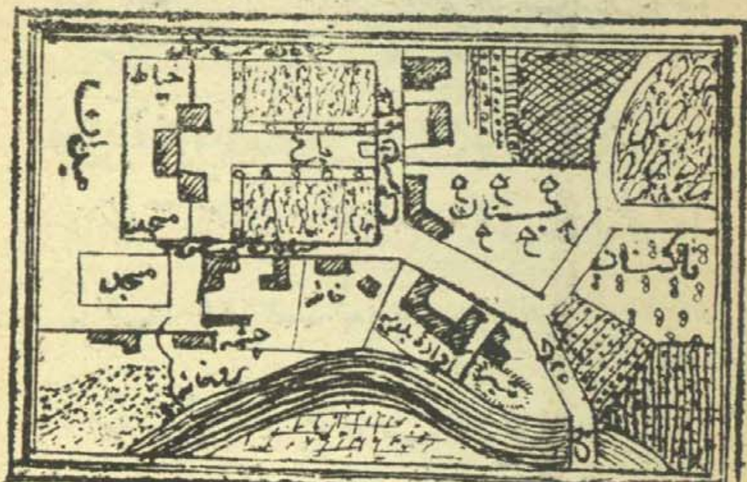
ج — فلانجا

س — نقشهٔ تمام مدرسه ایست اجزای او را شرح بدهید

ج ....

س جای طبقات شاگردان را نشان بدهید

ج ....

نقشهٔ اطراف مدرسه

س — مدرسه از چهار سمت بکجا چسپیده و با چه جاها همسایه است

ج — ....

س — مدرسهٔ ما در چه محلّه واقع است

ج — فلان محلّه

س — خود این محله جزو کجاست

ج — جزو فلان شهر یا فلان قصبه یا فلان وغیره

س — شهر چند محله دارد و محلات بزرگ و معروف آن کدامند

ج — فلان قدر محله دارد و محلات معروفش اینها هستند

س — اطراف شهرها باز آبادی هست

ج — بلی بلوک بسیار هست مثل فلان و فلان که خود آنها هرکدام صاحب دهات و آبادیهای زیاد هستند

س — شهر را با توابع و بلوکات اطرافش چه میگویند

ج — ولایت مثل ولایت اصفهان و کاشان وغیره

س — بالاتر از ولایت چه چیز است

ج — ایالت که خود آن ممکن است چندین ولایت داشته باشد

مثل

مثل ایالت عراق عجم وغیره

س — جای بزرگتر از ایالات را چه میگویند

ج — مملکت مثل مملکت ایران که مرکب از ایالات و ولایات بسیار است و ممالک عثمانی و روس وغیره

قسمت دوم

کلیات جغرافیا

بسمه تعالی

س — جغرافیا چه علمی است

ج — جغرافیا یا وصف الارض علمیست که در آن
از چگونگی سطح زمین گفتگو می کند

س — علم جغرافیا چند قسم است

ج — دو قسم جغرافیای طبیعی و جغرای ملکی یا سیاسی

س جغرافیای
طبیعی کدام است

ج جغرافیای طبیعی آنست که در آن از خشکی ها و دریاها
و کوهها و آنچه خداوند خلقت فرموده و بالطبیع در روی

زمین موجود بحث میشود

س — جغرافیای ملکی کدام است

ج — جغرافیای ملکی عبارت از تعریف طوایف
و ممالک روی زمین است

س — زمین بچه شکل است

ج — زمین کروی است یعنی گرد بشکل گلوله

س — سطح زمین مثل گلوله صاف و هموار است

ج — خیر سطح زمین عوارض جغرافیائی زیاد از قبیل
اقیانوس و دریا و قاره و رودخانه دارد

س — اقیانوس چه چیز است

ج — اقیانوس یا بحر محیط عبارت از مجموع آبهای
شوریست که دور زمین را احاطه نموده است

س دریا چیست

ج — دریا جزئی است از اقیانوس

س — ساحل چیست

ج — ساحل عبارتست از کنار یا لب دریا

س — خلیج چیست

ج — خلیج جزئی است از دریا که در زمین پیش رفته باشد

س — بندر چیست

ج — محلی از ساحل دریا یا رودخانه را که مخصوص ورود کشتی باشد بندر میگویند

س — تنگه یا باب چیست

ج — تنگه یا باب قسمت باریکی از دریا است واقع مابین دو خشکی که دو دریای بزرگ یا کوچک را بیکدیگر مربوط نماید

س — قاره چیست

ج — قاره خشکی بسیار بزرگی است که بواسطهٔ دریا بریده نشده باشد

س — جزیره چیست

ج هر خشکی کوچکی را که نتوان قاره گفت و از همه طرف آب بر آن احاطه داشته باشد جزیره گویند

س — دماغه چیست

ج — پیش آمدگی ساحل را در دریا دماغه گویند

س — ساحل چیست

ج — قسمتی از خشکی را که مجاور دریا باشد ساحل یا کنار یا گران گویند

س — کوه چیست

ج — مواضعی از زمین را که نسبت باماکن اطراف بسیار
برجسته و بلند باشد کوه یا جبل گویند

س — مقصود از ارتفاع کوه یا ارتفاع فلان مکان چیست

ج — ارتفاع کوه یا ارتفاع مکان عبارتست از اندازهٔ
بلندی آن کوه یا آن مکان نسبت بسطح دریا مثلاً اینکه
میگویند کوه دماوند قریب شش هزار متر ارتفاع دارد مقصود
ارتفاع اوست نسبت بسطح دریا نه نسبت بقریه دماوند یا طهران

س — برآمدگی کوچکتر از کوه را چه میگویند

ج — تپه و تل و ماهور و پشته

س — کوه آتش فشان چیست

ج — کوه آتش فشان کوهی است که از دهانهٔ آن
شعله و بخارات و مواد آتشین خارج گردد

س — دشت یا جلگه چیست

ج — هر زمین هموار و مسطح را دشت یا جلگه گویند

س — نجد چیست

ج — هر دشت هموار مرتفعی را که در سطح آن پستی و
بلندی موجود باشد نجد گویند

س — دره چیست

ج — دره زمین گودیست که در درون آن نهر آبی
جریان داشته باشد

س — رودخانه یا نهر چیست

ج — هر رشته آب عظیمی را که آبش از جریان بالاخره
بدریا ریزد رودخانه یا نهر گویند

س — مقصود از حوضه چیست

ج — حوضه دریا و حوضه رود عبارت از مجموع زمینهائیست
که آبشان وارد آن دریا یا آن رود میشود

س - نضب چیست

ج نضب قسمی است از حوضه و آنرا اجابنیه نیز گویند

س - دریاچه چیست

ج دریاچه مقدار آبی است که در داخل زمین محصور
باشد و دریاچه کوچک را برکه گویند

قسمت سیم

جغرافیای ملی

ایران

ا — جغرافیای طبیعی

س — ایران کجاست

ج — ایران وطن ماست که در آن متولد شده و زندگانی
مینمائیم و آن یکی از ممالک قدیم و نامی آسیا یعنی مشرق
زمین است

س — تکلیف ایرانی خوب چیست

ج — هر ایرانی خوبی باید با تربیت و هنرمند و دیندار
وطن پرست باشد و مال و جان خود را در وقت لزوم

از

از وطن مضایقه نماید

س — حدود ایران کدام است

ج — ایران از سمت شمال محدود است بحر خزر و از سمت شمال شرقی بترکستان روس و از سمت مشرق بافغانستان و بلوچستان انگلیس و از جانب جنوب بحر عمان و خلیج فارس و از طرف مغرب بخاک عثمانی و از سمت شمال غربی بقفقازیه روس

س — وسعت ایران و جمعیت آن چیست

ج — طول ایران حالیه از شمال غربی بجنوب شرقی (۲٬۰۰۰) کیلومتر و عرض متوسطش ۱۱۰۰ کیلومتر و مساحتش (۱٬۶۴۵٬۰۰۰) کیلومتر مربع و جمعیتش تقریباً ۲۴ کرور نفوس است

س — جزایر و بنادر معروف ایران در خلیج فارس کدام است

ج — مدخل خلیج فارس که به تنگه هرمز معروف است مشتمل بر دو جزیره است جزیره قشم و جزیره هرمز که مقابل بندر عباس واقع شده و اسم خود را باین تنگه داده است و در داخل خلیج جزایر بسیار دیگر از قبیل جزیره کیش و شیخ شعیب و خارک پراکنده است که بواسطه قلت یا عدم آبادی اهمیت چندانی ندارند بنادر مشهور دیگر ایران در این خلیج بندر بوشهر و بندر لنگه است خلیج فارس بصید مروارید مشهور است

س — بنادر معروف ایران در بحر خزر کدام است

ج — بندر انزلی و بندر جز

س — آب و هوای ایران چطور است

ج — بهترین نواحی ایران در سمت جنوب واقع شده لیکن هوای اغلب مواضع آن بشدت گرم است و باد خطرناکی معروف بسموم

سموم دارد

آب وهوای سمت مغرب وشمال غربی آن معتدل وگوارا است
وناحیه شمالی آن که در ساحل بحر خزر ممتد است بسیار حاصلخیز
ومرطوب است ودر مشرق آن کویر بزرگ واقع شد

س - محصولات طبیعی وحیوانات ومعادن ایران ازچه قرار است

ج - ایران محصولات طبیعی نفیسه دارد چنانکه خشا اصلی اند
انجیر وتوت وبادام وهلو وقیسی وگوجه وانار مشهور آنجاست
انگورش بسیار خوب میشود وگندم وبرنج وجو وذرت ونی شکر
دراغلب نواحیش بعمل میآید وگل ودریاچین باغات
وانواع مرکباتش بسیار است
اسب ایرانی درخوبی وامتیاز مشهور است وشتر آنجا که
هنوز برای حمل مال التجاره ومسافرت وجودش بسیار
نافع

نافع وبکار است ازبابت لطافت پشم که دراغلب منسوجات
ازقبیل شال وعبا بکار برده میشود خیلی مطلوب میباشد ودر
نواحی شرقی آن بواسطه قشنگی کرک ماشند نرمیت مشهور آفاق
است شیر وببر وپلنک هم دربعضی ازنقاطش دیده میشود
معدنیات خیلی مشهور ایران عبارتند ازنمک که تقریبا
دراغلب نقاط آن یافت میشود ونفت که بمنزله روغن
چراغست ومس وذغال سنک وغیره وغیره که تماما بواسطه
فراهم نبودن اسباب استخراج بیکار افتاده اند
واحجار کریمه ازقبیل لعل وفیروزه ولاجورد که آبی معدنی
ازآن کشیده میشود

س - تقسیمات طبیعی ایران وجبال معروف آن کدامند

ج - ایران طبعاً به ناحیه یا قطعه انقسام میپذیرد
ناحیه

ناحیه اول که بالنسبه بزرگتر میباشد مرکز و مشرق مملکت را
متصرف است و خود آن جزء عربی نجد مرتفعی را تشکیل میدهد
که به نجد ایران اشتهار دارد و نجد مرتفع مذکور از سمت
شمال بجبال خراسان و جبال البرز و از طرف مغرب
بکوهستانات الوند محدود میشود

مرتفع ترین قلل جبال مذکوره قله دماوند است که در جبال
البرز واقع شده و ارتفاعش تقریبا بششهزار متر میرسد

ناحیه دویم ناحیه شمالی است که جانبه بحر خزر باشد

ناحیه سیم ناحیه جنوبی است که مشتمل بر جانبه مایل بسمت
خلیج فارس و تنگه هرمز و بحر عمان است

س رودخانه ها و دریاچه های بزرگ ایران کدامند

ج رودخانه های نجد ایران عموماً دار و در ریگزار

یا

یا دریاچهای بیجریان میشوند و معروف ترین آنها عبارتند
از زاینده رود که وارد باطلاق گاوخونی میشود و بند امیر
که بدریاچه نیریز میریزد

در شمال غربی نجد مذکور دریاچه ارومیه واقع شده که ۱۳۰
کیلومتر طول دارد و آبش بقدری شور و ناگوار است که هیچ
قسم ماهی تربیت نمینماید در سمت مشرق دریاچه هامون است
که رود هیرمند در آن میریزد [illegible]

رودخانه قزل اوزن که وارد بحر خزر میشود و رود ارس
نیز که رودخانه بسیار سریع السیری است و قسمت وسط
آن سرحد ما بین ایران و قفقاز روس محسوب میشود
وارد خزر میگردد

در جانبه جنوبی دو رودخانه هست یکی کرخه که داخل

شط

شط العرب میشود و دیگر کارون که یک شعبه اش وارد
شط العرب و شعبه دیگرش باسم بهمشیر مستقیماً بخلیج فارس بریزد

۲- جغرافیای ملکی

س — تقسیمات ملکی و سیاسی ایران از چه قرار است

ج — مملکت ایران بدوازده ولایت بزرگ و کوچک
تقسیم شده که حدود اغلب آنها درست از یکدیگر ممتاز نیست
و با تقسیمات حکومتی نیز بسیار فرق دارند

س بزرگترین آنها کدام و شهرهای عمده اش از چه قرارند

ج بزرگترین آنها در وسط ایالت عراق عجم است
که در طرف مغرب صاحب اراضی حاصلخیز و از طرف مشرق
متصل بکویر است

طهران پایتخت مملکت ایران در این ایالت واقع شده
موقعش

موقعش در دامنه کوه البرز و جمعیتش متجاوز از ۳۰۰٫۰۰۰ نفوس
است عمارت سلطنتی در داخل ارک و مرکز آن بنا واقع
گردیده

در جنوب این شهر پایتخت نزدیک خرابهای شهر ری زاویه
مقدسه حضرت عبدالعظیم ع و در شمال و شمال شرقی آن ییلاقات
شمیران دلواسان واقع شده است

اصفهان که یکی از پایتختهای معظم قدیم اینمملکت بوده در جنوب
عراق عجم واقع میباشد شکوه و عظمت سابقش بسیار کاسته
و عده نفوسش از دو کرور به ۸۰٫۰۰۰ تنزل نموده است

از جمله ابنیه و آثار باشکوه و تماشائی این شهر چهار باغ
و هشت بهشت و مسجد شاه و چهل ستون و پل زاینده رود
و بازار شاه عباسی بوده که بعضی از آنها منهدم شده و برخی
دیگر

دیگر نیز قریب با همدان مند جلگه اطراف اصفهان بسیار حاصلخیز
است و مخصوصا میوه جاتش خیلی خوب دارد از حیثیت صناعت
اول شهر ایران محسوب میشود

مابین طهران و اصفهان کاشان واقع شده که کارخانجات
مخمل بافی و حریربافی خوب دارد شهر بسیار قشنگی است
جمعیتش قریب ۵۰،۰۰۰ نفر است دیگر شهر قم که مدفن
حضرت معصومه علیها السلام است و زیارتگاه ایرانیان
میباشد

در شمال غربی طهران شهر قزوین واقع گردیده که قریب
۴۰،۰۰۰ نفر جمعیت دارد و سابقا دار السلطنه بوده

همدان در سمت مغرب عراق واقع شده و خرابهای
اکباتان قدیم نزدیک انجاست ۵۰،۰۰۰ نفر جمعیت دارد

یزد

یزد در سمت جنوب شرقی واقع شده شهر متوسطی است
۴۰،۰۰۰ نفر جمعیت دارد و پارسیان در آنجا بسیارند

سلطان آباد حاکم نشین عراق اصطلاحی این زمان
در سمت مغرب عراق عجم واقع گردیده تقریبا ۳۰،۰۰۰ نفر
جمعیت دارد

بروجرد نزدیک لرستان اتفاق افتاده صاحب ۳۰،۰۰۰
نفوس است

س — ولایات سمت شمال ایران کدامند

ج — در سمت شمال مملکت ایران و ساحل بحر خزر دو
ولایت واقع شده مازندران و گیلان

مازندران یا طبرستان حاکم نشین ساری دارای
۳۰،۰۰۰ نفر جمعیت است لکن بار فروش که در معرض

آن

آن واقع گردیده از حیثیت جمعیت و تجارت و صنعت
و تعدد مدارس علما و تحقیقات از آن پیشتر است

گیلان حاکم نشینش شهر رشت صاحب ۵۰٫۰۰۰ نفر جمعیت
است و کارخانجات گل دوزی و حریر بافی معروفست
دارد و بندر انزلی نزدیک بآن واقعست

س در مغرب ایران ایالت واقع شده
ج چهار ایالت آذربایجان و ولایت کردستان و لرستان
و خوزستان یا عربستان

آذربایجان ملکی است کوهستانی و سردسیر که
آثار زلزله در آن بسیار دیده میشود کرسی این ایالت شهر
تبریز است که در جنب دریاچه ارومیه واقع شده دارای تجارت
معتبریست و متجاوز از ۲۰۰٫۰۰۰ نفر جمعیت دارد

در

در شمال غربی همین دریاچه شهر خوی واقع گردیده که هم
خالی از اهمیت نیست

کردستان ایران یا اردلان آن نیز ولایتی است
کوهستانی که اکثر سکنه اش ایلات چادرنشین کرد هستند
کرسیش سنندج است
و کرمانشاه که ۳۰٫۰۰۰ جمعیت دارد جزو کردستان
محسوب میشود لاکن حکومتی بخصوص دارد

لرستان حاکم نشینش خرم آباد صاحب ۱۵٫۰۰۰
نفر جمعیت است

خوزستان یا عربستان از طرف جنوب بخلیج فارس
تکیه دارد کرسیش شوشتر نزدیک خرابه شوش قدیم
میباشد صاحب ۱۵٫۰۰۰ جمعیت و بندر معروفش

در

در ساحل شط العرب محمره دارای ۱۰٬۰۰۰ النفوس است

س. — ولایات جنوبی ایران کدام است

ج — در جنوب غربی ایران مابین عراق عجم و خلیج فارس
ایالت بزرگ و معتبر فارس واقع شده کرسیش شهر
شیراز صاحب ۶۰٬۰۰۰ جمعیت در درون دره با صفا
و خرمی احداث گردیده که گویا بهار دائمی دارد زلزله
در آن زیاد میشود و بندر عمده اش در خلیج فارس
بوشهر است
خرابه های اصطخر قدیم که با آتش سپاه اسکندر سوخت
در شمال شرقی شیراز واقعست
ولایت لارستان که بالنسبه جنوبی تر از فارس است
از اهمیت و اعتبار سابقش خیلی کاسته شده و امروز

جزو فارس محسوب میشود حاکم نشین آن شهر لار و بندر معروفش
بندر عباس مقابل جزیره هرمز واقع است

س — دیگر چه ولایتی است

ج — دیگر بلوچستان که قسمت عمده و آبادش را
انگلیس تصاحب نموده و در جنوب شرقی ایران واقعشده
امروز از مضافات کرمان است حاکم نشین آن بمپور و بنادرش
در بحر عمان جاسک و گوادر است

س — در سمت مشرق ایالات داریم

ج — دو ایالت داریم یکی کرمان که مقر حکومتش
شهر کرمان صاحب ۴۰٬۰۰۰ جمعیت است
دیگر خراسان که سمت شمالش بسیار حاصلخیز و [illegible]
جنوبش بالعکس چول و کویر است کرسیش شهر مشهد دارا

... ۱۳۰٫۰۰۰ نفوس است و مرقد مطهر حضرت علی بن موسی الرضا علیهما السلام در آنجاست

نیشابور شهر باروح و استعداد خوبی است معادن فیروزه دارد

س — دیگر ولایتی نماند که گفته باشیم

ج — چرا ولایت دوازدهم استرآباد است که در جنوب شرقی بحر خزر مجاور خلیجی بهمین اسم ممتد است حاکم نشینش آن استرآباد دارای ۲۰٫۰۰۰ جمعیت است دیگر در خلیج مذکور بندر جز آذربایجان و خراسان و فارس را از بابت عظمت مملکت گویند

قسمت چهارم

جغرافیای عمومی

زمین

س — زمین چیست

ج — زمین کوکبی است مثل ماه و خورشید و شکل آن کروی یعنی گرد است و دوره آن ۴۰۰۰۰ کیلومتر یعنی تقریباً ۶۴۱۰ فرسخ است

س — زمین متحرک یا ساکن

ج — زمین متحرک است بدو حرکت اول حرکت یومیه یا وضعیه ثانیاً حرکت سالیانه یا انتقالیه

س — زمین را چگونه میشناسند

ج زمین را بتوسط کره ارضیه و جزئیات آنرا بتوسط نقشه های جغرافی مینمایند

س — کره ارضیه چیست

ج — کره ارضیه کره ایست از مقوا که در روی آن شکل خشکیها و دریاها و سایر عوارض جغرافیائی زمین را کشیده اند

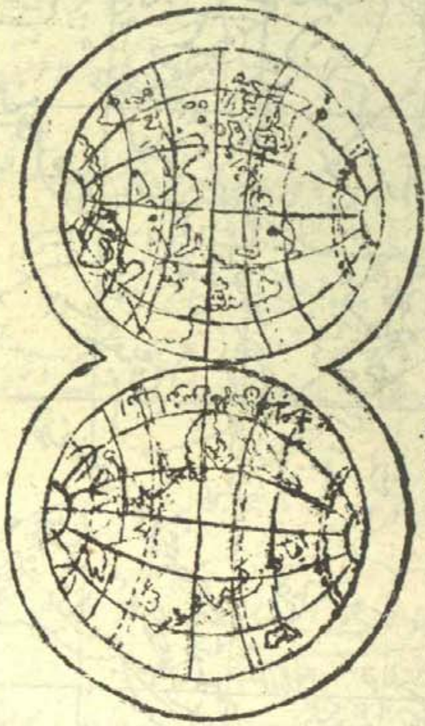
س — نقشه های جغرافی کدامند

ج — نقشه های جغرافی صفحه های کاغذی هستند که در روی آنها شکل تمام زمین یا شکل بعضی از قطعات آنرا کشیده اند

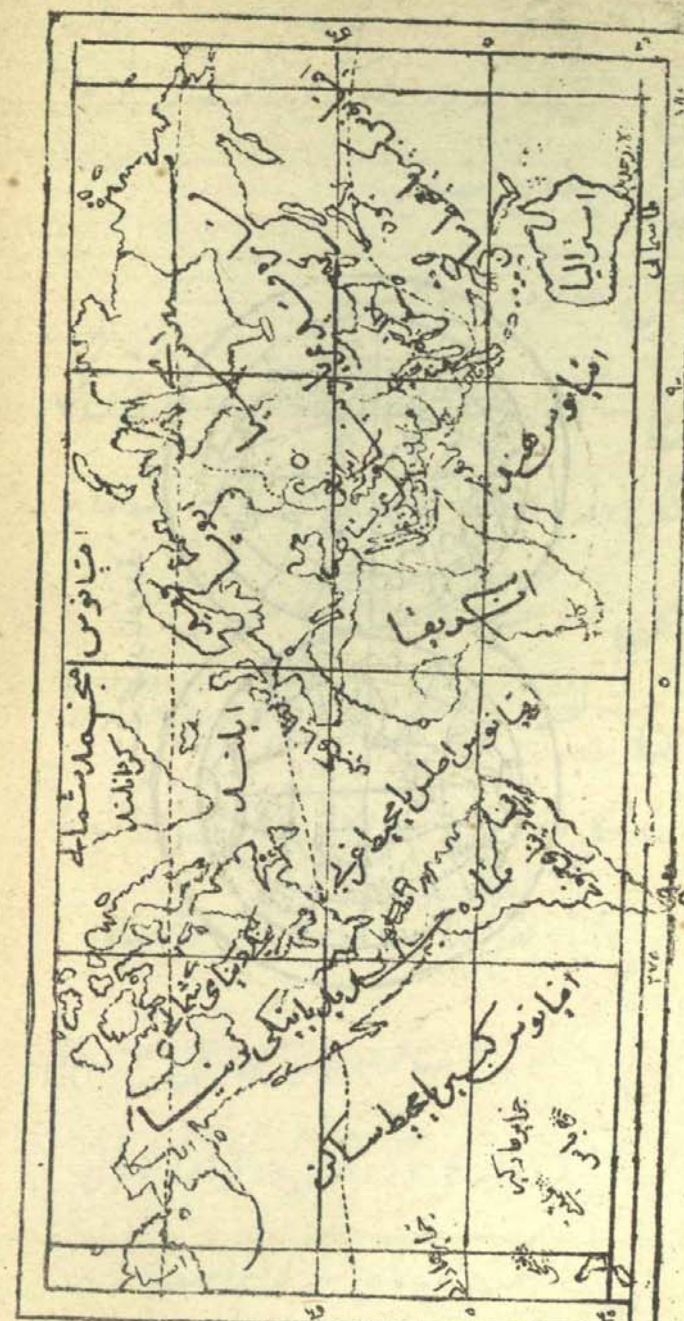
س — نقشه جهان نمای مدوره کدام است

ج — نقشه ایست که در روی آن شکل زمین را در دو نیم کره نقش کرده اند یکی نیم کره شرقی و دیگر نیم کره غربی

س — نقشه جهان نمای مسطحه کدام است

نقشه جهان نمای مدوره.

ج — نقشه جهان نمای سطحه نقشه ایست که سطح زمینرا

نمایش دو نیم کره روی آن نموده باشند

س — افق چیست

ج — دایره که چشم انداز ما را از اطراف محدود

مینماید و بنظر آسمان روی آن بزمین تکیه نموده افق گویند

س — جهات اصلیه افق چیست

ج — جهات اصلیه افق شمال است و جنوب و شرق

و مغرب که دو بدو با هم روبرو هستند

مشرق طرفیست که خورشید از آنجا طلوع مینماید

مغرب طرفیست که خورشید در آنجا غروب مینماید

جنوب طرفیست که در مملکت ما وقت ظهر آفتاب در انجاست

شمال نقطهٔ مقابل جنوب است

س

س جهات فرعیه کدامند

ج جهات واسطهٔ مابین جهات اصلیه را جهات
فرعیه گویند و عدهٔ آنها نیز چهار است شمال شرقی شمال غربی
جنوب شرقی جنوب غربی

س جهات یابی چیست

ج - مقصود از جهات یابی تعین جهات اربعه است
و چون طوری بایستیم که دست راست ما بطرف مشرق
واقع شود دست چپ مغرب است و رو بروشمال و پشت سر جنوب

س - ترتیب جهات اربعه روی نقشه چیست

ج - معهود چنانست که همیشه شمال را در بالای نقشه قرار
میدهند و جنوب را در پائین مشرق را طرف راست
و مغرب را طرف چپ

تقسیمات کرهٔ زمین

س - سطح زمین از چه مرکبست

ج - سطح زمین مرکبست از آب و خاک یعنی از دریا و خشکی

س - خشکیهای زمین چند قسمت اند

ج - خشکیهای زمین عبارتند از سه قاره و عدهٔ
بسیاری از جزایر

س - سه قارهٔ زمین کدامند

ج - اول قارهٔ قدیم یا دنیای قدیم دویم قارهٔ جدید
یا دنیای جدید یا ینگی دنیا سیم قارهٔ جنوبیه یا استرالیا

س - پنج قطعهٔ عالم کدامند

ج - آسیا و اروپا و افریقا که سه قطعهٔ دنیای قدیمند

قطعهٔ چهارم امریکا یا ینگی دنیا

قطعه پنجم اقیانوسیه یعنی استرالیا با جزایر اطراف آن

س اقیانوس را چگونه قسمت مینمایند

ج اقیانوس یعنی بحر محیط را نیز به پنج اقیانوس جزء قسمت مینمایند

اول اقیانوس کبیر واقع ما بین مشرق دنیای قدیم و مغرب دنیای جدید

دویم اقیانوس اطلس واقع در مغرب دنیای قدیم و مشرق دنیای جدید

سیم اقیانوس هند واقع ما بین افریقا و آسیا و استرالیا

چهارم اقیانوس منجمد شمالی واقع در شمال زمین —

پنجم اقیانوس منجمد جنوبی واقع در جنوب زمین —

پنج قطعهٔ کره

۱— آسیا

س — حدود آسیا را بیان نمائید

ج — آسیا از طرف شمال محدود است با قیانوس منجمد شمالی و از طرف مشرق با قیانوس کبیر و از جنوب با قیانوس هند و از طرف مغرب بقطعهٔ اروپا —

س — وسعت آسیا بالنسبه با ایران چیست

ج — آسیا تقریباً ۴۲ برابر ایران است

س جرگه کوه عمده آسیا کدام است

ج — عمده ترین جرگه کوه آسیا نجد بزرگ مرکزی است که از سمت جنوب بجبال هیمالایا تکیه دارد و از آنها بلند تر کوه در زمین غیبت

(۸۰۰۰)

(۸/۰۰۰ ذرع) و دیگر جبال قفقاز

س رودهای عمده آسیا کدام است

ج رودهای عمدهٔ آسیا عبارتند از هوانگ هو یا رود
زرد و یانگ تسه کیانگ یا رود ازرق که بدریای زرد
میریزند و رود گنگ که وارد خلیج بنگاله میشود و رود سند
که داخل خلیج عمان میگردد

س ممالک عمده آسیا و شهرهای بزرگ آنرا بشمارید

ج اول در شمال سیبریه روس است که کرسی
آنرا ایرکوتسک گویند

دوم در مشرق مملکت چین است که پای تخت آنرا پکن میگویند
شهرهای عمده آن نانکن و کانتون است
سیم مملکت ژاپون که پای تخت آنرا توکیو گویند

چهارم

چهارم ملک کره است که پای تخت آنرا سئول گویند پنجم
در جنوب هند و چین است که شهرهای بزرگ آن هانوئی است
و هوه و سایگون و سنگاپور و بانگوک ششم هندوستان
که پای تخت آنرا کلکته میگویند و شهرهای عمده اش مدرس و بمبئی است
هفتم افغانستان که پایتخت آن کابل است هشتم ترکستان
که کرسی آن تاشقند است نهم ایران که وطن عزیز ماست
پای تخت آن طهران است و بلاد عمده اش تبریز است
و مشهد و اصفهان و شیراز رجوع کنید بجغرافیای

(خصوصی ایران)

دهم در مغرب قفقازیه که کرسی آن تفلیس
است یازدهم آسیای عثمانی
که شهرهای عمدهٔ آن

از

از هرات و دمشق و بیت المقدس
دوازدهم عربستان که شهرهای عمدهٔ آن مکهٔ معظمه
و مدینهٔ طیبه است

۲ - اروپا

س - حدود اروپا را بیان نمایید

ج - اروپا از طرف شمال محدود است با اقیانوس منجمد شمالی و از طرف مشرق بقطعهٔ آسیا و از طرف جنوب ببحر متوسط یا بحر الروم و بحر اسود و از طرف مغرب با اقیانوس اطلس

س - وسعت اروپا بالنسبه بایران و آسیا چیست

ج - اروپا شش برابر ایران و یکربع آسیا است

س - کوههای عمده اروپا کدام است

ج - کوههای عمده اروپا عبارتند از جبال پیرنه و جبال کارپات.

س - رودهای عمده اروپا کدامند

ج — رودهای عمده اروپا عبارتند از رود رن که
اوار رود دریای شمال میشود و رود دانوب که بدریای سیاه میریزد
س — ممالک عمده اروپا و شهرهای بزرگ آنرا بشمارید
ج — اول در مغرب مملکت انگلیس است که پای تخت
آنرا لندن مینامند.
دویم مملکت جمهوری فرانسه که پای تخت آن پاریس است
سیم مملکت بلژیک که پای تخت آن بروسل است
چهارم مملکت هولند که پای تخت آن لاهه است
پنجم در وسط اروپا مملکت آلمانی که پایتخت آن برلین است
ششم مملکت اطریش که پای تخت آن وینه است
هفتم جمهوری سویس که پای تخت آن برن است
هشتم در سمت شمال مملکت دانمارک که پای تخت آن

کپنهاک

کپنهاک است
نهم و دهم دو مملکت سوئد و نروژ که پای تخت های آنها
استکهلم و کریستیانیا باشد
یازدهم در مشرق مملکت روسیه که پایتخت آن سن پطرز
بورغ است دوازدهم در جنوب مملکت اسپانی که پایتخت آن
مادرید است سیزدهم مملکت پرتقال که پایتخت آن لیسبون است
چهاردهم مملکت ایطالیا که پای تخت آن رم است
پانزدهم مملکت عثمانی که پای تخت آنرا قسطنطنیه و اسلامبول
گویند شانزدهم مملکت یونان که پای تخت آن آتن است
هفدهم مملکت رومانی یا افلاق و بغدان که پای تخت
آن بخارست
هیجدهم مملکت سربستان که پای تخت آن بلگراد است

نوزدهم

نوزدهم ملک قراطاغ که پای تخت آن ستینیا است

۳ ـــــ افریقا

س — حدود افریقا را بیان کنید

ج افریقا از طرف شمال محدود است به بحر ابیض متوسط و از طرف مشرق به بحر احمر یا قلزم و اقیانوس هند و از طرف جنوب و مغرب باقیانوس اطلس

س — وسعت افریقا بالنسبه با ایران و آسیا چیست

ج — افریقا ۸ برابر ایران و سه ربع آسیاست

س — رودهای عمده افریقا کدام است

ج — رودهای عمده افریقا عبارتند از رود نیژر که وارد اقیانوس اطلس میشود و رود نیل که به بحر الروم میریزد

س ممالک عمده افریقا و شهرهای بزرگ آنرا بشمارید

ج اول در شمال ملک [illegible] مراکش پایتخت آن فاس است

دیم

دوم ملک الجزیره پای تخت آن الجزیره است

سیم ملک طونس پای تخت آن طونس است

چهارم طرابلس غرب پای تخت آن طرابلس است

پنجم مصر پای تخت آن مصر القاهره است که گاه بطور مختصر

قاهره گویند و شهر عمدهٔ آن اسکندریه است

ششم در مشرق حبشه پای تخت آن آدیس آبابا است

هفتم ملک موزامبیک پای تخت آن موزامبیک است

هشتم در مغرب سنگال شهر عمدهٔ آن سن لوی است

نهم سودان شهر عمدهٔ آن تمبوکتو است

دهم ملک گینه

یازدهم ملک کونگو بلجیک

دوازدهم در وسط ملک آزاد کونگو پای تخت آن بوما است

سیزدهم

سیزدهم در جنوب مهاجرنشین کاپ پای تخت آن کاپ است

چهاردهم جزیره ماداگاسکار که در مشرق افریقا واقع شده و پای تخت آن تاناناریو است

٤ع — امریکا

س ـ حدود امریکا را بیان نمائید

ج ـ امریکا محدود است از طرف شمال با قیانوس منجمد شمالی و از طرف مشرق با قیانوس اطلس و از طرف جنوب و مغرب با قیانوس کبیر

س ـ وسعت امریکا بالنسبه با ایران و آسیا چیست

ج ـ امریکا ۲۲ برابر ایران و قدری کوچکتر از آسیاست

س ـ جبال عمدهٔ امریکا کدام است

ج ـ جبال عمدهٔ امریکا عبارتند از جبال رُشُو یعنی سنگستان در امریکای شمالی و جبال کُردیلِر اندها در امریکای جنوبی

س ـ رودهای عمدهٔ امریکا کدام است

ج ـ رودهای عمدهٔ امریکا عبارتند از میسی سیپی

در

در امریکای شمالی و آمازون در امریکای جنوبی و آن اعظم رودهای زمین است

س ـ ممالک عمده و شهرهای بزرگ امریکا را بشمارید

ج ـ در امریکای شمالی

اول ارض آلاسکا

دویم جزیره گروانلند

سیم کانادا یا امریکای انگلیس

چهارم دول متحده شمالی که پای تخت آن واشنگتن است و شهرهای عمده‌اش نیویورک و شیکاگو

پنجم دولت مکزیک پای تخت آن مکزیکو است

ششم امریکای مرکزی شهر بزرگ آن گواتمالا

هفتم جزایر انتیل که مابین دو دنیا واقع شده

دنهم

و شهر اصلی آنها هاوان در جزیره کوبا واقعست

هشتم در امریکای جنوبی ممالک **گویان**

نهم مملکت **برزیل** پای تخت آن ریودوژانیرواست

دهم **ونزوئلا** پای تخت آن کاراکاس است

یازدهم **کلومبیه** که باسم کریستف کلومب کاشف

ینگی دنیا موسوم گردیده پای تخت آن بوگوتا است

دوازدهم مملکت **اکواتر** پای تخت آن کیتو است

سیزدهم مملکت **پرو** پای تخت آن لیما است

چهاردهم مملکت **بلیویه** پای تخت آن لاپاز است

پانزدهم مملکت **شیلی** پای تخت آن سانتیاگو است

شانزدهم مملکت **ارژانتین** پای تخت آن بوئنوزایرس است

هفدهم مملکت **پاراگه** پای تخت آن آسمپسیون است

هیجدهم ملک **اوروگوئه** پای تخت آن مونته ویدئو است

۵ – اقیانوسیه

س — حدود اقیانوسیه را بیان نمائید

ج — اقیانوسیه از طرف مغرب نزدیک میشود به آسیا و اقیانوس هند و از طرف مشرق بامریکا و از طرف جنوب باقیانوس منجمد جنوبی این قسمت پنجم عالم مرکب است از قارهٔ جنوبیه و جزایر بسیاری که در اطراف آن واقع شده اند

س ممالک و شهرهای عمدهٔ اقیانوسیه کدامها هستند

ج اول قاره جنوبیه که آنرا استرالیا و هلند جدید نیز گویند و شهرهای عمدهٔ آن سیدنه و ملبورن است دویم جزایر مالزیه که شهر عمدهٔ آنها در جزیره جاوه موسوم به بطاویه است و در جزیره لوسن موسوم به مانیلا سیم جزایر پولینزیه

جغرافیای مقدس

س — اماکن مقدسه کدامها هستند

ج — اول در عربستان حجاز است که در مغرب واقع شده و دو شهر مقدس ما در آنجا یکی مکهٔ معظمه و دیگری مدینه طیبه است در مکه معظمه کعبه واقع شده که خانهٔ خدا است و هر مسلمان با استطاعتی مکلف است که اقلا یکمرتبه بزیارت آنجا برود و قدیم آنجارا بطحا میگفتند و در مدینه روضه مقدسه حضرت خاتم الانبیاء در میان شهر و در طرف مشرق قریب بقبرستان بقیع واقعست که قبر ابراهیم بن رسول الله و بنات آنحضرت و حضرت امام حسن و حضرت امام زین العابدین و حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر الصادق علیهم السلام

آنجاست و مزار کثیر الانوار چهار امام بزرگوار قریب
بیکدیگر است و جمعی کثیر از صحابه و تابعین نیز در آنجا مدفونند
و قدیم آنجا را **یثرب** میکفتند
دویم عراق عرب است که دو رود خانه بزرگ دجله و
فرات در آنجا جاری هستند و پس از یکی شدن باسم
شط العرب در خلیج فارس میریزند در مغرب فرات
نجف مدفن حضرت اسد الله الغالب علی بن ابیطالب
علیه السلام است و در شمال نجف کربلا مدفن و مقتل حضرت
سید الشهدا حسین بن علی بن ابیطالب و جمعی از شهدای دیگر
است و در ساحل غربی دجله مقابل بغداد **کاظمین**
مدفن امام موسی کاظم و امام محمد تقی علیهما السلام است
و در ساحل شرقی همین رود و در شمال بغداد سامرا

مدفن امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهما السلام است
سیم در ایران **مشهد** پای تخت خراسان مدفن امام
هشتم حضرت رضا علیه الآف التحیة والثنا است
چهارم **قم** مدفن حضرت معصومه علیها سلام خواهر
آنحضرت است
پنجم در شام **بیت المقدس** مکان متبرک مسلمانان
و یهودیان و عیسویان است و آنرا **اورشلیم**
یعنی دار السلام گویند

استاتیستیک

س - استاتیستیک چه علمست

ج - استاتیستیک یا فن موازنه علم باحوال قطعات و دنیاست از حیثیت وسعت وجمعیت و زراعت وصنعت وتجارت

س - جمعیت کره زمین چقدر است

ج - تقریبا سه هزار کرور نفر یا یک بیلیون و پانصد میلیون

س از حیثیت وسعت ترتیب قطعات کره چیست

ج اول قطعه آسیاست که اوسع وارفع قطعات پنجگانه زمین میباشد و از دو ینگی دنیا بزرگتر و وسعت آن نزدیک بمجموع قطعات اروپا وافریقا واقیانوسیه است دویم قطعه ازحیثیت وسعت ینگی دنیاست وسیم قطعه افریقا وچهارم قطعه اروپا و پنجم قطعه اقیانوسیه

س ازحیثیت جمعیت ترتیب قطعات کره چیست

ج ازحیثیت جمعیت نیز اول قطعه قسمت آسیاست که چهار خمس تمام بنی نوع انسان در آن سکنی دارند دویم قطعه اروپا وسیم قطعه افریقا وچهارم قطعه امریکا و پنجم قطعه اقیانوسیه

س ازدحام جمعیت در کدام نقاط دنیا بیشتر است

ج اولا نقاط پرجمعیت در آسیا جزایر ژاپن است و مملکت چین و ممالک شمال و مشرق و مغرب هندوستان ثانیا نقاط پرجمعیت در اروپا انگلستان است و فرانسه و ایطالیا ثالثا نقاط پرجمعیت در امریکا ممالک متحده شمالی است و مملکت مکزیک و امریکای مرکزی

س — کدام نقاط دنیا کم جمعیت ترند

ج — اولاً در شمال آسیا قسمتی از سیبریه بواسطه کثرت سرما و برف و یخ کم جمعیت و بعضی از نقاط آن بکلی غیر مسکون است و بعلاوه در درون آسیا قسمت بزرگی کم جمعیت میباشد

ثانیاً در شمال اروپا قسمتی از سوئید و نروژ کم جمعیت است

ثالثاً در درون افریقا قطعه وسیعی کم جمعیت است

رابعاً قسمتی از امریکای شمالی و قسمتی از درون امریکای جنوبی کم جمعیت است

خامساً جزء اعظم استرالیا در سمت مغرب کم جمعیت است

س — از حیثیت فلاحت و صنعت و تجارت کدام یک از قطعات دنیا برتری بر سایرین دارند

ج — از حیثیت زراعت و فلاحت و تجارت اهالی اروپا بر مردم سایر قطعات برتری دارند و فقط حریف و رقیبی که از حیثیت صنعت در رواج بازار عالم دارند امریکائیها هستند

فهرست

جغرافیای دوره اول

قسمت اول

قسمت دویم

قسمت سیم

ایران

قسمت

قسمت چهارم

جغرافیای عمومی

دوره

دوره دوم

جغرافیا

قسمت اول

زمین

بسم الله تعالی

فصل اول

کلیات علم هیئت و جغرافیا

عالم . — عبارت از هیئت مجموعهٔ اجرام سماوی یعنی ثوابت و سیارات است

ثوابت

. — کواکب خوشتاب را ثوابت گویند و نزدیکترین آنها

آنها

آنها بما آفتاب است

سیارات . — سیارات از خود نور و فروغی ندارند بلکه کسب نور و حرارت از آفتاب مینمایند و زمین ما یکی از سیارات است

زمین و حرکات و قطبین آن . — زمین در فضا ساکن نیست بلکه هم بدور خود میگردد و هم بدور آفتاب و بنا براین صاحب دو حرکت است

اولاً زمین بگرد خود در حول خط موهومی که بمرکز آن مرور مینماید و بمحور موسوم است حرکت میکند و نقاط طرفین محور را قطبین گویند یکی قطب شمال است و دیگر قطب جنوب

زمین در مدت بیست و چهار ساعت بسر یکشبانه روز یا بیست و چهار ساعت بسر پنجاه و شش دقیقه در حول محور خود میگردد و این حرکت را حرکت

وضعیه

وضعیه یا دوریه نامند

حرکت وضعیه همواره نصف زمین بواسطه نور خورشید روشن و نصف دیگر آن در ظلمت غوطه ور است و باینواسطه تتابع لیل و نهار حاصل میشود

ثانیاً زمین در مدت یکسال یا ۳۶۵ روز ۶ ساعت بسرعت ۲۷۰۰۰ فرسخ در ساعت یکدور حول آفتاب میگردد و این حرکت را حرکت انتقالیه یا سنویه گویند

خط سیر زمین را بدور آفتاب که عبارت از منحنی مستطیلی میباشد مدار زمین گویند

فصول . - زمین در حرکت مضاعف خود بدور آفتاب گاه قطب شمال را بسمت آن مایل میکند و گاه قطب جنوب را و همین تمایل محور زمین باعث اختلاف فصول میشود ؛ در ممالک ما چهار فصل دیده میشود بهار و تابستان پائیز و زمستان

بهار

بهار از اول حمل یا اول فروردین ماه جلالی (مطابق ۲۱ مارس فرنگی) یعنی از ابتدای اعتدال ربیعی که زمان تعادل شب و روز است شروع میشود

تابستان از اول سرطان یا چهارم تیرماه (مطابق ۲۱ ژون فرنگی) یعنی از ابتدای انقلاب صیفی که روزش اطول ایام سال است شروع میشود

پائیز از اول میزان یا هشتم مهرماه (مطابق ۲۲ سپتمبر فرنگی) یعنی از ابتدای اعتدال خریفی که باز هنگام تساوی لیل و نهار است شروع میشود

زمستان از اول جدی یا هشتم دیماه (مطابق ۲۱ دسمبر فرنگی یعنی

از

از ابتدای انقلاب شتوی که روزش اقصر ایام سال است شروع
میشود برای بقاع و اقالیمی که اشعهٔ آفتاب را مستقیما دریافت
مینمایند بهار یا تابستان و برای بقاع و قطعات مقابل با آنها
پائیز یا زمستان است

افق شکل و عظمت زمین

خطی که از اطراف
چشم انداز ما را محدود میکند و زمین و آسمان بنظر روی
آن با یکدیگر تلاقی مینمایند افق است

زمین با وجودیکه در قطبین اندک تسطیح دارد کروی است
و ۴۰٬۰۰۰ کیلومتر یا ۶۴۱۵ فرسخ دورهٔ آنست
زمین ۱٬۴۰۰٬۰۰۰ مرتبه از آفتاب کوچکتر است

ماه . — ماه نیز سیاره است که مثل زمین کسب نور از
آفتاب مینماید ماه پنجاه مرتبه از زمین کوچکتر است

و در

و در مدت ۲۷ شبانه روز و ۸ ساعت یکدور حول زمین
میگردد **جهات اصلیه** — مواضع قطعات مختلفه زمین را
از روی جهات اصلیه یا اربعه بدست میآورند و عدهٔ
آنها چهار است شمال و جنوب و مشرق و مغرب
مابین جهات اصلیه نقاط واسطهٔ دیگر فرض نموده اند مسمی بجهات فرعیه از اینقرار
شمال شرقی واقع مابین شمال و مشرق شمال غربی واقع مابین شمال و مغرب
جنوب شرقی واقع مابین جنوب و مشرق جنوب غربی واقع مابین جنوب
و مغرب شکلی را که نماینده جهات مذکوره است

گل باد نامند جهات یابی یعنی جهات اصلیه را
وسیلهٔ هدایت خود باطراف قرار دادن

بجای جهات یابی باید طوری ایستاد که مشرق
یعنی مطلع ظاهری آفتاب طرف راست
واقع شود آنوقت سمت چپ مغرب است
درو برو شمال و عقب سر جنوب

در شب

در شب ستاره قطبی یعنی کوکب جدی نماینده شمال است لیکن
اگر ابر مانع رؤیت آفتاب و ستاره قطبی باشد باید متوسل
بقطب نما شد که عقربه مقناطیس آن همیشه بجانب شمال متوجه میباشد

نمایش زمین
ــ برای نمایش زمین یا کره مصنوعه بکار میبرند که در روی پایه حرکت دارد و یا نقشه جات سطحی استعمال مینمایند که به نقشه جهان نمای مسطحه و مدوره معروف میباشند روی نقشه که نماینده زمین باشد همواره شمال در بالا و جنوب در پایین و مشرق سمت راست و مغرب طرف چپ است

دایرهٔ استوا ــ دایرهٔ عظیمه که بیک فاصله از قطبین روی زمین توهم میشود موسوم است به دایرهٔ استوا و آن کرهٔ زمین را بدو نیمکره قسمت مینماید نیم کره شمالی و نیمکره جنوبی

مدارین انقلاب و دوائر قطبی ــ روی کرات ارضیه دو دائره مرتسم میسازند که یکی در شمال دائره استوا واقع است و مسمی است به مدار راس السرطان و دیگری در جنوب دائره مذکوره و مسمی به مدار راس الجدی ما بین مدارین مذکوره و قطبین دو دائره دیگر واقع است یکی مدار قطب شمال و دیگر مدار قطب جنوب

مدارات ــ مدارات یا دوائر متوازیه دوائر

موهومی هستند که روی کره
بموازات دایره استوا فرض میشوند

دوایر نصف النهار

دوایر نصف النهار دوایری هستند
که بقطبین مرور مینمایند و بر دایره استوا عمود هستند

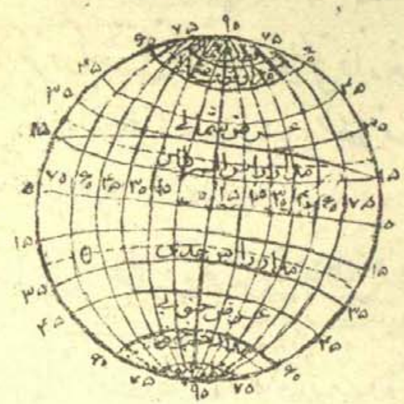
طول جغرافیائی .— طول جغرافیائی هر مکان عبارت
از فاصله نصف النهار مارّه بر آنجا از نصف النهار مبدا است
و این فاصله را همیشه بدرجات تعیین مینمایند

علامت نصف النهار مبدا یا نصف النهار اول در روی نقشه صفر است
و قدما آنرا بجزایر خالدات مرور میدادند لیکن جغرافیون هر مملکت نصف النهار
مبدا را بپای تخت یا رصدخانه مملکت خود مرور میدهند

طول جغرافیائی بر حسب آنکه نقطه مطلوبه در سمت یمین یا یسار
نصف النهار مبدا واقع باشد بر دو قسم است شرقی و غربی

روی صفحات درجات طول را در بالا و پایین جدول مرقوم مینمایند

عرض جغرافیائی .— عرض جغرافیائی هر مکان عبارت
از فاصله آنجا از دایره استوا است که همیشه ابتدا از این دایره
روی نصف النهار بحسب درجات بیان میشود و علامت دایره
استوا مثل نصف النهار مبدا صفر است

عرض جغرافیائی بر حسب آنکه نقطه مطلوبه در شمال یا جنوب
دایره استوا واقع باشد شمالی یا جنوبی است

روی نقشجات مقدار عرض را در بمین ویسار جدول مرقوم مینمایند

فایده درجات طول و عرض تعیین مواضع ممالک و بلدان

و جزایر و غیرها در روی نقشه یا کره است

اقالیم و مناطق. — اقلیم یعنی آب و هوای هر خطه

و ناحیه بیشتر موقوف بدوری و نزدیکی آن بخط استوا است اگرچه

عوامل بسیار دیگر از قبیل ارتفاع و مهب ریاح و مجاورت

دریا و غیرها نیز در کیفیت آن مداخله کلی دارند

دو مدار انقلاب و دو دایره قطبی کره زمین را به پنج منطقه قسمت مینمایند که

اشعهٔ آفتاب کم یا زیاد و قائم بر آنها میتابد

منطقهٔ واقعه ما بین انقلابین گرمترین مناطق خمسه است و

بهمین مناسبت آنرا منطقه حاره یا محترقه گویند و دو منطقه محصوره

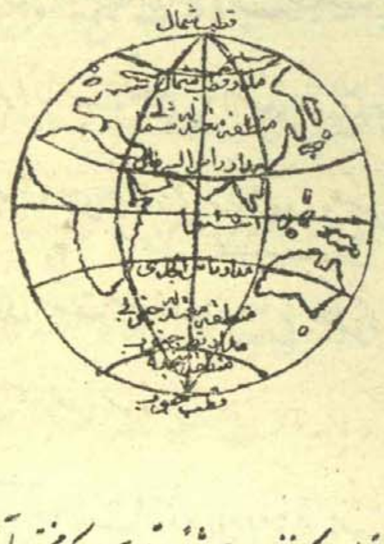
ما بین انقلابین و دوایر قطبی را معتدله نامند و بالاخره

دو منطقه واقعه در قطبین را منجمده خوانند

در

در ازاء مناطق خمسه اند کوره پنج اقلیم متمایز اصلی در صفحه

زمین موجود است

علاوه بر اینها اقالیم دیگر نیز هست مثلاً اقلیم بحری که مختص آفاق مجاور دریاها و کلیهٔ ملایم است و دیگر اقلیم بری که مخصوص ممالک واقعه در داخل خشکیها و براری است و غالباً مایل بافراط و تفریط است یعنی زمستان آن بشدت سرد و تابستان آن بشدت گرم است

هوای جو. — پرده هوای محیط زمین باسم کره هوا و هوای جو معروفست و ثخن آن به شصت کیلومتر میرسد لیکن بیش از ده کیلومتر قابل

قابل تنفس و استنشاق نیست

ریاح .— ریاح عبارت از جریانهای هوائی میباشند که اگر از خشکی یا دریا بیایند بتفاوت خشک یا مرطوب خواهند بود و اگر از سمت قطبین یا استوا بوزند سرد یا گرم

علاوه بر بادهای متعارفی که بی‌قاعده و تغییرپذیرند بعضی بادهای منظم و دائمی هست معروف به ریاح منتظم که در حوالی استوا از مشرق بمغرب میوزند

ریاح موسمی عبارت از بادهای موقتی هستند که در اقیانوس هند میوزند و علت بروز آنها اختلاف فصول است

نسیم دریا هنگام روز از دریا بسمت خشکی و نسیم خشکی اوقات شب برخلاف جهت مذکور میوزد

بعضی بادهای موضعی نیز هست که در اماکن و نواحی مخصوصه حاصل

احساس میشوند مانند باد شهریار و سموم صحرای افریقا و عربستان و کویر لوت ایران

مه و ابر .— مه که گاهی اوقات سطح زمین را میپوشد از بخار آب بوجود میآید و بخار آب از تبخیر آب دریا و رودخانه حاصل میشود وقتیکه مه از روی زمین بالا رفت و بهوا صعود کرد تولید ابر مینماید ابر از زمین چندان ارتفاعی ندارد اشخاصیکه از کوه بالا میروند یا در بالون نشسته بهوا صعود مینمایند غالبا آنرا از زیر پای خود می‌بینند

باران ابر بتحریک باد از طبقات کم یا زیاد سرد هوا عبور میکند و در لحظه معینی قطرات آب کوچکی که از آن تولید میشود بخار آبی را که در هوا ملاقات مینمایند بخود کشیده رفته رفته بزرگ میشوند و پس از آنکه بقدر کفایت درشت و سنگین شدند بشکل

بشکل باران نزول میکنند

برف . — وقتیکه ابر از طبقات سرد هوا عبور نماید اجزاء آن که عبارت از قطرات آب بسیار کوچک باشد منجمد شده بشکل برف پایین میاید

برف در زراعت بسیار مفید است وقتیکه زمین زیر برف مستور باشد نباتات را از صدمهٔ یخ بندانهای سخت حفظ میکند و باعث هلاکت تخم هوامی میشود که در زمین مدفون هستند و بالاخره وقت ذوب شدن مقدار آبی که از ذوب آن حاصل میشود متدرجاً بخورد زمین رفته تا مقدار زیادی از آن مشروب نماید

پژ و جلید . — وقتیکه درجهٔ حرارت زمین پست‌تر از صفر باشد و باران ببارد یکورقه یخ نازک شفافی روی آن می بندد که پژ و جلید گویند

تگرگ

تگرگ . — تگرگ که برای مزارع و باغستانها باعث خسارات خطیره میشود و در بعضی از ابرهای طوفانی تولید میگردد دانهای تگرگ عبارت از اوراق یخ تو بر تو است و تقریباً همیشه بعد از حصول رعد و برقهای شدید بنسبت درشتی و ریزی دانه های خود میبارند یعنی درشت‌ترها جلوتر و ریزها عقب‌تر بزمین میافتند

شبنم . — بخار آبی که در هوا محتوی است غالباً صبح و شام روی برگ نباتات یا زمین می نشیند و از فرو نشستن آن شبنم پدید میآید و آن شبیه بعرقی است که زمستان روی شیشه پنجره عمارات می نشیند

قرو . — وقتیکه بخار آب روی اجسامیکه درجهٔ حرارتشان کمتر از صفر است بشکل بلوری بندد قرو بوجود میآید

فصل دویم

اصطلاحات جغرافیا

جغرافیا علمی است که در آن از چگونگی سطح زمین بحث میشود سه ربع سطح زمین را مقدار زیادی آب شور فرا گرفته که آنرا اقیانوس یا بحر محیط گویند
و ربع دیگر آن که خشک و مسکون است عبارتست از قارات و جزایر و اشباه جزایر و دماغه‌ها و غیرها

اصطلاحات متعلقه بخشکیها

هر خشکی بزرگی را که بدون عبور از دریا بتوان در آن گردش و سیاحت نمود قاره نامند و حواشی قارات را ساحل یا لب یا کنار

کوه و کوه‌های مجاور سطح آب را صخره و خرسنگ یا کشتی‌شکن گویند و برای محافظت سفاین از صدمه برخوردن با آنها اغلب در سواحل مناره‌های بلند بنا نموده در شب چراغ آنها را روشن مینمایند

جزیره. — جزیره زمینی است که از همه طرف آب بر آن احاطه نموده باشد

مجمع الجزایر. — مینت مجموعه چندین جزیره را مجمع الجزایر و بحر الجزایر گویند

شبه جزیره. — شبه جزیره یا نیم جزیره زمینی است که آب تقریباً از هر طرف بر آن محیط و فقط از یک سمت بخشکی اتصال داشته باشد

برزخ. — برزخ یا تنگه زمین باریکی است که پیوندگاه دو خشکی بزرگ باشد

دماغه. — دماغه یا راس قطعه باریکی از خشکی است

که در دریا پیش رفته باشد

برآمدگی های بزرگ زمین را کوه یا جبل خوانند

و جبال بهم پیوسته را رشته کوه یا جبال مسلسله و چندین

کوه بهم پیچیده را منظومهٔ جبلی یا جرگه کوه سلاسل فرعیهٔ هر رشته

کوه معظم را شعبه و شاخه گویند

قسمت علیای کوه را اگر محدب باشد قبه نامند و چنانکه مانند ناوک

تیز باشد پیکان و دندانه   جزء اسفل کوه را موقع و پا و قسمت

اعلای آنرا قله و ذروه گویند قسمت واقع مابین قله و موقع کوه را شیب

یا بغل یا دامنه نامند و مجموع شیب های یکسمت هر رشته کوه را صبب یا جانبه

معابر تنگ مابین هر دو قله را گردنه و دربند و تنگه گویند یخچال طبیعی

عبارت از دریاچهٔ یخ و برف سخت شده است که اغلب در قلل

جبال شامخه یافت میشود

تل و تپه و ماهور و پشته عبارتند از برجستگیها و برآمدگیهای

کوچکتر

کوچکتر از کوه است

جلگه. — اراضی هموار را که از سطح دریا چندان ارتفاع

نداشته باشد جلگه و دشت و هامون گویند

نجد و هضبه عبارت از زمین هموار و مرتفع میباشند

دره. — فضای محصور مابین دو کوه یا دو رشته کوه را

دره یا وادی نامند   دره کوچک را مسیل گویند

کویر عبارت از دشت بی آب و گیاهی است که آبادی بندرت در آن یافت

شود   واح عبارت از قطعه سبز و خرم و آباد وسط کویر است

کوه آتش فشان. — کوه آتش فشان کوهیست که شعله و مواد

گداخته از دهان آن خارج و پرتاب گردد

اصطلاحات متعلقه بآبها

اقیانوس. — اقیانوس یا بحر محیط عبارت از آب شور

بسیاریست که بدون انفصال سه ربع سطح زمین را فرو گرفته است

لفظ بحر و دریا بیشتر اطلاق میشود و بقطعاتی از اقیانوس که در خشکی
پیش رفته باشند آب اقیانوس در تحت تأثیر دو حرکت مختلف
متناوب میباشد که در ظرف بیست و چهار ساعت انجام
می پذیرد اول بلند شدن و بعد فرو نشستن حرکت ارتفاعی
را که میل بطرف ساحل مینماید مد و حرکت انخفاضی آنرا که بالعکس
از ساحل عقب می نشیند جزر نامند

رودخانه و نهر

جمیع رودخانه ها از آب باران یا ذوب برف تولید
میشوند منشاء آنها را چشمه یا منبع گویند رودخانهای بزرگ از
اول جوی آبی بیش نیستند رفته رفته از الحاق چشمه سارها
و جویبارها و رودبارها باین صورت در میآیند

محل انصباب رود را در بحر مصب گویند

رودخانه کوچکرا که چشمه آن از ساحل دور نباشد رود ساحلی نامند
هرگاه رود از چند دهنه وارد دریا شود قطعه زمین واقعه ما بین دریا و
شاخه های آنرا دلتا یا جزیره گویند

رودخانه را که برود دیگر میریزد وارد یا منصب یا
فرع آن خوانند

محل التقای هر دو رشته آب را ملتقای آنها گویند

همانطور که رودخانههای کوچکرا نسبت برودهای بزرگتر
وارد گویند جمیع رودخانهها را نیز واردات بحار دانند

طرفین رود را مثل دریا لب یا ساحل یا کنار گویند
و در صورتیکه موافق جریان آب رود بسمت مصب نزول
نمایند ساحل یمین آنست که در طرف راست واقع باشد
و ساحل یسار آنکه در طرف چپ

اماکن کنار رود را بر حسب آنکه نزدیکتر یا دورتر از سرچشمه

آن واقع باشند بالادست و پایین دست یکدیگر گویند
مثلا شهر شوشتر بالادست شهر دزفول و محمره پایین دست آنست
وقتیکه در مجرای نهر کوه و کمر و پرتگاه یافت شود و آب نهر پس از
وصول بآن موضع یکمرتبه فرو ریزد آبشار پدید آید

مجری یا بستر نهر عبارت از فضای گود و باریکی است که
آب نهر در آن جریان مینماید

حوضه. — حوضه رود عبارت از وسعت زمینی است
که از آب آن رود یا وارداتش مشروب میشود

منطقه حوضه عبارت از سلسله زمینهای کم یا زیاد بلندی است
که منبع آبهای آن حوضه میباشند

خط تقسیم آبها عبارت از رشته مرتفعاتی است که حد فاصل دو حوضه
مجاور باشند تنگه قسمت باریکی از دریا را که محصور مابین دو خشکی و محل اتصال

دو بحر باشد تنگه یا باب یا بوغاز گویند

خلیج. — خلیج قسمتی از دریاست که در خشکی پیش رفته باشد
و گاه آنرا جون گویند لنگرگاه خلیجی است که مدخل آن تنگ و شایسته
پناه دادن سفاین باشد بندر خلیج کوچکی است که سفاین پس از
ورود بآنجا بکلی در امان باشند

دریاچه. — دریاچه یا بحیره مقدار آب بسیار زیادیست
که در داخل زمین محصور باشد

دریاچه کوچکی را که از جویباری مشروب شود برکه و استخر گویند
مقدار آب راکد زیادی را که عمق چندانی نداشته باشد
باختلاف کیفیت سیاه آب و مرداب و باتلاق گویند
و لفظ مرداب گاهی بخلیج کم آب و بندرگاه بدهم اطلاق
میشود مانند مرداب انزلی.

اقیانوسها و قاره‌ها

اقیانوسها

اقیانوس یا بحر محیط که سه ربع زمین را فرا گرفته بپنج قسمت میشود

۱ اقیانوس اطلس که از طرف شرق محدود است باروپا و افریقا و از طرف مغرب بامریکا

۲ اقیانوس کبیر یا پاسفیک که از طرف شرق محدود است بامریکا و از طرف مغرب بآسیا و اقیانوسیه

۳ اقیانوس هند که واقعست مابین افریقا و آسیا و اقیانوسیه

۴ اقیانوس منجمد شمالی مجاور قطب شمال

۵ اقیانوس منجمد جنوبی مجاور قطب جنوب

نقشهٔ اصطلاحات جغرافیا

قاره ها

خشکیها که عبارت از ربع مسکون زمین باشند مشتمل بر قطعات بزرگ متمایزی هستند که آنها را قاره یا برّ گویند از اینقرار

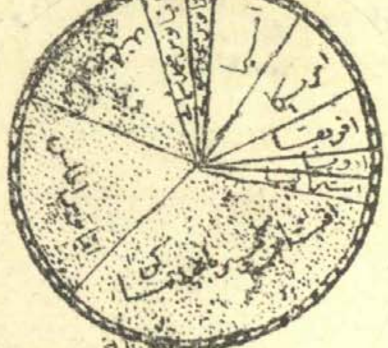
۱ قاره واقعهٔ در نیمکرهٔ شرقی نقشهٔ جهان نمای مذکوره را قارهٔ قدیم یا دنیای قدیم گویند و آن عظیم ترین و معروف ترین قارات زمین است

۲ قاره واقعه در نیمکرهٔ غربی نقشهٔ جهان نما را قارهٔ جدید یا دنیای جدید یا ینگی دنیا نامند و آن در سنه ۱۴۹۲ میلادی بواسطهٔ کریستف کلمب کشف گردید

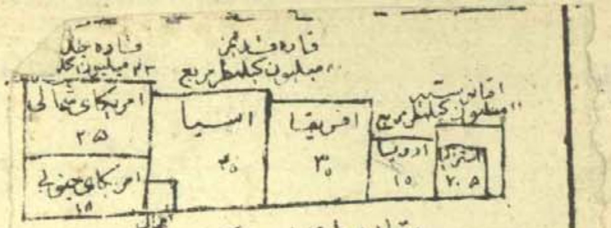
۳ بالاخره در جنوب شرقی یا دنیای قدیم قاره کوچکتریست موسوم بقاره جنوبیه

قطعات یا اقالیم خمسهٔ عالم

قارات ثلاثه مذکوره به پنج قسمت میشوند که آنها را قطعات یا اقالیم خمسهٔ عالم گویند) قدما دنیای معروف خود را بهفت اقلیم قسمت میکردند) قاره قدیم مشتمل است بر اروپا و آسیا و افریقا که سه اقلیم از اقالیم خمسه محسوب میشوند و قاره جدید یا امریکا اقلیم چهارم قلمداد میشوند و قاره جنوبیه یا جزایر اطرافش یعنی اقیانوسیه اقلیم پنجم

وسعت نسبی قطعات یا اقالیم خمسه

مقایسه سطح قارات بیکدیگر

فصل سوم

انسان

جمعیت

جمعیت تمام کره ارض را هزار و چهارصد و هشتاد ملیون تخمین

مجزند از اینقرار

آسیا (تقریبا)	۷۸۰ میلیون
اروپا ایضا ″	۳۶۰ ″
افریقا ایضا ″	۱۷۰ ″
دو امریکا	۱۳۵ ″
اقیانوسیه	۴۵ ″

نژاد ها

عده نژاد های بنی نوع انسان بسیار و اصول آنها از اینقرار است

نژاد ابیض نژاد اصفر نژاد اسود

علاوه بر اینها بعضی نژاد های فرعی هست مانند نژاد شمالی و اسه الیائی و مالیه یا اسمر و پولینزی و مصری بربری و هوتنتوتی و امریکائی

نژاد

نژاد های اصلی. — سفید پوستها و تیره اند اول سامی که آنها را اولاد سام بن نوح علی نبینا و آله و علیهما السلام میدانند و اعراب و یهود و اهالی شامات از آن تیره هستند دویم ارانی یا هند و اروپائی که انتساب با ایرانیان و هنود از ملل قدیمه دارد و ملل جدیده فرنگ یعنی لاتن ها (اهالی ایطالیا و افلاق و بغدان و فرانسها و اسپانیولها و پرتغالیها و قسمتی از اهالی سویس و بلژیک لسانا) و ژرمنها (اهالی سوئد و نروژ و دانمارک و هلند و انگلیس و سلاوها (اهالی روس و لهستان و بلغارستان و سربستان و سلت ها (سلت اسم قدیم طوائف مرکزی و شمالی فرنگ است لاتینها لسانی و انگلیسها شاید از نژاد مذکور دارند) نژاد اصناف آن محسوب میشوند

نژاد اصفر یا زرد پوستها در آسیا غلبه دارند و اهالی این نژاد هستند مغولها — و تورانیها که بعضی از طوائف فرنگ (عثمانیها و مجارستانیها (فینوا ها)) از آن مقوله میباشند — و چینی ها — و ژاپونیها — و اهالی هند و چین — و برخی قبایل هند

نژاد اسود یا سیاهان زنگی و سیاهان تیره رنگ یا دورنگ که صفحات ما اغلب باسم حبشی خوانده میشوند مخصوصاً در افریقا زیاد هستند و از این زمره اند آکان تیس ها دیولوف ها و فلاتاهای افریقای غربی و کافرهای افریقای جنوبی که زلوها نیز جزو آنها هستند و غیرهم

نژاد های فرعی — نژاد شمالی) اُستیاک و لاپُن و اسکیمو) فی الجمله شباهتی به نژاد اصفر دارد —

نژاد استرالیائی

استرالیاییها و پاپوها سیاهان اقیانوسیه اند — مالزیها و پولینزیها برزخ مابین نژاد اصفر و نژاد اسود هستند — مصریها که بربرستانیها و حبشستانیها و گالاها را نیز بایشان منسوب مینمایند قرمز فام یا سیه چرده و غالبا از حیث سیما شبیه به سفید پوست ها میباشند رنگ هوتنتوت ها مایل بسرخی است امریکاییها (قرمز پوستها و مکزیکی ها و گارانیها و پاتاگونیها) عبارتست از بومیهای ینگی دنیا هستند

حکومات

قدرت تمشیت امور **دولت** و فرمانفرمائی مملکت را **حکومت** گویند

دولت عبارتست از یک یا چندین ملت یا فقط قسمتی از ملتی که مطیع حکومت واحده باشد

حکومت

حکومت بر چند قسم است

۱ در دولت اشرافی حکومت مختص طبقه اشراف و بزرگ زادگان و مخصوصاً چنگیزیان است مثل حکومت قبایل عرب

۲ در دولت روحانی حکومت با رئیس و پیشوای مذهب است مثل حکومت تبت (چین)

۳ در دولت سلطانی یا سلطنتی حکومت در ید قدرت یکنفر سلطان یا امپراطور است و آن غالباً ارثی است پس اگر قدرت سلطان نامحدود و بلا شرط باشد سلطنت را مطلقه یا مستقله یا مستبده گویند مانند دولت روسیه واگر بالعکس بواسطه قانون اساسی مخصوصی محدود و در تحت نظارت مجالس باشد سلطنت را مشروطه خوانند مثل دولت انگلیس و ایران

کتابخانه مجلس شورای ملی ۱۳۴۲

۴ در دولت جمهوری عنان اختیار و حکومت بدست خود ملت است منتها با واسطه و وسائط حکومت آن عبارتند اولا از مجالس انتخابیه (مجلس مبعوثان و مجلس اعیان) که وضع قوانین با آنهاست ثانیاً اولیا و امنائیکه مجری قوانین میشوند (رئیس جمهوری و وزرا) ثالثاً محاکم که وظیفه آنها توقیر و تنظیم قوانین است - از این قبیل است حکومت دولت جمهوریه فرانسه

حکومات یا جماهیر متفقه ممالکی راگویند که هر یک صاحب حکومت علیحده و معهذا تماماً مطیع حکومت کلیه مرکزیه (حکومت مجتمعه) باشند که تصدی مصالح عموم با او ست از این مقوله است جماهیر دول متحده ینگی دنیا و سویس و دولت امپراطوری آلمان

مذاهب

مذاهب

مذهب بر دو قسم است مذهب اهل شرک و مذهب اهل توحید

مذاهب مشرکین :- بنای مذهب اینفرقه بر پرستش چندین خدا است و اصول آن از اینقرار است

۱ **بت پرستی** که پیروان آن متجاوز از ۴۰۰ کرور میباشند مذهب مذبور زشت ترین تمام مذاهب و بنایش بر ستایش اصنام یعنی موجودات از هر قبیل است که وجود آنها را بحالت خود مفید یا مضر می پندارند بسیاری از قبایل مرکز افریقا و شمال آسیا و امریکا و اقیانوسیه بت پرست هستند

۲ **مذهب برهما** که برای تمام قوای عالم طبیعت شخصیت قائل است و پیروان آن ۴۰۰ کرور هستند

۳ **مذهب بودا** که مذهب برهمای جدید است و عده پیروان آن در آسیا بهزار کرور میرسد

مذاهب موحدین بنای مذهب اینفرقه بر عبادت یک خدا است و آن نیز بر چند قسم است

۱ **مذهب یهود** که پیروانش ۱۲ اکرور و در تمام اکناف عالم پراکنده اند

۲ **مذهب نصاری** که مشتمل است بر مذهب کاتولیک و آن آیین جمع کثیری از عیسویان است که تماما معتقد به پاپ هستند و عده ایشان ۲۰۰ کرور است و مذهب یونانی (۵۶ اکرور) که پیروان آن مطیع امپراطور روسیه و علمای مخلیه اند — و مذهب پروتستان ۲۰۰ کرور که خود آن منشعب بچندین شعبه گردیده مثل مذهب

کالوینی

کالونی دلوتری وانگلیسی وغیره

۳ – مذهب محمدی یا اسلام که منسوب به پیغمبر ما حضرت خاتم النبیین محمد مصطفی صلی الله علیه و آله است و شماره مسلمین که ساکن مرکز و مغرب و جنوب آسیا و افریقا – و قطعه متصرفی عثمانی از اروپا هستند تقریبا ۴۰۰ کرور است

فصل چهارم

کوشش انسان

۱ – تصرف انسان در زمین و نبات و حیوان

بطؤ ترقی زراعت. – از کارات و بقایای آلات مصنوعه قدیم معلوم میشود که انسان ابتدا در مغاره و شکافهای کوهسنگی گرفته یا برای تحفظ از اذیت و آزار جانورهای

موذی

موذی بتوسط تیر و تنه درخت روی مرداب ها ترتیب کلبه و مأوی داده است و رفته رفته از کشمکش با آنها هوشمند و زیرک گردیده اول از سنگ چقماق و بعد از مفرغ حربه ساخته بشکار حیوانات پرداخته است

چندی بعد ترتیب گله و رمه و سگ نموده وضع چادرنشینی پیش گرفته پی باستعمال آهن برده است و بالاخره رخت بجلگه کشیده بحراثت زمین مشغول شده است و از روزیکه انسان دست بکار زراعت شده و تخم اول را افشانده است تاکنون قرنها گذشته و با وجود این امروز بیش از عشر زمین دنیا مزروع نیست

اصلاح زمین و بسط عمل زراعت. – کمتر زمینی است که انسان نتواند آنرا بسعی و اهتمام خود حاصلخیز نماید انسان

بواسطه

بواسطه دادن کود در شوره زمینها قوت داده برای نباتات
تهیه غذا مینماید بلکه میتوان گفت که گاهی بدایر عملیه طبیعت
زمینها را تغییر داده قلب ماهیت از آن میکند

در نزدیک لندن بعضی اراضی ریگستان بی ثمر را بواسطه
آب گنداب رودهای شهر مرتع زار نموده و در فرانسه
زمینهای لم یزرع زیاد را بواسطه کاشتن کاج بحری بیشه
و جنگل گرد ه اند

اصلاح یا نقل نباتات و حیوانات از اقلیمی باقلیم دیگر
— انسان نژاد حیوانات (گاو و گوسفند و اسب وغیره)
و انواع نباتات نافعه را (گندم و تاک و درخت میوه وغیره)
نیز اصلاح مینماید و آنها را از اقلیم مخصوص خود باقلیم دیگر
برده زیاد میکند مثلاً سیب زمینی از ینگی دنیا بفرنگ

واز

واز آنجا بممالک ما آمده او کالیپتوس که بوی معطر برگ و گل
آن رفع مضرت هوای آجام و مرداب های جنوب اروپا را
مینماید از استرالیا بانجا رفته و همچنین در گرمخانهها و گلخانهها
و باغ وحشهای ممالک متمدنه انواع نباتات روی
زمین تربیت میشود

۲- تصرف انسان در صرف و استعمال آب

اعدام مردابها. — انسان اصرار دارد که آبهای روی
زمین را نیز مسخر نموده موافق صرفه و صلاح خود استعمال
نماید یعنی هرجا لازم بود ببرد و هرکجا که وجودش مضر بود
تبعید و برطرف نماید

در فرنگستان بسیاری از مردابهای تب خیز و دریاچه‌ها را
که زمین آنها بکار زراعت میخورد خشک کرده اند و تازگی

فقد

قصد نموده اند که جزء اعظم خلیج زوئیدرزه هلاند را (۲۰۰٬۰۰۰ هکتار که زیاده از ۵۰ فرسخ مربع باشد) خشک و مبدل بزمین زراعت نمایند

ایجاد دریاچه‌ها. — ممکن است گاهی از برای کار انداختن ترعه‌ها یا مشروب نمودن اراضی بی آب حاجت بایجاد دریاچه‌های مصنوعی بشود چنانکه در اغلب نقاط فرنگستان کرده و میکنند

آب‌یاری و سدبندی در نقاطی که بواسطهٔ قلت بارندگی زراعت دیم میسر نشود ناچار با آب رودخانه و قنات باید رفع احتیاج نمود

در بسیاری از نقاط کم آب مثل اسپانیا و الجزیره و جنوب فرانسه بواسطهٔ بستن بند سیلاب زمستان بعضی از رودخانه‌ها را نگاه داشته اوقات خشکی بمصرف آب‌یاری مزارع میرسانند

میرسانند چنانکه استخرها و آب انبارهای ممالک ما نیز این خاصیت را دارند منتها کمتر و گاهی برحسب احتیاج آب رودخانه را از مجرای اصلی منحرف نموده به زراعات می فشانند و مثال صحیح اینکار در مملکت ما سد اهواز بوده که اکنون خرابست

زه‌کش. — بالعکس در اماکنی که زیادتی آب باعث تر شدن زمین و گندیدن ریشه نباتات شود بواسطه ساختن زه‌کش (لوله یا تنبوشه) فاضل آنرا میگیرند

۳ — روابط مابین طوایف بشر

روابط بری. — راه آمد و شد انسان روز اول عبارت از جاده‌های تنگ میان جنگلها بوده و بعد کم کم بدره‌ها و مجاری آبها که معابر طبیعیه اند تخطی نموده است و چندی بعد از اینهم نیز متجاوز گردیده کشتی بر رودها انداخته و نهرهای کشتی‌رو

مصنوعی

مصنوعی (ترعه) احداث نموده رودخانه هائی را که
قابل سیر سفاین نبوده اند بجهت تدبیر کشتی رو و قابل ملاحی
کرده است تا اینعصر که بنیروی بخار ایجاد راه آهن نموده

صاحب قدرت طی الارض شده است

امروز زیاده از ۴۵۰۰۰۰ کیلومتر راه آهن دایر روی
زمین موجود است که بعضی از روی جبال چهار هزار ذرعی
میگذرند مثل راه آهن آندهای مملکت پرو — و بعضی توسط
نقب یا تونل از میان کوه عبور مینماید مثل تونل من سنی
(۱۳ کیلومتر) که از میان آلپ های ساحلی گذشته فرانسه
را با ایطالیا متصل میکند و تونل سن گتار (۱۵ کیلومتر)
که از میان آلپهای سویس عبور نموده آلمان را با ایطالیا
مربوط مینماید — و برخی دیگر از روی پل های معلق —
میگذرند

میگذرند که یک کیلومتر طول آنهاست (مثل پل نیویورک
در بروکلین) روابط بحری . — انسان بدواً جوف تنه درخت را
کود کرده برای عبور از رودخانه یا گردش در سواحل اراضی
مسکونه خود قایق ترتیب داده است و هنگامیکه پی بساختن کشتی
و کار بردن بادبان برده از بحار گذشته و کشف اراضی
جدیده نموده است تا اینکه در عصر ما بعد کشتی های بخار
میتوان تقریباً روز معین حرکت و روز موعد وارد مقصد
شد — بلکه کوه و کمرها و صخره های دریا را امروز معرف
بنیاد سد یا مناره و فانوسهای بحری میرسانند
که هنگام انقلاب هوا و کولاک دریا اسباب هدایت
و نجات سفاین گردد — و در بنادر معتبر رصدخانهای دریا
بر پا مینمایند که قبل از وقت از چگونگی هوا و ظهور طوفان و دیو باد
یا

یا وزیدن باد مراد بسفاین خبر میدهد

تنگهٔ افریقا را که سابقاً عایق حرکت و باعث امتداد مسافت

از اروپا بآسیا بود بواسطهٔ ترعهٔ سوئیس بریده و در اروپا

تنگه‌های کرنت (یونان)، و هلشتن (آلمان) را قطع

نموده الحال مشغول حفر تنگه پرکپ (روسیه) میباشند

و در امریکا چون بریدن تنگه پاناما بعلت ممانعت دولت

کلومبیه چندی بعهده تعویق افتاده بود ینکی دنیائیها

در پهلوی آن مشغول حفر ترعهٔ دیگر در نیکاراگا گردیده‌اند

لیکن احتمال کلی میرود که حفر تنگه پاناما باز بواسطهٔ استقلال

امریکای مرکزی و انتزاع آن از دولت کلومبیه مجدداً

سر بگیرد

روابط تلگرافی و تلفنی. — انسان باین درجه از نزدیکی

مسافت

مسافات بواسطه استعمال بخار اکتفا ننموده خواست خیال

و مطلب ضمیر خود را بسرعت برق از ملکی بملک دیگر منتقل نماید

و برای انجام این مقصود قریب سه کرور کیلومتر خط تلگراف

کشیده که بعضی از آنها در کف دریا آرمیده تلگراف تحت البحری

وسیلهٔ مخابرهٔ خشکیهای بزرگ و قارات مختلفه با یکدیگر —

هستند

گاهی باعانت همین سیم و مفتولهای تلگراف که با اسبابهای

مخصوص دیگر معروف به تلفن تعبیه میشوند صوت و آواز را

بمسافات بعیده میرسانند و امروز باستعانت تلفن

تجار و بازرگانان پایتختهای ممالک فرنگ علی الاتصال

با هم صحبت مینمایند و تازگی در بعضی نقاط تلفن بی سیم معمول

شده و باز احتمال ترقیات کثیره در آتیه برای آن داده میشود

۴ — تصرف آثار خارجیه در انسان

تأثیر اقلیم. — از بیانات مذکوره نباید همچو استنباط نمود که
انسان در کارخانهٔ طبیعت فعال باشد، و مؤثر کل است بلکه
باید دانست که گاهی نیز متأثر میشود مثلاً کیفیت آب و هوا
و مخصوصاً اختلافات شدیدهٔ آن در انسان تأثیر کلی دارند
و چون انسان از روز اول پی باین معنی برده و آب و هوای
آفاق و اقالیم معتدله را جهت نشو و نمای خود مناسب تر
یافته ابتدا در آن نقاط اجتماع و ازدحام نموده بعد که مقدار جمعیت
بالا گرفته و عرصه تنگ شده اضطراراً رخت بجاهای دیگر
برده است (تأثیر نشیب و فراز زمین) مردم جلگه و نواحی مرتفعه از
حیث صورت و اخلاق مباینت کلیه بایکدیگر دارند چنانکه
انجاد و هضبات مرتفعهٔ زمین غالباً مسکن طوایف کشورگیر

وخونخوارات (مثل مغولها). — و مردم کوهپایه و
کوهستان اغلب قوی بنیه و با عزم و وطن دوست
اتفاق میافتند. — و در جلگه‌های حاصلخیز و کثیر المنفعه
انواع نژادها درهم و بسیاری زراعت باعث ازدحام
و تکثیر جمعیت میشود مثل چین و هند. — و مردم ساحل
دریا بسیار سهل الحرکه و مایل به تجارت و جهانگردی میباشند
مثل انگلیسی‌ها و هلندیها و پرتقالیها و غیرهم

تأثیر طبیعت زمین. — مردم برحسب طبیعت اراضی مسکونه
صاحب مشارب و استعدادات مختلفه هستند یعنی
خود طبیعت مردم اماکن نمناک و مردابی با خود طبیعت
مردم نواحی ریگستان و دِه‌ها و جلگه‌های آهکی یا انجادی
که از سنگ خارا بوجود آمده اند فرق دارد

تصرف انسان در محل زیست و سکنای خود. — انسان ممکن است تا یکدرجه از تاثیر آثار و عوامل خارجیه بکاهد مثلاً مشجر کردن کوهستان باعث ازدیاد رطوبت و تخفیف قوت ریاح و آباد نمودن اراضی موجب تلطیف و سلامت هوای آنها میگردد

خلاصه آنکه همانطور که تمدن مشغول رفع ظلم و وحشیگری است انسان نیز بزور همت و اقدام سرگرم آبادی زمین و غلبه بر عالم طبیعت است

قسمت دویم

(جغرافیای پنج قطعهٔ عالم)

اروپا

اروپا

اروپای طبیعی

موقع. — اروپا در شمال غربی دنیای قدیم واقع گردیده و کوچکترین قطعات خمسه عالم است

آب و هوا و محصولات. — آب و هوای اقلیم اروپ معتدل است و حرارت و برودت آن هیچوقت از حد اعتدال تجاوز نمیکند مگر در جزیره ایسلند و اراضی شمال (سکاندیناوی) که هوای آفاق قطبی را دارا است و در آنها گوزن شمالی و خرس سفید و مرغ قو و جورگه وحشی یافت میشود و هوای ممالک مجاور بحر ابیض متوسط گرم است و در جبال آلپ عقاب و موش کوهی (مرمت) و بز کوهی پیدا میشود

خرس بور و عقاب در جبال شامخ و در جنگلهای سمت مشرق اروپا زندگانی مینمایند و انواع حیوانات اهلی نیز در آن یافت میشود

در منطقه بحر الروم مو و ذرت و برنج و درخت توت و زیتون و پرتقال و انجیر و بادام وغیره عمل میآید در ناحیه مرکزی غله و در ناحیه شمالی جنگل خوب تربیت میشود

دار و پا معدن آهن و سرب و مس و روی و زغال سنگ بسیار و طلا و نقره نادر و کمیاب است

مردم فرنگ از یمن همت و اقدام و عزم متین سایر اقالیم و قطعات زمین را نیز زیر نگین آورده اند

حدود.— اروپا محدود است از طرف شمال با قیانوس منجمد شمالی و از طرف مغرب با قیانوس اطلس و از طرف جنوب به بحر الروم و بحر اسود و جبال قفقاز و از طرف مشرق به بحر خزر و رود اورال و جبال اورال —

بحار و خلجان.— سواحل اروپا تضاریس زیاد دارد و بحار اطراف آن خیلی در خشکی پیش رفته گی دارند

از اقیانوس منجمد شمالی بحر ابیض شمالی متفرع میشود

از اقیانوس اطلس بحر بالتیک با خلیج فنلاند و بحر شمال با خلیج زویدرزه و بحر مانش و بحر ایرلند و خلیج گاسگنی

متفرع میگردد

از بحر الروم و خلیج لیون و ژن و بحر ادریاتیک و بحر یونان و بحر الجزایر و دریای مارمارا و بحر اسود و بحر ازو تولید میشود

بحر خزر که در سمت مشرق واقع شده دریاچه معظمی است

تنگه ها.— ارتباط بحر بالتیک با بحر شمال بواسطه ابواب سوند و کاتگا و اسکاژراک است و ارتباط بحر شمال با مانش بواسطه تنگه پادوکاله

تنگه جبل طارق محل اتصال اقیانوس اطلس و بحر الروم است و راه عبور از بحر الروم به بحر اسود از بوغاز داردانل و بحر مارمارا و بسفر یا بوغاز قسطنطنیه

دماغه ها دماغه های اصلی عبارتند از دماغه شمالی

در شمال سوئد و دماغه سن ماتیو در مغرب فرانسه و دماغه
سن وَنسان در جنوب غربی پرتقال و دماغه ماتاپان در
جنوب یونان

جزایر. — جزایر بسیار در حوالی قاره اروپ واقع
گردیده از آنقرار در اقیانوس منجمد شمالی جزایر اسپیتزبرگ
و زامبل جدید است که در بحر یخ غوطه ور هستند و جزایر
لوفودن در سواحل نروژ و در بحر بالتیک جزایر بسیار هست
که عمدهٔ آنها سیلند و فیونی متعلق اند بدانمارک —
در اقیانوس اطلس خیلی دور سمت شمال غربی جزیره بزرگ
منجمد ایسلند متعلق بدانمارک مایل بطرف جنوب جزایر فروئر
ایضاً متعلق بدانمارک و جزایر شتلند و ارکاد و هبرید
متعلق بانگلیس واقع هستند و جزایر بریطانیه که مرکب اند

از بریتانی کبیر و ایرلند
بحر الروم در قسمت غربی مشتمل است بر جزایر بالئار متعلق
باسپانی و کرس متعلق بفرانسه و ساردنی و سیسیل
بایطالیا و مالت (بانگلیس) و در قسمت شرقی بر جزایر
یونان و جزایر عدیده بحر الجزایر که بعضی متعلقند بیونان
و بعضی بعثمانی با جزیره مستقل کرت

اشباه جزایر. — در سواحل غیر منتظم اروپا شبه
جزیره های بزرگ واقع شده از جمله در شمال مابین اقیانوس
اطلس و بحر بالتیک شبه جزیره سکاندیناوی (سوئد
و نروژ) ممتد گردیده و مقابل آن شبه جزیره ژوتلند
(در دانمارک) که بحر بالتیک را از دریای شمال جدا
ساخته است

در جنوب مابین اقیانوس اطلس و بحر الروم شبه جزیره ایبری است (اسپانی و پرتقال) و در بحر الروم شبه جزیره ایطالیا که شبیه است بچکمه و شبه جزیره بزرگ بلغان که منتهی است بشبه جزیره کوچک مره در یونان و شبه جزیره کریمه که مابین بحر اسود و بحر ازوا حداث گردیده است

جلگه و کوه .— در شمال و مشرق اروپ جلگه های وسیع واقع گردیده و بسمت جنوبش بالعکس کوهستان زیاد دارد

جبال آلپ جرگه کوه معظمی تشکیل داده که قلل آن در تمام اوقات سال یخ و برف دائمی دارند و ارتفاعشان در قله اپض به ۴۸۱۰ متر میرسد

جبال اورنی و سون در فرانسه واقع هستند و جبال

پیرنه

پیرنه مابین فرانسه و اسپانی و کوههای ایبری و سیرا مورنا و سیرا نوادا در اسپانی و ژورا مابین فرانسه و سویس و جبال کارپات در اطریش و آپنین در ایطالیا و جبال بلخان در شبه جزیره بهمین اسم واقع است

کوه قفقاز که البرز نیز بدان اتصال دارد ارفع قلل جبال اروپاست (۵۰۰۰ متر) مابین دریای سیاه و بحر خزر واقع گردیده است و جبال اورال مابین روسیه اروپا و روسیه آسیا و جبال دوفرین یا سکاندیناوی مابین سوئد و نروژ

جبال آتشفشان اروپا چند کوه آتش فشان نیز دارد مثل کوه هکلا در ایسلند و کوه وزو در نزدیک ناپل در ایطالیا و کوه اتنا در سیسیل

رود خانه ها .— رود خانه های اروپا وقت نزول

از

از کوهها روی دامنه زیر میآیند بعضی برای ریختن باقیانوس
منجمد شمالی و اقیانوس اطلس و متفرعات آنها بسمت
شمال و شمال غربی میروند و برخی برای ورود ببحر الروم
و متفرعات آن و بحر خزر بسمت جنوب میآیند

در شمال رود دوینا وارد بحر ابیض میشود رود نوا و دوینا
و نیمن و ویستول و اُدِر وارد بحر بالتیک ورود اِلب
و رن و موز و تیمز وارد بحر شمال

در مغرب رود سن وارد دریای مانش میشود انهار
لوار و گارن و دورو و تاژ باقیانوس اطلس میریزند

در جنوب رود ابر و تیبر وارد بحر الروم ورود پو وارد
آدریاتیک ورود دانوب و دنیستر و دنیپر وارد بحر اسود
ورود دن وارد بحر ازو و رود ولگا و اورال داخل
بحر

بحر خزر میشوند

دریاچه‌ها. — دریاچه‌های اروپا بچهار جرگه اصلی
قسمت شده اند از اینقرار اول بحرات وِنِر و وِتِر و
مِلار در سوئد دویم بحرات لادوگا و انگا و پیپوس
در روسیه سیم بحرات ژنو و نوشاتل و
لوسرن و زوریک و کنستانس در سویس چهارم بحرات
ماژور و کم و گارد در ایطالیا

اروپای سیاسی

اروپا تقریباً ۷۳۰ کرور جمعیت دارد

تقسیم

اقلیم اروپا را میتوان به سه ناحیه طبیعی قسمت نمود ناحیه شمالی و ناحیه مرکزی و ناحیه جنوبی که هر کدام مشتمل بر چندین مملکت میشود و اخلاق و نشان آنها تماماً با یکدیگر متفاوت است

ممالک شمالی

جزایر بریتانی جزایر بریتانی صاحب ۸۰ کرور نفوس باسم دولت متحده بریتانی کبیر و ایرلند تشکیل دولتی میدهند مؤتلف از انگلیس که دارالملکش لندن است و اسکاتلند که کرسی آن اِدِنبورا است و ایرلند که مقر حکومتش دُبلن است و بعضی جزایر مجتمعه کوچک.

— بریتانی کبیر دو قسمت است انگلیس در جنوب و اسکاتلند در شمال

لندن دارالملک جزایر بریتانی روی رود تمیز بنا شده

وآن

وآن دوم بندر عالم و پرجمعیت ترین بلاد روی زمین است قریب نه کرور نفوس. — شهر عمده آن در سواحل بحر ایرلند لیورپول است (۵۲۰/۰۰۰ نفوس) و سایر بلاد معتبرش منچستر و برمنگام و گلاسکو (۶۵۹/۰۰۰ نفوس)

محصولات. — دولت انگلیس از حیثیت استخراج ذغال سنگ و تجارت و صنعت و قوه بحریه اوّل دولت عالم است و گاو و گوسفند و اسب آن خوب میشود

دانمارک

دولت کوچک دانمارک صاحب ۲۳۰۰/۰۰۰ نفوس مشتمل است بر ژوتلند و مجمع الجزایر دانمارک پایتخت آن کپنهاک (۳۷۶/۰۰۰ نفوس) در جزیره سیلند واقع است

محصولات. — مملکت دانمارک بالطبع صالح زراعت و هموار [illegible] و پیشه مردمش منحصر بصید ماهی است

سوئد

سوئد و نروژ. — اِسکاندیناوی مشتمل است بر ممالک متحده سوئد و نروژ (صاحب ۶٬۹۹۰٬۰۰۰ نفوس)

اِستکهلم پای تخت و اوّل بندر سوئد است (۲۸۰٬۰۰۰ نفوس) دیگر کریستیانیا (۱۵۰٬۰۰۰ نفوس) پایتخت نروژ است

محصولات. — مملکت نروژ که سواحلش بسیار غیر منتظم و دارای خلیج زیاد است کوهستان و مملکت سوئد بالعکس جلگه و مستور از مراتع و جنگلهای بی پایانست محصول آنها چوب ساختمان است و آهن و پوست بطانه و ماهی قدید و پرورده

روسیه مملکت روسیه (صاحب ۲۰۸ کرور نفوس) جلگه وسیع غله خیزی است پای تخت دولت امپراطوری روسیه شهر سن پطرزبورغ است (۱٬۲۶۸٬۰۰۰ نفوس) که روی رود نوا احداث گردیده و پایتخت قدیم آن مسکو (۹۸۸٬۰۰۰ نفوس) در وسط مملکت واقع شده است بلاد معروفش یکی ورشو دار السلطنه قدیم لهستان است

که رود ویستول از میان آن میگذرد و دیگر اُدِسا که از بنادر دریای سیاه است

محصولات چوب ساختمان حبوبات کتان گاو و گوسفند است

ممالک مرکزی

فرانسه. — مملکت فرانسه (۳۸٬۵۲۰٬۰۰۰ نفوس) یکی از ممالک بسیار خوب و حاصلخیز اروپاست و پای تخت آن پاریس (۲٬۵۳۸٬۰۰۰ نفوس) از حیث زینت و تجمل اول شهر عالم محسوب میشود

بلاد معتبرش بعد از پاریس لیون است (۴۶۶٬۰۰۰ نفوس) واقع در کنار رود رن و لیل و بنادر معروفش در بحر الروم مارسی است و در اقیانوس اطلس بردو و هاور

محصولات .- محصول مملکت فرانسه عبارت است از شراب و ابریشم و پشم و پنیر و روغن و تجارت و صنعت آن نیز بعد از دول انگلیس و آلمان و دول متحده ینگی دنیای شمالی خالی از اهمیت نیست)

بلژیک دولت بلژیک صاحب ۶٬۴۱۰٬۰۰۰ نفوس در شمال فرانسه واقعشده پای تخت آن بروسل (۵۰۰٬۰۰۰ نفوس) در کنار رود سن از ادارات اسکو واقع گردیده است و این رود سن غیر از رود خانه سن فرانسه است.

بلاد معروفش آنور (۲۸۰٬۰۰۰ نفوس) بندری است در کنار رود اسکو و گاند و لیژ

محصولات .- مملکت بلژیک پرصنعت و آباد و کثیر البرکه است و زغال سنگ زیاد دارد

لوگزامبور مملکت والی نشین لوگزامبور صاحب ۱۵/۰۰۰ نفوس مملکت کوچک مستقلی است واقع

ما بین بلژیک و فرانسه و آلمان و مقر حکومت آن لوگزامبور صاحب ۱۹٬۰۰۰ نفوس است

هلاند .- پای تخت دولت هلانده یا پیبا (۵۱۰٬۰۰۰ نفوس) شهر آمستردام (۴۹۵٬۰۰۰ نفوس) بندر معروفی است در کنار خلیج زویدرزه لیکن مقر سلطنت و حکومت آن شهر لاهه است (۱۹۲٬۰۰۰ نفوس) و شهر معتبر دیگرش رتردام که آن نیز بندر بزرگی است واقع در کنار نهر رین و موز

محصولات .- مملکت هلانده زراعت خیز است و دواب و روغن و پنیر آن خوب میشود و تجارت ماهی شور و دود زده ماهی روغن و شاه ماهی دارد

آلمان مملکت آلمان صاحب ۸۰۱ کرور نفوس در جنوب کوهسار و در شمال جلگه مسطح دیگرار است دولت امپراطوری آن مؤتلف از اتفاق ممالک عدیده میباشد

پروس پایتختش برلن است (۱٬۶۸۰٬۰۰۰ نفوس) واقع
در ساحل رود اسپره از واردات رود الب
ساکس پایتختش درسد (۳۳۶٬۰۰۰ نفوس) واقع
درکنار رود الب
باویر پایتختش مونیک (۴۰۷٬۰۰۰ نفوس) واقع
درکنار ایزار از واردات رود دانوب
ورتمبرگ پایتختش ستوتگارد (۱۴۰٬۰۰۰) نفوس والی
نشین یادگر سیش کارلسروه (۶۷٬۰۰۰ نفوس) ولایات
آلزاس لورن منتزعه از دولت فرانسه با شهر استراسبورگ
و قلعه متس
شهر آزاد هامبورگ (۶۵۵٬۰۰۰ نفوس) واقع در ساحل
رود الب اول بندر دولت آلمان است
و شهر

و شهر آزاد برم واقع درکنار رود وزر دوم بندر آن —
محصولات . — محصول ملک آلمان سیب زمینی و دواب و کتان و شاهدانه و
توتون و روزک و ذغال سنگ تجارت و صنعت آن نیز خیلی مهم و معتبر است
اطریش هنگری . — دولت امپراطوری اطریش هنگری
که گاهی آستریه و مجارستان نیز گویند (صاحب ۹۰ کرور
نفوس پایتختش وینه (۱٬۴۰۰٬۰۰۰ نفوس) درکنار
رود دانوب واقع گردیده
شهر بوداپست (۴۹۵٬۰۰۰ نفوس) که آن نیز درکنار
رود مزبور واقع میباشد کرسی هنگری یعنی مجارستان است
و شهر تریست بندر تجارتی آن در بحر آدریاتیک است
محصولات . — عمده ثروت دولت مشار الیها زراعت و تربیت دواب است
و محصولش گندم و ذرت و ذغال سنگ و آهن و نمک و ترگی و کارخانجات
بلورسازیش مشهور عالم است
سویس . — دولت جمهوریه سویس (صاحب ۶ کرور
نفوس

نفوس، ملکش وسعتی چندان ندارد پای تخت آن برن است (۵۰۰۰۰ نفوس، واقع درکنار رود آر از دارد ات رود رن و سایر بلاد عمده اش ژنو درکنار دریاچه ژنو و بال درکنار رود رن و زوریک درکنار دریاچه زوریک

محصولات . ـ محصول مملکت سویس دواب و پنیر گروئیر است

ممالک جنوبی

اسپانی . ـ دولت اسپانی یا اسپانیول صاحب ۳۶ کرور نفوس، پای تختش مادرید است (۵۰۰،۰۰۰ نفوس واقع درکنار رود مانسانارز فرع رود تاژ شهرهای معتبرش بارسلن (۲۸۰،۰۰۰ نفوس) والانس که ازبنادر عمده بحر الروم هستند

محصولات . ـ محصولش زیتون و مرکبات و توت و چوب پنبه و شراب است پرتقال

پرتقال . ـ دولت پرتقال (۵،۱۰۰،۰۰۰ نفوس) پای تختش لیسبون (۳۰۰،۰۰۰ نفوس) واقع در مصب رود تاژ بست و شهر معتبر دیگرش پرتو بندریست در مصب رود دوره

محصولش شبیه است باسپانی

ایطالیا . ـ دولت ایطالیا صاحب ۳۶ کرور نفوس در جنوب جبال آلپ واقع گردیده پای تخت آن رم (۴۶۵،۰۰۰ نفوس) درکنار رود تیبر است تا بلاد عمده اش اول شهر ناپل است (۵۳۰،۰۰۰ نفوس که) در انتهای خلیج لبیار قشنگی در پای کوه وزود واقع شده دیگر میلان و تورن و بندر ژن در ساحل بحر الروم و فلورانس درکنار رود آرنو و نیز در ساحل بحر آدریاتیک مملکت

مکدونیا مملکت بسیار خوش آب و هوائی است و

آسمانش شبیه بآسمان ماست

محصولات . — محصولات آن عبارتند از درخت زیتون و میوه و توت وترا

وکلاه سبت و مرمر و گوگرد

شبه جزیره بلخان مشتمل بر چندین مملکت است

رومانی . — دولت رومانی یا افلاق و بغدان صاحب

۵۴۳۰،۰۰۰ نفوس) خاکش غله خیز است و پای تخت آن

بوخارست صاحب (۲۳۲،۰۰۰ نفر جمعیت است)

سربستان . — (صاحب ۲،۴۰۰،۰۰۰ نفوس

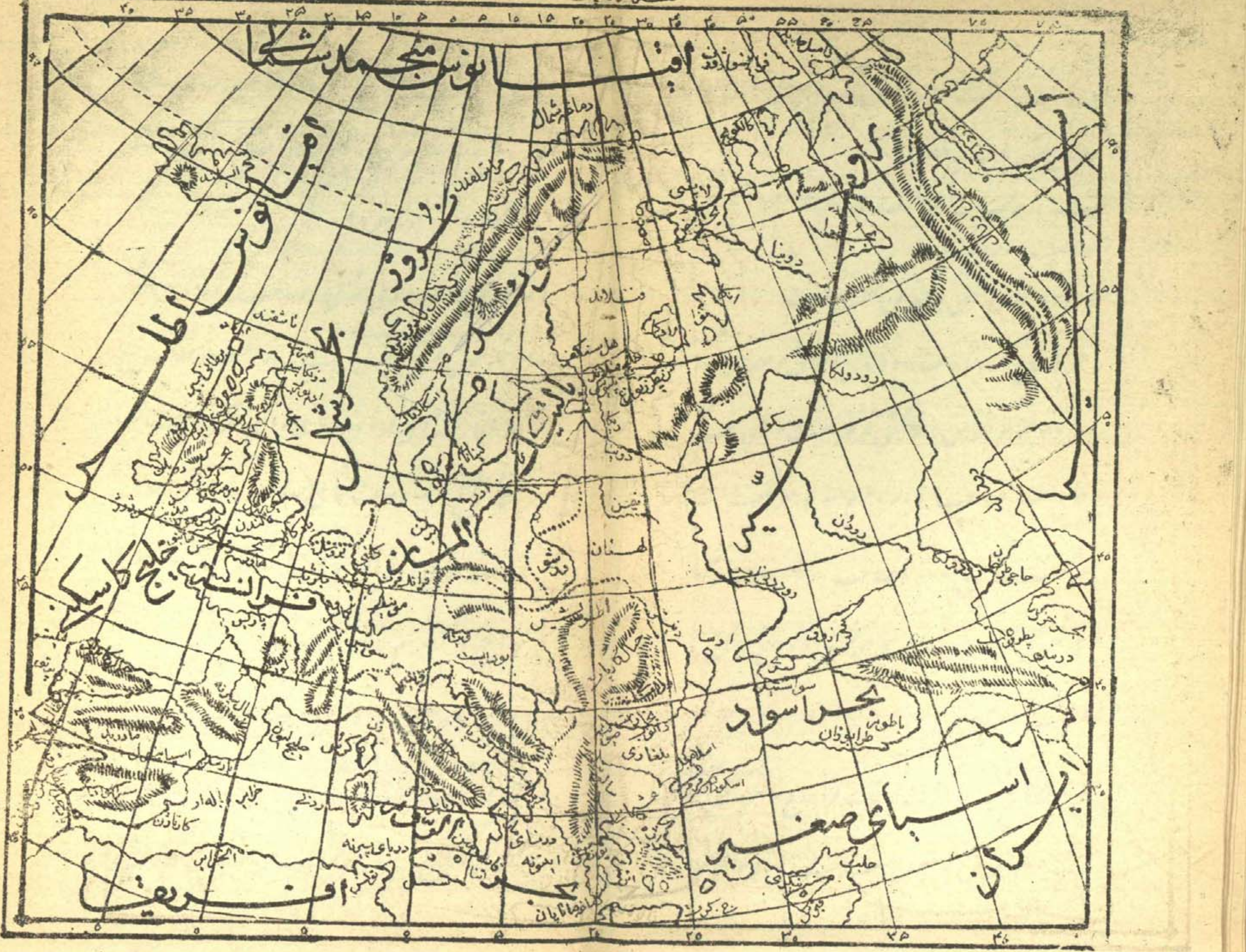
پای تختش بلگراد (۶۰،۰۰۰ نفوس) واقع در کنار رود

دانوب است

قراطاغ . — امارت کوچک قراطاغ یا منتنگرو صاحب

۲۳۰،۰۰۰ نفوس کرسیش ستینیه است (۲۹۰۰ نفوس

نقشه اوروپا

اوقیانوس منجمد شمالی
اوقیانوس اطلسیك
فرانسه
المان
خلیج گاسقونیا
بحر اسود
آسیای صغیر
افریقا
ادسا
طرابزون

بلغارستان . امارت مستقلهٔ بلغارستان صاحب
(۳٬۳۱۰٬۰۰۰ نفوس) پای تختش صوفیه است —
(۴۸٬۰۰۰ نفوس)

رومِلی . — رومِلی شرقی (صاحب ۹۸۰٬۰۰۰ نفوس
مقر حکومتش فیلی پوپولی است (۳۴٬۰۰۰ نفوس)
امیر بلغارستان فرمان فرمای رومِلی شرقی است —

عثمانی . — دولت عثمانی (صاحب ۲۰ کرور نفوس
اما فقط عثمانی اروپا) پای تختش قسطنطنیه یا اسلامبول
واقع در کنار بوغاز بُسفُر است
سایر بلاد معظمش در داخل آدرنه و در کنار بحرالجزایرش
سالونیک است

یونان . — دولت یونان صاحب سه کرور نفوس

پای تخت آن (۲۰۰٫۰۰۰ نفوس) و اسم بندر شهر آتن
پیره است

محصولات. — محصول آن ابریشم است و روغن زیتون و شراب و انگور
و انجیر و بادام و مرکبات و انار

آسیا

آسیای طبیعی

موقع. — آسیا قسمت شرقی قاره قدیم و اعظم
قطعات خمسه عالم است وسعت آن بدون جزایر مالزیه ست
چهار برابر قطعه اروپا و تقریباً چهار برابر وسعت ایران حالیه

آب و هوا و محصولات. — آسیا اقسام اقالیم را داراست در جنوب گرم در وسط
معتدل و در شمال سرد است

در منطقه استوائی آن نیشکر و برنج و قهوه و جوزق و توابل و صمغ و کا
ئوچو و کافور و تریاک و خرما و چوبهای نفیس و غیره عمل میآید از چین چای
و ابریشم و از هندوستان نیل و گندم بخارجه میرود — در اقلیم
آسیا طلا و نقره و الماس

و مروارید

و مروارید و مس و ذغال سنگ و سایر انواع معادن یافت میشود حیوانات
در جنگلات هندوستان و هندوچین ببر و پلنگ و فیل و کرگدن و گاومیش
و میمون و انواع مرغ و مار بسیار است در جنوب شرقی آن شیر یافت میشود
و گرگ مخصوصاً در نواحی شمالی آن زندگی میکند در رود گنگ تمساح زیاد است
در آسیا اسب و شتر و زبو (گاو هندی) و اقسام حیوانات اهلی وجود دارد
در جلگه های بارده سیبری و دشت های آن حیوانات عدیده یافت میشود
که پوست آنها بمصرف بطانه لباس میرسد از قبیل خز و سمور و قاقم و روباه
سیمین و کبود و سنجاب و خرس و غیره

حدود. — آسیا از طرف شمال محدود است با قیانوس
بحد شمالی و از طرف مشرق با قیانوس ساکن و از طرف
جنوب با قیانوس هند و از سمت مغرب متصل است با فریقا
و اروپا **بحار و خلجان.** — سواحل آسیا بسیار غیر منتظم و
دارای خلجان و اشباه جزایر زیاد است
از اقیانوس کبیر بحر برینگ و بحر اختسک و بحر ژاپون و
بحر اصفر و بحر چین متفرع میشود

از

از اقیانوس هند خلیج بنگاله و بحر عمان و خلیج فارس و بحر احمر یا دریای
قلزم احداث میگردد **ابواب**. — اقیانوس منجمد
شمالی با اقیانوس کبیر بواسطهٔ باب برنگ مربوط میشود و
اقیانوس کبیر با اقیانوس هند بواسطهٔ باب مالاکا و اقیانوس
هند با بحر احمر بواسطهٔ باب المندب و بحر احمر با بحر الروم بواسطهٔ
ترعة السویس **اشباه جزایر**. — آسیا دو شبه جزیره در طرف
شرقی دارد کامچاتکا و کره و سه شبه جزیره در طرف جنوب
هند و چین که خود آن منتهی میشود بشبه جزیره مالاکا و هندوستان
و عربستان و یک شبه جزیره در طرف غربی موسوم باسیای صغیر
دماغه ها. — اقصی نقاط یعنی دماغه های قاره مذکور
عبارتند از دماغه شرقی واقع در شمال شرقی سیبریه
دو دماغه رومانیا واقع در جنوب شبه جزیرهٔ

مالاکا و دماغه کمرن در جنوب هندوستان —
جزایر. — در اقیانوس منجمد شمالی جزایر مجمعه سیبریه
جدید و در اقیانوس کبیر جزایر مجمعهٔ ژاپون و جزیرهٔ
فرمز که نیز متعلق است بژاپون و هاینان متعلق بچین و
سیلان یا سراندیپ در جنوب هندوستان متعلق
بانگلیس و قبرس در بحر الروم ایضا متعلق بانگلیس

جلگه و کوه

. — در مرکز آسیا انجاد وسیعهٔ تبت و پامیر واقع
گردیده که از طرف شمال محدودند بجبال فلکی و آلتائی
و از طرف جنوب بجبال هیمالایا که بلندترین قلّه های
زمین گوریزانکار صاحب ۸۸۴۰ متر منسوب بآنها است
در شمال نجد بزرگ مرکزی مزبور جلگه های منجمد سیبریه واقع
میباشند

میباشند

انهار. — رودخانه های آسیا کلیةً روی سه دامنهٔ بزرگ جریان نموده وارد اقیانوس منجمد شمالی و اقیانوس ساکن و اقیانوس هند میشوند

رودخانه اُبی و ینیسِی و لِنا بسمت شمال میروند

رود آمور و هوانگ هو (نهر اصفر) و یانگ تسه کیانگ (نهر ازرق) و سی کیانگ باقیانوس کبیر میریزند و منگ کونی (نهر احمر) و کامبوژ یا مکونگ وارد دریای چین میشوند

رود برهماپوتر و گانژ یا گنگ وارد خلیج بنگاله و رود سند یا اندوس وارد خلیج عمان و نهرین دجله و فرات پس از مشروب نمودن بین النهرین و یکی شدن باسم شط العرب داخل خلیج فارس میشوند.

بحیرات

بحیرات. — چندین دریاچه بزرگ در داخل آسیا واقع گردیده که دوتای آنها را از کثرت عظمت دریا گویند از اینقرار بحر خزر و بحر آرال که نهرین سیحون یا سیر دریا و جیحون یا آموی دریا در آن میریزند و دو دریاچه بالکاش و بایکال که در سیبریه واقع شده اند

آسیای سیاسی

آسیا تخمیناً ۱۵۶۰ کرور جمعیت دارد.

دول روس و عثمانی و انگلیس و فرانسه در اقلیم آسیا مستملکات زیاد دارند

مستملکات روس

متصرفات آسیائی روسیه از تمام اقلیم اروپ بزرگتر است

از

از اینقرار

سیبریه .- صاحب (۵۷۰۰/۰۰۰ نفوس)
حاکم نشین آن ارکوتسک در کنار رود آنگارا که یکی از روادات
ینیسئی است واقع میباشد و سایر بلاد عمده اش تمسک و
تبلسک است

ترکستان غربی .- (صاحب ۷۷۰۰/۰۰۰
نفوس مقر حکومتش تاشکند (۱۲۱/۰۰۰ نفوس) و سایر
بلاد عمده اش بخارا و خیوه و سمرقند است

قفقازیه .- (صاحب ۹۲۵۰/۰۰۰ نفوس)
کرسیش تفلیس است (۱۰۵/۰۰۰ نفوس) و سایر شهرهای
معتبرش بادکوبه بندر معتبری است در ساحل بحر خزر صاحب
چشمه های نفط فراوان و دیگر باطوم بندر بزرگی است در
ساحل

ساحل بحر اسود
(حکمران قفقاز را قایم مقام گویند

ممتلکات عثمانی

آسیای عثمانی (صاحب ۱۶۸۲۳/۰۰۰ نفوس) مشتمل
است بر **آناطولی** یا آسیای صغیر که حاکم نشینش ازمیر
(۲۰۰/۰۰۰ نفوس) بندر بزرگی است در کنار بحر الروم
و شهر عمده دیگرش بروسه است

و **شامات** .- که بلاد عمده اش دمشق و حلب و
بیت المقدس است

و **بین النهرین** .- که شهر معتبرش بغداد و واقع در کنار
دجله است .

و سواحل عربستان که دو شهر مقدس مکه معظمه و
مدینه طیبه در آنجا است

محصولات :- از آسیای عثمانی انجیر و کشمش و شراب ممتاز و چوب بسد رنجاز
حمل میشود

مستملکات انگلیس

متصرفات انگلیس در آسیا عبارتست از
هندوستان (صاحب ۵۸۰ کرور نفوس) که
خود آن مشتمل بر ممالک عدیده متنوعه است اولاً ایالاتی که
بلاواسطه در تحت اقتدار و حکومت انگلیس میباشند ثانیاً
ممالک محروسه بواسطهٔ انگلیس و ثالثاً دو دولت مستقل نیپال
و بوتان واقعه در جبال هیمالایا که دعوی اتحاد و دوستی
با او مینمایند

بلاد عمده هندوستان عبارتند از کلکته (۸۱۰۰۰۰ نفوس)
که فرمانفرمای متصرفات انگلیس در آن اقامت مینماید و بعلاوه
بندر بسیار مهمی است واقع بر یکی از شعب رود گنگ دیگر بمبئی
بندر خیلی معتبری است (۸۲۰۰۰۰ نفوس) در ساحل
غربی و مدراس (۴۵۰۰۰۰ نفوس) در ساحل شرقی
و حیدرآباد
پرمان (صاحب ۸۰۰۰۰۰۰ نفوس) مقر حکومتش
مندلاست

قسمت جنوبی شبه جزیره مالاکا با بندر سنگاپور
بلوچستان (صاحب چهار کرور نفوس) که حاکم
نشین آن کلات و در تحت حمایت دولت انگلیس است
افغانستان (صاحب ۱۰ کرور نفوس) که

پای تختش کابل است و سایر بلاد عمده‌اش قندهار و هرات
(۰۰۰/۰۰ انفوس) و آن نیز در تحت حمایت انگلیس است
مدتیست که دولتین روس و انگلیس در سر افغانستان با یکدیگر
کشمکش دارند و عجالةً حایل و مانعی جز آن ما بین هند انگلیس و متصرفات
ترکستان روس نیست و در موقع جنگ ناچار یکی از معارک
قتال بزرگ دولتین متخاصمین خواهد بود

محصولات .ـ حاصل هندوستان برنج و گندم و جو و ذرت و قهوه و چای و تنباکو است
و مصنوعاتش شال و قالی و ظروف و اوانی بسیار ممتاز

مستملکات فرانسه

متصرفات فرانسه در هند و چین عبارت است از
کچینچین که کرسیش سائیگون است و **کامبوج** که مقر
حکومتش پنم پن است و آنام که کرسیش هوه است و تنکن که حاکم
نشینش

نشینش هانوئی است بعلاوه پنج دار التجاره در هندوستان
که حاکم نشین آنها پندیشری است
جمعیت مستملکات مزبوره تخمیناً چهل کرور است

ایران یکی از ممالک قدیم و نامی آسیا است (رجوع
کنید بجغرافیای خصوصی ایران)

سیام (صاحب ۲۰ کرور نفوس) پای تختش
بانگک (۴۰۰/۰۰۰ نفوس) واقع در کنار رود منام
و داخل خلیج سیام است

کره .ـ دولت کره چند سالی است که بواسطه دولت
ژاپون از تحت نفوذ و اقتدار چین بیرون آمده صاحب
پانزده کرور جمعیت میباشد و پای تختش سئول است

چین

چین . — دولت خاقانی یا آسمانی چین (دارای ۴۳۰ کرور نفوس است که تقریباً ربع تمام بنی نوع بشر باشد) مشتمل بر ممالک عدیده است از اینقرار اولاً منچوری . — ثانیاً چین خاص ثالثاً ممالک تابعه مغولستان و زونگاری و تبت و کاشغر یا ترکستان شرقی

پای تخت آن پکن است (۱،۶۰۰،۰۰۰ نفوس) و بنادر معتبرش شانگ های و کانتون (۴ کرور نفوس)

محصولات . — مملکت چین بالطبع زراعت خیز است و برنج و چای و پنبه و ابریشم برای اهالی آن سرچشمه های سود معتبری هستند بعلاوه معادن ذغال و آهن زیاد دارند و چینی آن شهرهٔ آفاق است

ژاپون . — دولت ژاپون (صاحب ۹۰ کرور نفوس مرکب از چهار جزیره بزرگ نیزو و نیفن و سیکک و کیوسیو و بعضی جزایر قلیل الاهمیه دیگر است

پای

نقشهٔ آسیا

اوقیانوس منجمد شمالی
سیبری
ترکستان
بحر عمان
خلیج بنکاله
اوقیانوسیه

پای تخت دولت امپراطوری ژاپون توکیو واقع در جزیرهٔ نیفن است (۱۲۷۰،۰۰۰ نفوس) و بنادر تجارتی معتبر یوکوهاما و اُزاکا است

محصولات. — از ژاپون ابریشم و چای و تخم ابریشم و برنج بخارجه میرود و از خارجه اقمشه و منسوجات بانجا میآید

مردم ژاپون بالفطره کارآمد و صنعتورد و هوشمندند. از مردم سایر ممالک مشرق زمین بهنر دوستی و معارف پروری ممتازند و از چند [illegible] سالی نیست که مدارس تازه در انمملکت مفتوح نشود یا خطوط راه آهن و تلگراف جدید شروع نگردد خلاصه انکه دولت باین کوچکی و نورسیده بهمین همت و اقدام امروز جمیع کارخانجات صنعتی و آلات و ادوات جنگی لازمه را بدست خود میسازد و از حیث قدرت و قوت پهلو بپهلوی دول اول عالم میزند و از قراین ظاهر چنین استنباط میشود که بعدها در اقلیم آسیا اهمیت و اعتبار فوق العاده بهم خواهد رسانید

افریقا

افریقای طبیعی

موقع . — افریقا سه برابر اروپاست و آن شبه جزیره بسیار بزرگی است که از طرف شمال محدود است بحر الروم و از طرف مغرب با قیانوس اطلس و از طرف مشرق با قیانوس هند و بحر احمر

آب و هوا و محصولات . — اقلیم افریقا بسیار گرم است و بهمین واسطه نباتات در نواحی پر آب نهایت درجه قوت و نمو را دارد در سواحل بحر الروم پرتقال و لیموی ترش و انجیر و انگور عمل میآید و صحرا آب و گیاهی ندارد مگر در بعضی واحات که درخت خرما میروید و در سواحل سنگال اقاقیا های بزرگ صمغ دارد و در سواحل گینه جنگلهای نخل و نارجیل فراوان است در افریقا درخت چوب پنبه و قهوه و فلفل و جوز و نیشکر و اشجار عظیم الهیکل ترتیب میشود و خاک طلا و الماس و مس و سرب و زغال و سایر انواع

معادن نیز بسیار دارد

حیوانات در جنگلات منطقه حاره آن نسناس و بوزینه و انواع میمون و طیور خوش رنگ لا تعد و لا تحصی یافت میشود فیل و کرگدن و گاو آبی در سواحل رودخانه ها و دریاچه ها تعیش میکنند زرافه و شیر و پلنگ و یوز و شتر مرغ در حواشی کویر زیست مینمایند آهو و گورخر و غزال و گاومیش در داخل کویر رؤیت میشوند کفتار و شغال در حول و حوش آبادیها میگردند اژدرها و سایر اقسام حیوانات عظیم الجثه در جنگلها و باطلاقها آمد و شد دارند تمساح در رودخانه های بزرگ زندگی مینمایند ثروت قبایل بادیه نشین آن منحصر بتربیت شتر و اسب و گوسفند و بز است

دماغه ها . — اقصی نقاط قاره افریقا در شمال دماغه بن و در مغرب رأس الاخضر و در مشرق دماغه گاردافوئی و در جنوب دماغه امید نیک است **خلیج ها** . — در سمت مغرب از اقیانوس اطلس خلیج بزرگ گینه و در شمال از بحر الروم خلیج گابس که در مدخل بحر احمر از اقیانوس هند خلیج عدن تولید گشته است

ابواب. — اتصال بحرالروم با بحر قلزم بواسطهٔ ترعهٔ
سوئس و بحر قلزم با اقیانوس هند بواسطهٔ باب المندب و بحر
الروم با اقیانوس اطلس بواسطهٔ تنگهٔ جبل طارق است

جزایر. — جزیره ماداگاسکار تنها جزیره بزرگی است
که در ساحل افریقا واقع شده و بواسطهٔ تنگهٔ موزامبیک
از آن انفصال دارد با جزایر کمور و رئونیون متعلق است
بفرانسه و جزیره موریس تعلق دارد بانگلیس

در سمت شمال غربی افریقا بعضی جزایر واقع شده که اهمیت
موقعی دارند از جمله جزایر آسور و مادر متعلق اند به پرتغال
و کاناری یعنی جزایر خالدات که در نزد جغرافیون قدیم
اهمیت داشته متعلقند باسپانی

جبال. — قاره افریقا مجدد بسیار بزرگی است که

بدو قسمت منقسم گردیده قسمت شمالی از سمت شمال غربی محدود
است بجبال اطلس و از سمت مغرب بکوه فوتاژالن و از سمت
جنوب بکوه کامرون و از سمت مشرق بمنظومهٔ جبال حبشه
قسمت جنوبی از طرف مشرق بجبال کنیا و کیلیمانژارو تکیه
دارد که متجاوز از ۶۰۰۰ متر ارتفاع دارند و از طرف
جنوب بناحیهٔ کوهستان کاپ

دریاچه ها. — در داخل افریقا دریاچه های بزرگ
و عمیق واقع شده از اینقرار دریاچه چاد در سودان و بحیرات
ویکتوریا نیانزا و آلبرت نیانزا و آلبرت ادوارد
در ناحیهٔ استوائی و بحیرات تانگانیکا و بانگوئلو و نیاساقدری
دورتر بسمت جنوب قرار دارد

رودخانه ها. — افریقا رودهای بزرگ دارد از جمله

رود نیل از دریاچهٔ ویکتوریا خارج و ببحر الروم واصل میگردد
در رودخانهٔ زامبز پس از دریافت سرشاخه‌ها از دریاچهٔ نیاسا به تنگهٔ
موزامبیک میریزد و واردات اقیانوس اطلس عبارتند
از دو رود سنگال و نیژر که از جبال فوتا ژالن سرچشمه
میگیرند و اگوئه که کنگوی فرانسه را مشروب مینماید و رود
کنگو که از بحیرات داخله تولید میشود و رود اورانژ بعضی
رودخانهای دیگر در ریگزار فرو میروند و برخی داخل
دریاچه‌های بی‌مخرج گردیده تشکیل حوضه‌های مسدود و بحریان
مینمایند

افریقای سیاسی

افریقا تقریباً ۳۴۵ کرور جمعیت دارد

افریقا مثل سایر اقالیم بممالک ممتاز تقسیم نشده فقط سرحدات و حدود ممالک
ساحلیهٔ آن بتقریب مشخص گردیده است

مصر. — ملک مصر که برومندی و حاصلخیزیش بواسطهٔ
طغیانات رود نیل است پای تختش مصر القاهره یا بطور مختصر
قاهره (۵۷۶٬۰۰۰ نفوس) در مدخل دلتای نیل واقع
گردیده بندر معتبرش در ساحل بحر الروم اسکندریه است
و بلاد پرت سعید و سوئز در طرفین ترعهٔ السویس واقع میباشند
مملکت مصر که فعلاً در ید تصرف انگلیسهاست تابع دولت عثمانی است و
فرمانگذار آنرا خدیو گویند
درهٔ نیل در مصر بواسطهٔ فیضانات موسمی آن که گل و لای حاصلخیزی
روی اراضی اطراف می نشانند اسباب عبرت و حیرت است و
مصریین از برکت فیضان مزبور و حرارت اقلیم سالی دو خرمن برمیدارند

حبشه

در جنوب مصر مملکت کوهسار عجیب المنظر حبش واقع گردیده
که تاکنون استقلال خود را از تطاول دول فرنگ

خفظ نموده پای تختش آدیس ابابا و شهر معتبرش گندار است

طرابلس غرب .— در ساحل بحر الروم ولایت طرابلس غرب واقع شده که کرسیش طرابلس است و جزء دولت عثمانیت

طونس .— طونس مقر حکومتش طونس است و در تحت حمایت دولت فرانسه میباشد

الجزیره .— ملک الجزیره بلاد عمده اش الجزیره و اران و کنستانتین است و جزء دولت فرانسه است

مراکش .— ملک مراکش که مغرب الاقصی نیز گویندش مقابل اسپانی واقع شده پای تختش فاس و سایر شهرهای عمده اش مراکش و بندر طنجه است

صحرا .— صحرا یعنی ملک طوارق محل عبور کاروانهای عدیده است و شهر معتبر آن تمبوکتو واقع در کنار نیشر رود

تصرف

تصرف فرانسه است

سودان .— خاک سودان یعنی ملک بیابان بسیار پرجمعیت و حاصلخیز است

سواحل اقیانوس اطلس در تحت تصرف فرانسه ها و انگلیسها و پرتغالیها و آلمانهاست از جمله سنگال که حاکم نشینش سن لوئی و کنگو که شهر معتبرش لیبرویل میباشد متعلقند بفرانسه و سیرالئون که حاکم نشین آن فریتون است با بعضی نقاط دیگر متعلق است بانگلیس

ملک آزاد کنگو .— ملک آزاد کنگو در تحت قدرت و سلطنت پادشاه بلژیک است و بلاد معتبرش لئوپولدویل واقع بر کنار رود کنگو و بما بندر اقیانوس اطلس است

کوچ نشین آنگلا متعلق است بپرتغال و شهرهای عمده آن لوآندا

و بنگلا

و بنگلا از جمله بناد راقیانوس اطلس میشد

درجنوب کوچ نشین **کاپ** واقع گردیده که متعلق است

بانگلیس و حاکم نشین آن کاپ بندر بسیار معتبری است

در شمال کوچ نشین مزبور ملک آزاد ارانژ و جمهوری ترانسوال

واقع بود که پس از جنگ سخت مردانه بواسطهٔ بی حمیتی دول

متمدنه ضمیمه مستعمرات دولت انگلیس شده دو پای تختهای آنها

بلوم فنتین و پرتوریا بود

ساحل **موزامبیک** متعلق است بدولت پرتغال

افریقای شرقی یعنی ممالک واقعه مابین ساحل زنگبار و دریاچه های بزرگرا

دولتین انگلیس و آلمان مابین خود قسمت کرده اند و جزیره زنگبار در ید

تصرف انگلیسها است

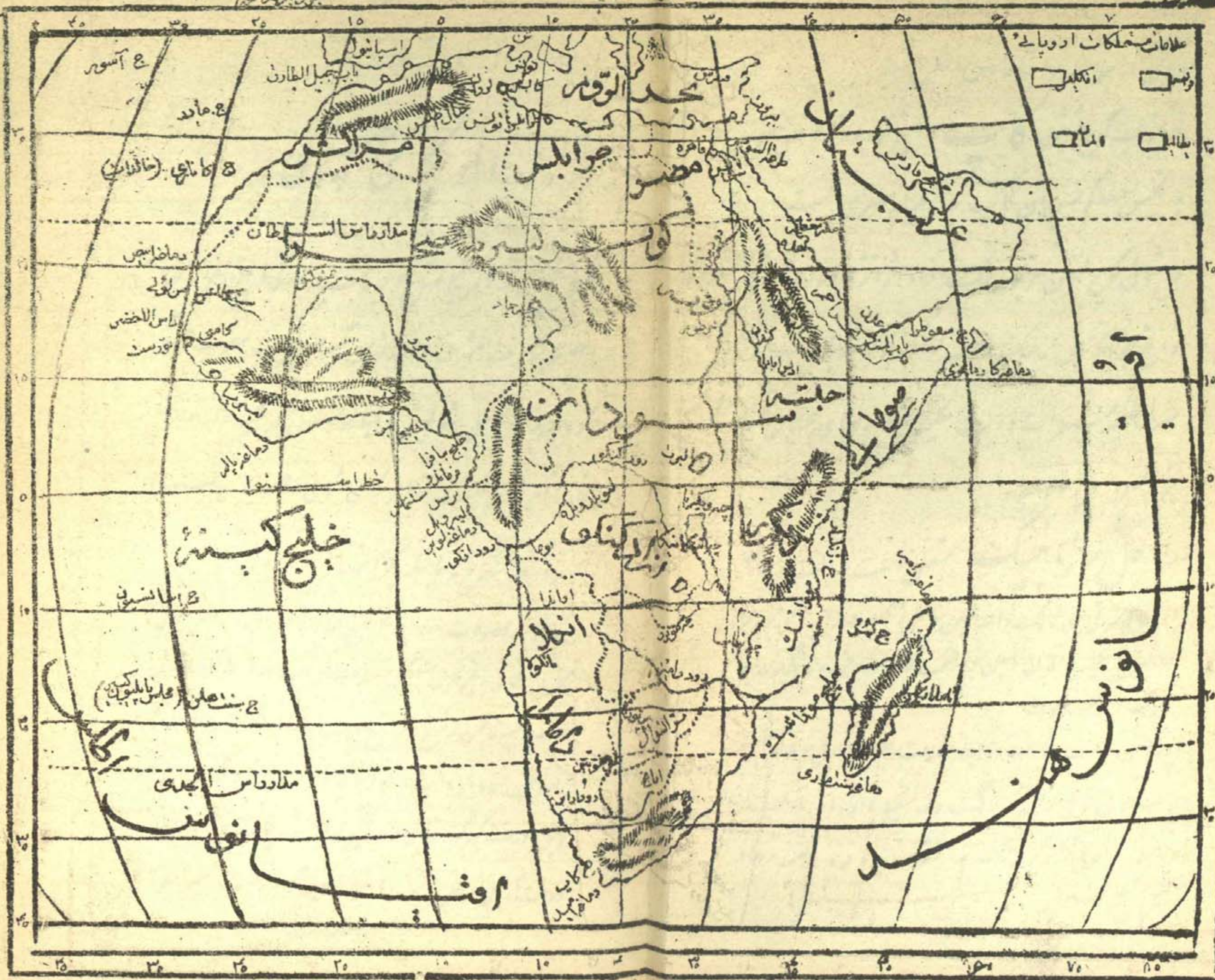
درون افریقا فعلا در حیطهٔ تصرف بعضی قبایل خونخوار متعصب

و سیاهان زنگی است که ممالک عدیده تشکیل داده اند تا بعد

مصلحت دول کشورگیر فرنگ چه اقتضا نماید و قوه هاضمه آنها

بچه اکتفا کنند

نقشهٔ افریقا .

علامات مستملکات اوروپائیه
انکلیز
فرانسز
المان
ایتالیا
اسپانیول
بحر الروم
مراکش
طرابلس
مصر
قاهره
حبشه
سودان
خلیج گینه
مدار راس السرطان
مدار راس الجدی

امریکا

امریکای طبیعی

موقع . — امریکا مثل جزیره بسیار بزرگی ما بین اقیانوس اطلس از طرف مشرق و اقیانوس کبیر از طرف مغرب ممتد گردیده سواحل شمالیش با قیانوس منجمد شمالیه دارند . قاره امریکا مرکبست از امریکای شمالی و امریکای جنوبی که بواسطه تنگه پاناما بیکدیگر اتصال دارند

آب و هوا و محصولات . — امریکا جمیع اقسام اقالیم را دارد اراضی شمالی آن منجمد و باتلاقی و غیر قابل سکنی هستند و هوای جلگه های وسط آن معتدل و مساعد تربیت چمن و مرغ و مزارع غلات و حبوبات است و در مناطق انقلابیش قهوه و بادام هندی (کاکائو) و جوزق و توتون و نی شکر و هیل و درخت گنگنه و توابل و عده کثیری از میوه جات بیرو ید و بعلاوه درخت نارجیل و نخل و موز و اشجار نفیسه که بدرخت خز معروف هستند

هستند و چوب آنها بمصرف ساختن اشیاء مختلفه میرسد عمل میآید و معدن طلا
و نقره و الماس و مس و غیره نیز در آن یافت میشود

حیوانات . – ینگی دنیا صاحب حیوانات متنوع است منطقه قطبی آن
خرس سفید و گوساله ماهی دارد و چون قدری بسمت جنوب روند سمور
و نقره و قندز و خرس بور دیده میشود در بحار منجمده آن نهنگ جولان
مینماید و روی تخته ریگ تحت البحری ارض جدید ماهی روغن صید مینمایند
در منطقه استوائی تمساح و اژدرمار و اقسام مارهای قتال و ژاگوار (
پلنگ امریکا) و کوگار (یوزشیر) و تاپیر (خوک خرطوم دار)
و مورچه خوار و سارینگ (حیوان درختی یا کیسه دار) و لاما
(شتر امریکا) و انواع طیور خوش پر و بال یافت میشود لاما
و کندر (مرغ رخ) بیشتر در جبال آند مأوی میگیرند و گله‌های گاو
یال دار در چمن زارهای وسیع امریکای شمالی زندگی میکنند و
مرغزارهای امریکای جنوبی اسب وحشی و گاو یال دار و رمه گاو
و گوسفند پرورش مینماید

امریکای شمالی

سواحل . – سواحل امریکای شمالی بسیار بیقاعده
و غیر منظم است در سمت شمال خلیج هودسن خیلی در خشکی پیش
رفته شبه جزیره لابرادور را احداث نموده است و قدری
دورتر زمین قطب اراضی منجمد پیش میآیند که اعظم آنها
گروانلند مسکون بعضی طوایف اسکیمو است متعلق بدانمارک

اشباه جزایر و جزایر در سمت شمال غربی شبه جزیره
الاسکا مواجه آسیا واقع گردیده بواسطه جزایر آلئوتی
استطاله حاصل نموده است

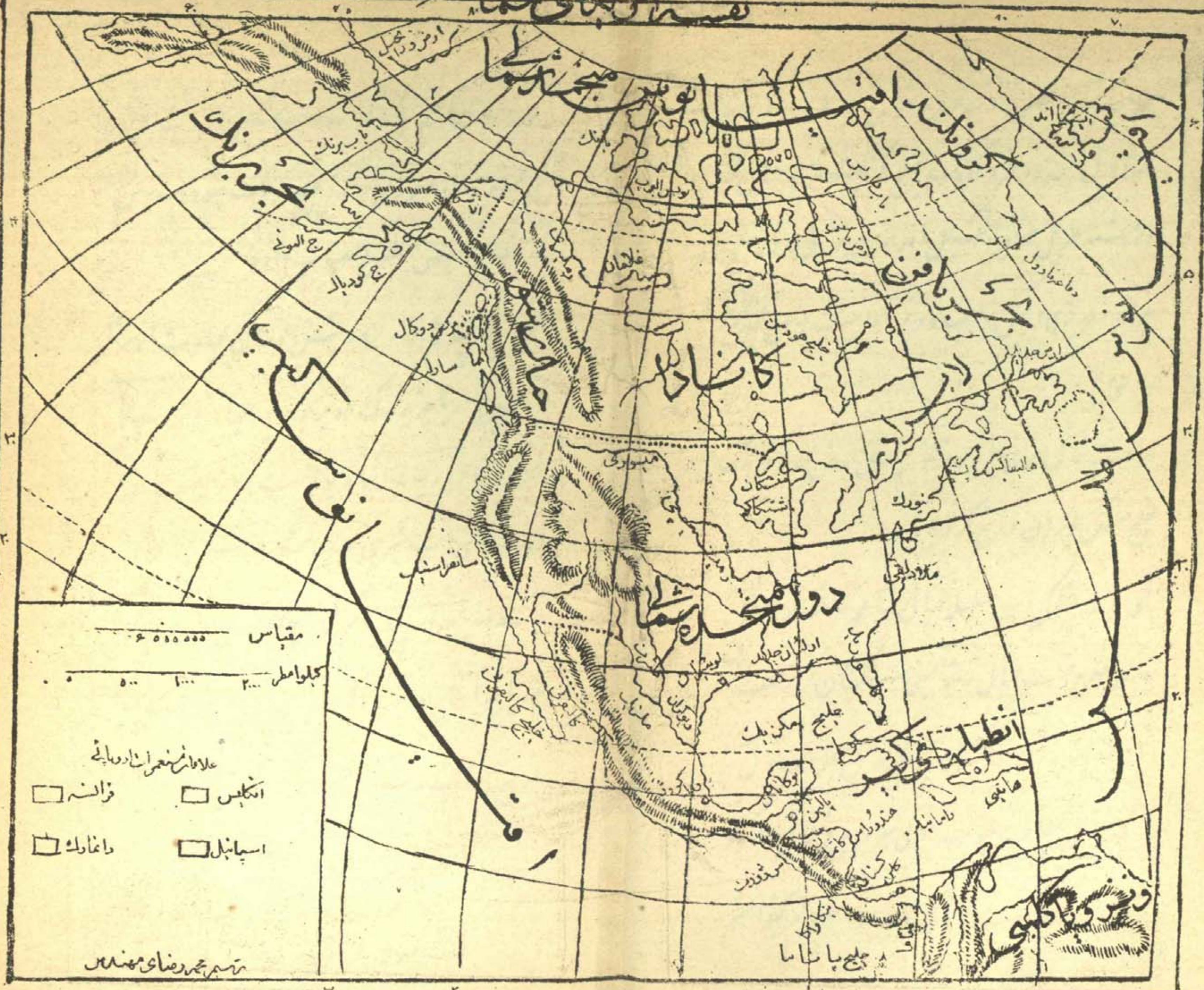
در ساحل اقیانوس ساکن شبه جزیره کالیفرنی بواسطه خلیجی
بهمین اسم از قاره انفصال یافته

دراقیانوس اطلس دو شبه جزیره فلوریدو یوکاتان واقعه
در دول متحده و مکزیک خلیج مکزیک را درمیان گرفته
ورشته طویل جزایر آنتیلها از سمت مشرق دهانه خلیج
مذکور و دریای آنتیل را مسدود نموده است (رجوع کنید بنقشه های بجغرافیای
سیاسی)

درسمت شمال شرقی جزیره ترنو یعنی ارض جدید در مدخل
خلیج سن لوران واقع گردیده

کوه و جلگه — سلسله جبال شامخه واقعه در ساحل اقیانوس
ساکن معروفست بجبال رشو یعنی سنگستان و در سمت مشرق
آن دو جلگه بزرگ واقعشده که یکی مایل بطرف شمال است
و دیگری مایل بطرف جنوب اولی سردسیر ویلاقی و مستور
از جنگل و دریاچه است و ثانی بسیار حاصلخیز و کثیر الشعر

نقشهٔ امریقای شمالی

رودخانه ها :— رود میسی سیپی (ابُ الانهار) با فرع آن میسوری وارد خلیج مکزیک میشود و رود سن لران در اقیانوس اطلس انصباب دارد

دریاچه ها :— رود سن لوران عبارت از سرشار آب پنج دریاچه بزرگ سوپریور (علیا) و میشیگان و هورن و اریه و انتاریو است که در حقیقت از اجتماع آنها دریای آب شیرین تولید گشته است

آب دریاچه اریه از آبشار پنجاه ذرعی مشهور نیاگارا بدریاچه انتاریو میریزد که صدای آن تا مسافت چندین فرسخ شنیده میشود

امریکای جنوبی

شکل .- سواحل امریکای جنوبی چندان بی نظمی ندارد و بشکل مثلثی است که رؤس ثلاثه آن در مغرب به تنگه پاناما و در مشرق به دماغه سن رُک و در جنوب بدماغه هُرن نمود شده

جزایر .- مجمع الجزایر ارض آلنار در جنوب بواسطه بوغاز ماژلان از خشکی انفصالی دارد

جبال .- سلسله جبال مجاور اقیانوس ساکن را در امریکای جنوبی کُردیلر آند ها گویند

انهار .- رودخانه های عدیده از جبال مذکور جاری گردیده جلگه های چمن زار وسیع را مشروب مینمایند من جمله

رود

رود با عظمت و شکوه آمازن از چندین جنگل بی پایان طلسمی عبور میکند و ریو دولاپلا تا مصب رودهای اروگه و پلرا تا و پاراگه است

امریکای سیاسی

امریکا تقریبا ۲۵۰ کرور جمعیت دارد

ینگی دنیاییها به زبان تکلم مینمایند اهالی ینگی دنیای شمالی بلغت انگلیسی ها و اهالی مکزیک و اکثر ممالک ینگی دنیای جنوبی بلغت اسپانیولی و اهالی برزیل بلغت پرتقالی تکلم میکنند

امریکای شمالی

تقریبا سیصد سال قبل دول فرانسه و انگلیس و اسپانیول در امریکای شمالی تاسیس مستعمرات نمودند و آن مشتمل بر سه مملکت بزرگست قلمرو کانادا و ممالک متحده و مملکت مکزیک

کانادا

کانادا. — از قلمرو کانادا و اراضی قطبی امریکای انگلیس تشکیل میشود که کرسی آن اتاوا (۴۵٬۰۰۰ نفوس) و سایر بلاد عمده اش کبک و مُن تِرال است (۲۱۷٬۰۰۰ نفوس)

دول متحده. — وسعت ممالک اتازونی معادل تمام اروپاست پای تخت آن واشنگتن است (۲۳۰٬۰۰۰ نفوس) و نیویورک واقع در ساحل اقیانوس اطلس امروز اول شهر تجارتی تمام عالم محسوب میشود و صاحب ۲٬۷۵۰٬۰۰۰ نفوس است

فیلادلفی در ساحل اقیانوس اطلس و سن فرانسیسکو در ساحل اقیانوس کبیر از جملهٔ بنادر معتبر میباشند شیکاگو واقع در جنوب دریاچه میشیگان و سن لوئی واقع در کنار

رود میسی سیپی از شهرهای تجارتی بزرگ بشمار میآیند؛ ارض آلاسکا که در شمال غربی امریکا واقع گردیده از جملهٔ متصرفات دول متحده است و در آن معادن طلا کشف گردیده

مکزیک. — جمهوری مکزیک سابقاً جزء مستعمرات اسپانی بوده پای تخت آن مکزیکو (۳۴۰٬۰۰۰ نفوس) و شهر معتبرش وراکروز بندر خلیج مکزیک است.

امریکای مرکزی. — امریکای مرکزی عبارت از قسمتی از تنگه بین دو امریکا میباشد که مؤلف از پنج جمهوری کوچک گواتمالا و سالوادور و هندوراس و نیکاراگا و کستاریکا است

بواسطهٔ معوق ماندن حفر تنگه پاناما دول متحدهٔ شمالی در امریکای مرکزی مشغول بإحداث ترعه گردیده خیال دارند

آنرا بدریاچه نیکاراگا مرود دهند

جزایر آنتیل. — جزایر آنتیل بر دو قسمت است آنتیل
بزرگ آنتیل کوچک

آنتیل بزرگ عبارتست از جزیره کوبا که حاکم نشین آن هاوان است
و تعلق دارد به اتازونی و جزیره ژامائیک که متعلق است
بانگلیس و جزیره مستقله هائیتی و جزیره پرتوریکو که نیز
متعلق است به اتازونی

آنتیل کوچک چند قسمت و متعلق بدول فرنگست دو جزیره
مارتینیک و گادلوپ که بالنسبه بهتر از سایرین هستند
متعلقند بفرانسه

امریکای جنوبی

در امریکای جنوبی از روز اول دولتین پرتقال و اسپانی
تاسیس

تاسیس مستعمرات نمودند مستملکات پرتقال جمهوری بزرگ
برزیل را تشکیل داد که پای تخت آن ریودوژانیرو است
و کوچ نشین های اسپانیولی نیز خود را از تحت تبعیت دولت
مشار الیها آزاد نمودند و دولت جمهوری تشکیل دادند

ونزوئلا. — پای تختش کاراکاس و شهر عمده اش گوایرا
بندر اقیانوس اطلس است

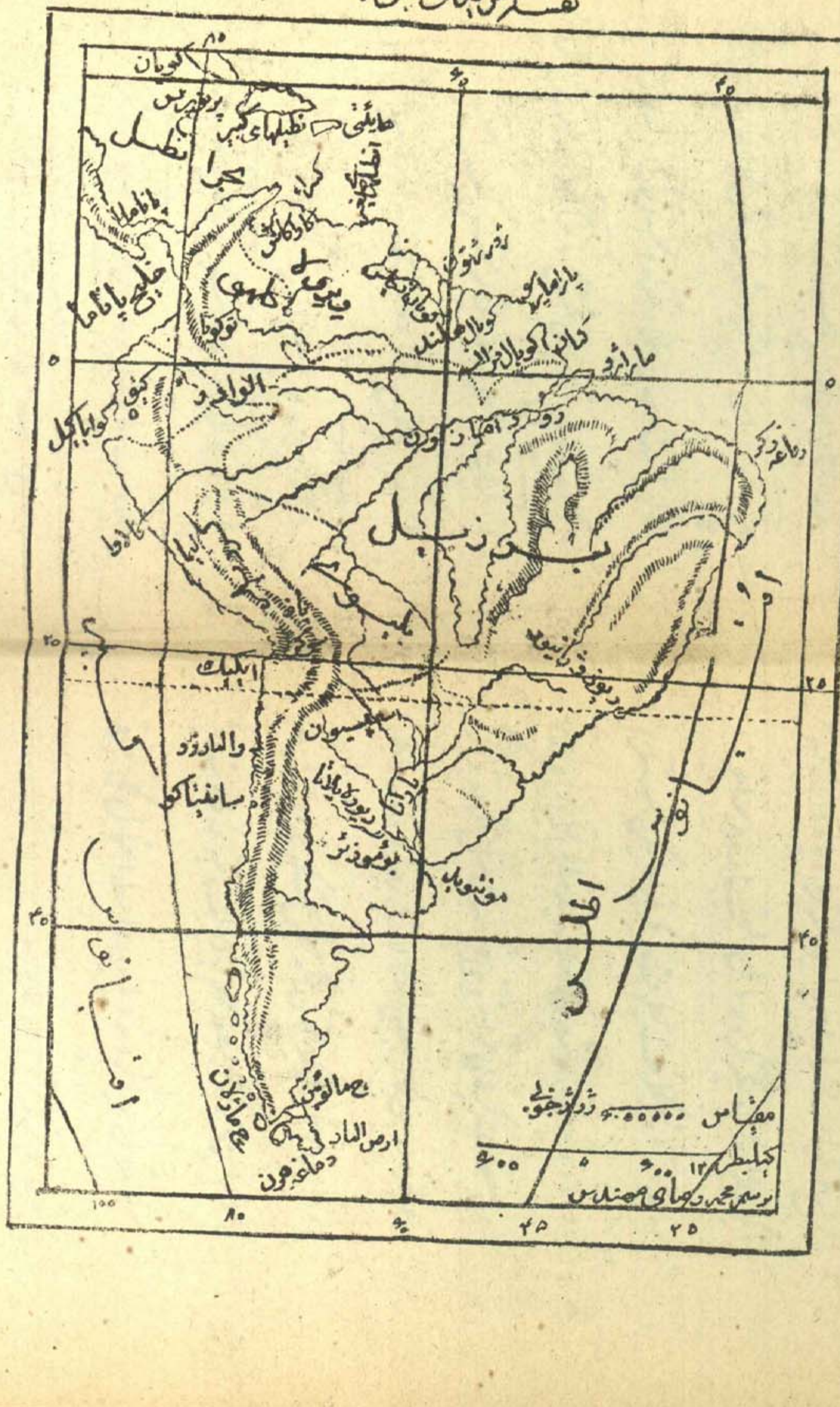
کلومبیه. — پای تختش بوگوتا و واقع در روی
است و بلاد معتبرش در تنگه پاناما یکی کلون بندر اقیانوس
اطلس است و دیگر پاناما بندر اقیانوس کبیر

تنگه پاناما. — مابین دو اقیانوس حایل گردیده
سفاینی که قصد مسافرت از یک اقیانوس باقیانوس
دیگر دارند مجبورند بدور زدن و عبور نمودن از دماغه
هرن

هرن چیا شند و توقف این حرکت برای آنها قریب ۳٬۰۰۰
فرسخ فرنگی است راه آهن مابین کلون و پاناما (۷۵ کیلومتر)
تا یکدرجه راه را از دیگر کرده مال التجاره و مسافر را
سه ساعت از یکطرف بطرف دیگر میبرد لیکن مستلزم
دو پیاده و سواره شدن است چند سال قبل برای رفع
این منقصت کمپانی فرانسوی میخواست شق تنگه سوز آنرا بعجله
ترعه ببرد در چین کار بعضی اشکالات بروز کرد و که ترعه نیمکاره
ماند ما این اوقات که سکان تنگه محض سختگیری دولت کلمبیه
در اتمام این امر کثیر المنفعه مهم بر دولت متبوعهٔ خود شوریده
استقلال پیدا کردند و باین واسطه احتمال کلی میرود
که ناتمامی ترعه بزودی تمام شود
اکواتر پای تختش کیتو در قریب ۲٬۸۵۰ متر از
سطح

جزو امریکانك صحیفه ۱۷۵

نقشهٔ امریقای جنوبی

سطح اقیانوس پست تر است) و شهر معتبرش گوآیاکیل

بندر اقیانوس کبیر است

پرو . — پای تختش لیما و شهر عمده آن کالائو بندر اقیانوس

ساکن است معدن طلا و نقره و مس زیاد دارد

شیلی . — پای تختش سانتیاگو و بلاد معتبرش والپارزو

و ایکیک از جمله بنادر اقیانوس کبیر هستند

ارژانتین . — دولت جمهوریه ارژانتین پای تختش

بوئنوزر بندری است واقع در کنار ریو دولا پلاتا

اوروگه . — پای تختش مونتوید و نو بندر دیگر ریو دولا

پلاتاست **پاراگه** . — پای تختش آسنپیون در کنار رود پارگه

واقع است معادن نقره زیاد دارد

بلیویه . — پای تختش سوکر و شهر معتبرش لاپاز است

معادن نقره و قلع دارد

گویان . — ملک گویان واقع در شمال شرقی امریکا منقسم بر سه قسمت است

گویان انگلیس حاکم نشینش جورجتون و گویان هلند حاکم نشینش پاراماریبو و گویان فرانسه مقر حکومتش کاین است

اقیانوسیه طبیعی

موقع . — اقیانوسیه عبارت از جمع الجزایر بسیار بزرگیست واقع در جنوب شرقی آسیا و مشتمل بر استرالیا که خود آن من باب عظمت ردیف قارات محسوب میشود

آب و هوا و محصولات . — هوای جزایر مالزیه بواسطه داخل بودن در منطقه حاره شبیه آفاق جنوبی آسیاست و هوای قسمت بزرگی از استرالیا و تاسمانیه و زلند جدید معتدل و اقلیم سایر جزایر کوچک ملایم و مرطوب است

محصول

محصول اقیانوسیه مانند آفاق گرم سیر قهوه و نیشکر و برنج و جوز و نخل و نارجیل و انواع توابل از قبیل میخک و فلفل و دارچین و جوز و زنجبیل است و قاره استرالیا بواسطه تربیت اقسام نباتات اروپائی و داشتن مراتع زیاد که مهاجرین انگلیس از پرتو آنها گله و رمه زیاد تربیت نموده پشم آنها را بفرنگ میفرستند ممتاز است و در آن یکنوع درخت بسیار عظیم الجثه سریع النمو میروید که برای رفع مضرت اماکن مردابی و تجدید و تصحیح هوای آن بسیار مفید و مجرب است (طول درخت مزبور که باو کالیپتوس معروف میباشد گاهی بصد و پنجاه متر و دوره آن بسی متر میرسد)

حیوانات . — در جزایر سوند و برنئو و فیلیپین میمونهای قوی هیکل یافت میشود و استرالیا حیوانات مخصوص از قبیل کانگورو که اطفال خود را تا مدتی در پرده کیسه مانندی که زیر شکم او است میپروراند و شترمرغ تاجدار و مرغ شلیاق و مرغ بهشتی و مرغ قوی سیاه و ارنیتورنک و اکیدنه دارد (دو جانور اخیر چارپا هستند لیکن مثل طیور منقار دارند و تخم میگذارند)

ابواب . — ابواب عمده اقیانوسیه عبارتند از تنگه مالاکا واقع مابین شبه جزیره بهمین اسم و جزیره سوماترا و تنگه باس مابین استرالیا و تاسمانیه و تنگه کوک واقع مابین

دو جزیره

دو جزیره بزرگ زلاند جدید و باب تورنس واقع مابین
استرالیا و گینه جدید

کوه و جلگه. — جبال شبه جزیره مالاکا در زیر اقیانوس امتداد یافته تشکیل جزایر سوند (سوماترا و جاوه) و برنئو و فیلیپین را میدهند که تماماً کوهستان و صاحب جبال آتش فشان عدیده هستند قاره استرالیا بالعکس دارای جلگه های وسیع و هضبات کم ارتفاع است و نشیب و فراز معتنابهی ندارد مگر در سمت مشرق که محدود به آلپ های استرالی یا جبال ازرق میباشد

کوه آتش فشان. — علاوه بر آتشفشانهای جزایر سوند میتوان کوه آتش فشان قشنگ مونالوا (۴۱۹۶ م) مرتفع

رودخانه. — رودخانه عمده استرالیا منحصر برود موری است که از الحاق دارلینگ قوت میگیرد و بقیه رودخانه های آن غالب اوقات سال خشک هستند

دریاچه. — در استرالیای جنوبی مردابهای تلخ و شور وسیع و قلیل العمق بسیار است

اقیانوسیه سیاسی

اقیانوسیه تقریباً ۹۰ کرور جمعیت دارد

خشکیهای اقیانوسیه را میتوان به چهار جزء بزرگ تقسیم کرد — ۱ مالزی که عبارت از جزایر عظیمه واقعه در جنوب شرقی آسیا ۲ استرالیا و جزایر متعلقه بآن که گاهی باسم ملانزی ذکر میشود یعنی جزیره سیاهان ۳ پلینزی یعنی جزایر متکثره و آن عبارت از مجمع الجزایرهای عدیده است که در اقیانوس کبیر متفرق هستند

مالزی (یعنی ملک مردم سیه فام مالیه) مشتمل است بر جزایر
سوندا (سوماترا و جاوه) و برنیو و سلیب و ملوک که متعلق به هلند
هولندیها و شهر معتبر آنها در جزیره جاوه موسوم به بطاوی
است جزیره مذکور تنها پنجاه کرور جمعیت دارد و بنظر
بکثرت محصولات و فواید آنرا کوهر مجمع الجزایر سوند
خوانند و دیگر جزایر فیلیپین که متعلق است به اتازونی شهر
عمده آنها مانیلا در جزیره لوسن واقع است

استرالیا . - متعلق است بانگلیسها و این جزیره بزرگی
است بقدر دو ثلث اروپا که هفت کرور جمعیت بیشتر
ندارد و سالی هزار و دویست کرور تومان ایران تجارت
اوست و بلاد عمده آن در سمت مشرق بنادر سیدنی ۴۰۸٬۰۰۰
نفوس و ملبورن است (۴۶۸٬۰۰۰ نفوس)

مستملکات

مستملکات دیگر انگلیس در حوالی استرالیا جزیره تاسمانی
و زیلاند جدید است

گینه جدید واقع در شمال استرالیا سه قسمت و متعلق بانگلیسها
و آلمانها و هلندیهاست

کالدونی جدید متعلق بفرانسویهاست

پلینزی محل نشو و نمای درخت نارجیل و شجر الخبز و درخت
موز است و مستملکات فرانسه در جزایر پلینزیه عبارتست
از جزایر مارکیسز و تاهیتی و بعضی جزایر دیگر

جزایر ساندویچ یا هاوایی که مقر حکومت آن هونولولو است
متعلق است به اتازونی

جزایر کارولین و ماریان متعلقند باسپانیا و کاه جزایر
مذکوره و مجاورات آنها باسم میکرونزی خوانده میشوند

یعنی

یعنی جزایر صغار

جزایر نوول هبرید واقعه در شرق استرالیا مستقل و
آزاد هستند

جغرافیای وطن

(قسمت سیم)

جغرافیای ایران

بسم الله تعالی

۱ — جغرافیای طبیعی

نجد ایران. — در زبان رسمی اسم ایران اطلاق میشود بر مملکت عجم — و برحسب تقسیم و معرفت نژادها اینکه در اصل آنیریا نابوده یعنی ملک اریاها و آن مشتمل بر تمام نواحی واقعه مابین رود گنگ و فرات است و در اصطلاح جغرافیا گفته میشود بر خطهٔ وسیعی که از طرف جنوب محدود است بخلیج فارس و بحر عمان — و از طرف مشرق برود سند

و از طرف شمال بدشت توران (ماوراءالنهر) و بحر خزر — و از طرف مغرب بدجله و آن شامل است قسمتی از ارمنستان و ایران حالیه و ملک هرات و افغانستان و بلوچستان را که طول آن از شرق بمغرب ۲،۲۰۰ کیلومتر و عرضش باختلاف از ۱،۵۰۰ تا ۵۰۰ کیلومتر و مساحتش ۲،۶۰۰،۰۰۰ کیلومتر مربع است نجد مذکور که طرف مغرب و مشرق صاحب جبال شامخه است از هر سمت شیب زیاد دارد مثلاً از طرف شمال غربی منظومه جبال آغری طاغ و از طرف مغرب جبال کردستان و از جانب جنوب سلاسل جبال فارسستان و کرمان و بلوچستان و از سمت مشرق خطالراس های جبال سلیمان و از سمت شمال شرقی قلل شامخه هندوکوه و از طرف شمال سلسله جبال خراسان و جبال عصینه البرز

و امتدادات آن که بر ساحل جنوب بحر خزر احاطه دارند
در مرکز نجد مذکور چندین دشت ریگزار و کویر واقع گردیده
است پست ترین انخفاضات آن ۵۰۰ متر و بلند ترینها
دره‌های آن تا حدود ۲۵۰۰ متر ارتفاع دارد و جلگه‌های
اصفهان و شیراز و اصطخر نسبتاً دارای ۱۵۰۰ متر ارتفاع
متوسط نجد کلیه ۱۲۰۰ متر است

ایران — حدود — مملکت ایران حالیه نصف غربی
نجد ایران مذکور را متصرف و از سمت شمال غربی سر
حدش با قفقاز روس توسط رود ارس و خط
موهوم معهودی است که روی خط الرأس جبال مجاور
ساحل بحر خزر سیر نموده به بندر آستارا منتهی میگردد

و از

و از طرف شمال محدود میشود بساحل جنوب بحر خزر ابتدا
از بندر آستارا تا خلیج حسینقلی و از سمت ترکستان
روس بقسمت بزرگی از رود اترک تا ملتقای رود سومبار
و از آنجا بخطی که از شمال جبال اتک و کلات نادری مرور
نموده در حوالی سرخس بقسمت علیای رود تجن می‌پیوندد
و از طرف مشرق یعنی از سمت افغانستان و بلوچستان
محدود است به مجری رود و سرحد موهومیکه با رود هیرمند
التقا جسته و اراضی وسیع و پست بحرات هامون را
قطع نموده ابتدای سرحد بلوچستان بکوه ملک سیاه
متصل میشود و بعد از وسط نجد سرحد گذشته و از سمت
مشرق در جبال مکران پیچیده بخلیج کوچک گواتر منتهی میگردد
و از طرف جنوب به بحر عمان و تنگه هرمز و خلیج فارس

وشط

و شط العرب را بحره — و از طرف مغرب یعنی سمت عراق
عرب و ارمنستان که بعثمانی تعلق دارند بخطی که از دهانه
ساحل ایبار دجله را قطع نموده و در طول قسمت علیای دیاله
زاب کوچک سیر کرده و بعد از بین بحیره ارومیه و دریاچه
وان گذشته قطور را با ایران و بایزید را بعثمانی اختصاص
داده بجز کوه آغری طاغ یا آرارات که بعقیده بعضی کوه
جودی عبارت از همان است اتصال می یابد. —

موقع نجومی. — ایران مابین ۲۵ و ۴۰ درجه عرض شمالی
و ۴۴ درجه تا ۶۳ درجه طول شرقی پاریس واقع است

آب و هوا. — آب و هوای ایران مایل بافراط
و تفریط است چنانکه در حوالی خلیج فارس و بحر عمان هوا
منتهای گرمی را دارد و در بعضی مضبات مرکزیه

گاه

گاه بشدت گرم و گاه بنهایت سرد و در ممالک اطراف بحر
خزر همه جا مرطوب و ناگوار است بادهائیکه از سمت خط
استوا و قطب میوزند هوای نجد ایران را تخفیف مینمایند
و در کمتر جای عالم هوائی بخشکی و نشافت هوای بیابان
لوت و نواحی مجاور آن دیده میشود باد سموم صحرای لوت
و حدود خلیج فارس که در اوقات تابستان میوزند مطلقا
آثار رطوبت در آنها نیست بکشندگی معروف هستند و هر کس از
آنها مفر نیابد بمجرد استنشاق دچار دوار گردیده و
مدهوش شده باندک فاصله خفه و هلاک میشود هوای اغلب
نقاط ایران بقدری خشک است که اگر اشیاء فلزی مصقول
مدت چندین ماه مجاور هوا بمانند ابدا صیقل و جلای
خود را از دست نمیدهند و شب دیده شده است که در

ضمن

بهمن حرکت از دم اسب شراره جستن مینماید - دیگر از
مختصات هوای آنجا احداث مه و دمه خشک است
که باعث تیرگی هوا و مانع فرود آمدن شبنم میشود و دیگر
گردباد خاکی است که از زمین مانند ستون صعود نموده
گاهی مثل ابر در هوا معلق می ایستد و گاه بشکل دیوار در
افق بلند میشود و بالاخره بخار شدن باران قبل از
وصول بسطح زمین است موسم بارندگی ایران منحصر
بزمستان و بهار است و هرگز تابستان نمیبارد و علت
عریانی و بیحاصلی و غیر مسکونی هضبات آنجا همین است
که نمیتوان ذخیره آب کافی برای تمام سال در آنها
فراهم آورد دره های سمت مغرب و شمال ایران بالعکس
خیلی خرم و حاصلخیز هستند نسیم بحر خزر بواسطه در بر

داشتن

داشتن بخار آب زیاد در ممالک گیلان و مازندران باعث
نزول بارانهای گرم متواتری میشود که به نباتات آنجا
خضارت و نضارت استوائی می بخشد - حرارت متوسط
هوای صحرای لوت در برج حمل ۳۸ درجه است
در زمستان در مشهد تا ۲۴ درجه زیر صفر نزول میکند
درصورتیکه در قرب مشهد میزان الحراره در برج سرطان
علی الطلیعه ۱۳ درجه و دو از دسته گذشته در آفتاب
۴۳ درجه فوق صفر را نشان میدهد (همه جا میزان الحراره
صد قسمتی مراد است)

جزء اعظم خاک ایران بایر و غیر مسکون است غیر از منطقه
حاصلخیز و ناسازگار واقعه مابین بحر خزر و البرز و صفحه
آذربایجان که بواسطه وفور آب کوهسار آباد و معمور است

صفحه

صفحهٔ خاک ایران همه جا دارای نمکزار و هضبات
ریگزار وسیعی است که جابجا کل رست سخت آنرا قطع
نموده و واحات پراکنده بسیار در آن دیده میشود که
بواسطهٔ آوردن آب رودخانه یا کاریز ایجاد گردیده اند
شکی نیست که اراضی مزروعهٔ ایران در زمان شوکت و
واحتشام خود بمراتب بیش از اینها بوده و گواه صدق این مدعی
قنوات خرابیست که شخص مسافر قدم بقدم در اغلب اماکن
لم یزرع می بیند فرنگیها میگویند که علت خرابی حالیهٔ ایران
گذشته از وقوع جنگهای داخل و خارج بسیار که مکرر آنرا
زیر و زبر نموده و موجب انهدام قنوات و انهار و بندهای
آبیاری شده بیشتر راجع باهمال و تن آسانی و توکل و لاقیدی
مسلمین است که جمیع امور را حواله بتقدیر نموده زیر بار

کار و زحمت نمیروند و حال آنکه ایرانیان قدیم کشتکاری
و اعمار اراضی را از ضروریات مذهب خود میدانستند
لکن خود ما میدانیم که عقیدهٔ مذهبی مسلمان واقعی بفحوای کریمهٔ
لیس للانسان الا ما سعی رنج بردن و راحت رسانیدن
است نه بیکار نشستن و تن بقسمت در دادن البته علت عمده
از این است.

سواحل. — اولاً بحر خزر. — از زمان انعقاد
عهدنامهٔ ترکمان چای یعنی شکست فاحش آخر ا
از دولت روسیه و انتزاع ولایات معمورهٔ گرجستان
و داغستان و باکو به (با انضمام شیروان و قسمت عمدهٔ مغان
و طالش و گنجه (یا قراباغ یا شوشه) و ایروان که نخجوان
حالا جزو اوست با چندین کرور جمعیت و دادن هشتاد

میلیون منات بعنوان جریه جنگی مطابق ۱۲۴۳ هجری
و ۱۸۲۸ میلادی ساحل ایران از جنوب خلیج پریاهی قزل
آقاج یا سالیان و لنکران که کرسی قدیم ولایت طالش
باشد شروع میشود رود کوچک آستارا که وارد بندر
بدی بهمین اسم از طالش روس میشود سرحد مابین
قفقازیه و ایران است - در طول ساحل ایران ابتدا
از طالش تا مصب رود گرگان بمسافت زیادی از لب
دریا جبال سلسله رفیعی واقع گردیده که تماماً مستور از درخت
و جنگل هستند و منطقه ریگستان واقعه مابین جبال و دریا
یعنی دار المرز مانند نوار زر روی بنظر میآید که فیما بین دو
حاشیه سبز جنگل و آبی دریا تعبیه گردیده باشد اراضی
این منطقه پست و آب و هوایش ناسازگار است و جابجا
در آن

در آن مسایل و خلجان و بعبارة اخری مردابهای وسیع
زیاد دیده میشود منجمله مرداب معروف انزلی است که ماهی
دار و نیزار و بسیار گرم است و با دریا بواسطه تنگه کشتی
روی بطول هشت کیلومتر ارتباط دارد و در آخر فرضه گور
در مصب رودخانه کوچک پیربازار واقع شده که در
حقیقت بار انداز و بندرگاه کوچک رشت محسوب
میشود. - در شبه جزیره قازیان یعنی از مقابل انزلی
ساحل خود را بمشرق کشیده نیمدایره وسیعی مرتسم میسازد
که قلل شامخه پر برف البرز بر آن مشرف میباشد آب
و هوای جمیع نقاط این سواحل پیوسته مرطوب و گرم
و ناسازگار و بالعکس مساعد تربیت نباتات و اشجار
است بندر معروف در سمت جنوب مشهدسر است
که

که فقط سفاین ساحلیه در آن آمد و شد مینماید این بندر
بارانداز بحری شهر بارفروش محسوب میشود — در طرف
جنوب شرقی خلیج استراباد واقع گردیده که بالنسبه عمیق تر
و محفوظ تر و جلو آن از سمت شمال بواسطه شبه جزیره
میانکاله و جزایر ثلاثه آشوراده محدود است و یکی از آنها را
که مسمی به آشوراده میباشد روسها چند سال قبل بکلی تصاحب
نموده محض استیلای بر مدخل و بر عایق خلیج که دارای
تخته ریگ و صخره های عدیده است مستحکم ساخته اند از
اینجا ساحل رو بشمال صعود نموده پر باطلاق تر و ناهموار گاه
تر و جا بجا تل ریگ و مرداب نمک در آن مشاهده میشود
و رود گرگان در این حدود هنگام ورود در بحر دو دهانه
تشکیل جزیره مثلث شکلی میدهد که بندر گمش تپه سر کوب
آن است

آن است، مسافتی بالاتر رود اترک وارد خلیج حسینقلی میشود

ثانیاً خلیج فارس. — ساحل ایران از حد غربی دلتای
شط العرب در رود کارون (جزیرة الخضرا یا جزیره کعب)
شروع نموده قوس عظیمی طی مینماید که تا تنگه هرمز در خلیج فارس
پیش رفتگی دارد منطقه ساحلیه یعنی گرمسیرات سواحل
خلیج که در حدود عربستان بالنسبه وسیع تر و در حوالی فارس
و لارستان بواسطه نزدیکی جبال کم عرض تر است
بشدت گرم و ناسازگار و بنادر آن خیلی قلیل و متوسط الحال اند
و معتبرترین آنها عبارتند از بندر بوشهر و بندر کنگان
و بندر لنگه که مرکز صید صدف مروارید است و بندر
عباس که با وجود ناسازگاری هوا و فقدان آب
و گیاه

وگاه بهترین موانف خلیج محسوب میشود بندر مذکور در مقابل
جزیره بزرگ طویله یا قشم (۱٫۳۳۳) کیلومتر مربع واقع
گردیده که چندان آب و آبادی ندارد و در زمینش جز سنگ
و نمک چیزی یافت نمیشود از قرار تقریر و تحقیق بعضی
سیاحان سواحل خلیج فارس نه تنها صلاحیت استقرار
و سکونت ندارد و نه از حیثیت سلامت آب و هوا و نه از بابت
سهولت و مساعدت عمل بحری همه جا زمینش ماسه و سنگلاخ
و بی آب و دریایش کم عمق و باتلاقی و متعفن است بنحویکه
اکثر اوقات سال را سکنه سواحل در معرض تب نوبه و مرض
هیضه میباشند مع ذلک چون راه خروج محصولات ممالک
جنوب ایران و نقطهٔ ورود طبیعی مال التجاره هندوستان
و عربستان و افریقا منحصر بآن بوده خواهی نخواهی ایجاد

بعضی تجارتخانه‌ها در سواحل بد آب و هوا و موذی آن نموده اند

ثالثاً بحر عمان. — ساحل مکران ایران کلیتاً بی آب و علف
و غیر مسکون و جابجا صاحب تلال ریگ و کوه و لنگرهای موازی
با ساحل است در این سواحل بعضی خلیجهای کوچک با اینکه
احداث گردیده که عمق معتنابهی ندارند و بالنتیجه بواسطه آن
سفاین بزرگ تا نزدیکی سواحل ممکن نیست مانند خلیج چابکار
و چاه بهار که تنها لنگرگاه متوسط و آباد و بهای محصوری
هست که در کنار گوادر اتفاق افتاده اند و بزرگتر از همه
خلیجان مذکوره خلیج گواتر است که مابین راس جیانی
و راس فیسته واقع شده.

جبال. — جبال ایران از سمت شمال و مغرب و جنوب
سرحدات طبیعی این مملکت واقع گردیده و من حیث المجموع

واحد جغرافیائی برای آن محسوب میشوند لیکن از سمت افغانستان
و بلوچستان حدودش بکلی مصنوعی است. — اولاً از سمت
شمال سلسله جبال **قراطاغ** که بکوه آغری طاغ پیوسته بشکل
نیم دایره در بمین رود ارس امتداد یافته و در جبال شاخه
پر جنگل طوالش بسلسله جبال خزر متصل میشود و در مرکز نجد
آذربایجان که از سمت مغرب بجبال کردستان و از طرف
مشرق بکوهستان گیلان تکیه دارد و در قعر آن دریاچه ارومیه
احداث گشته قله سهند سر باوج کشیده (ارتفاع
۳۶۵۰ متر) طول محیط در قاعده صد و پنجاه کیلومتر
که صاحب اقسام آبهای گرم و معدنی ممتاز و معادن مس
و سرب و نقره دارا است. و شهر تبریز از چشمه سارهای
آن مشروب میشود. — در مشرق شهر تبریز کوه آتش فشان

خاموش

خاموش سبلان (۴۸۴۴ متر) اتفاق افتاده
که قله پر برف آن مشرف بجلگه اردبیل است و از هیچ طرف
بجبال دیگر اتصال ندارد و دیگر از سمت مغرب. — از سمت
مشرق دامنه افق بجبال سلسله محدود میگردد که در حدود گیلان
و مازندران منطقه جنوب خزر را تشکیل داده و جبال
مذکوره عبارت است از امتداد جبال طالش هستند که در
مجاورت ساحل واقع شده و شباهت حیوانات و نباتات
و طبیعت خاک و هوای آنها بقفقاز بیشتر است تا بعراق
جبال گیلان در جانب شمالی مستور از بیشه و جنگل هستند
ولیکن نمو نباتات آنها در حد قله متوقف و جانب جنوبی
بکلی از سبزه و درخت عاری است مگر حوالی سرچشمه‌ها که
گاهی مرغزار و درخت دیده میشود و بهمین مناسبت اهالی دارالمرز
میگویند

میگویند که اگر شخص بقله کوه ماورد کوسه و ریش پهن میشود
یکطرف صورت او که بجانب ماست شاداب و پرمو و
معطر است و طرف دیگر آن بالعکس مانند صفحات عراق
خشک و بیمو و مغبر و مردم عراق هم نظر بمضرت آب و هوای
گیلانات میگویند اگر مرگ میخواهی برو گیلان ولیکن در مقام انصاف
گذشته از رطوبت و گرما که گاهی حکم گرمخانه حمام را پیدا میکند
طراوت و صفای گیلانات مافوق ندارد و بملاحظه مرتفعات
منظر آن خیلی دلکش و تماشائی است

از ورا سفیدرود سلسله جبال مازندران بهشت نشان شروع
میشود اما بهشتی که هوایش مثل گیلان تب خیز است و سباع
فراوان و پشه بیابان دارد جبال سامان که مستور
از مراتع و بساتین است و بحد خزران که راه

رشت

رشت بقزوین از آن میگذرد و مقدم بر سلسله عظیم البرز واقع
شده که یک قله آن بهمین اسم معروفست و قله دیگر آن تخت
سلیمان قریب ۴۰۰۰ متر ارتفاع پیدا میکند و در جنوب شرقی
شعبه از این کوه باسم سیالار مشهور است که قلعه الموت یعنی
آشیانه عقاب مامن حسن صباح رئیس ملاحده در عقب آن واقع
و مجاور دره است که مابین رشته سیالار و سلسله جبال قزوین
و خمسه احداث گردیده و رودخانه شاهرود که یکی از فروع
سفیدرود است از دامنه این کوه جاری است در شمال
غربی جلگه طهران خط الراس طویل توچال (۳۹۰۰ متر
مشاهده گردیده و در شمال شرقی آن کوه منفرد با عظمت و
مهابت آتش فشان دماوند یا دیوبند اتفاق افتاده
که اکنون بحالت خمودت است و ارتفاعش به ۵۶۰۰ متر میرسد

واز

و از بعض منافذ آن هنوز دود بر میخیزد و باین واسطه احتمال

میدهند که باز وقتی طغیان نماید و چشمه های آب گرم و معادن

گوگرد بسیار دارد و دهانه آن که قریب ۳۰۰ متر طول

دوره دارد همواره مملو از یخ و برف است و صعود از

آن بواسطه مزاحمت برف و خاکستر و خروج ابخره گوگردی

خالی از خطر نیست بعد از آن بخد خلینک (۲٬۲۰۵ متر)

و کوه نیزوا (۳۹۶۵ متر) بسلسله جبال راسیه شاه

بسنگ کوه (۴٬۶۰۰ متر) می پیوندند که شکل دیوار طویلی از

مابین دشت استراباد و جلگه شاهرود کشیده شده و صعود

از دامنه شمالی آن بنظر ممتنع میآید از بحر خزر تا نجد مرکزی

سه سطح جبلی متعاقب یکدیگر واقع گردیده که از شمال بجنوب

و در موقع مسافرت از استراباد بشاهرود بواسطه گردنه

قزلق

قزلق گردنه رباط علی آباد از آنها عبور مینمایند و گردنه

بسیم که بالنسبه تر و از آن پستر میشود و قدری در سمت

مغرب واقع شده گردنه شمشیر بر است . —

در سمت مشرق استراباد سلاسل سرحدی خراسان

رشته رشته بسمت افغانستان جسیم تر و متعددتر میشوند

و بنظر دنباله کوه قفقاز میآید و در خاک ترکمان ها بنامهای

بلخان بزرگ و بلخان کوچک و کورن طاغ و کپت

طاغ خوانده میشود و در ایران شعب آن از

۲۴۰۰ تا ۳٬۲۰۰ متر ارتفاع پیدا میکنند و ارتفاع

آنها غالباً ۴ هزار است و معروف ترین آنها

جبال آلنگ و قیزاطاغ (۳۵۸۰

متر) و هزار مسجد

۳٬۲۰۰

(۳۰۴۰) متر میباشند و یکی از رشته های کوچک جبلی جنوبش
رفته آن کلات نادری است که کوه آهکی سختانی بطول
۳۳ و عرض ۱۰ کیلومتر است و نارین قلعه رزین طبیعی سر کوه
آن میباشد که نادرشاه افشار قهار از آنجا نگاهبانی
دشت تجن و داجات ترکمانیه را میکرده است
در جنوب این خط الراس طولانی دره های رود
اترک و کشف رود که برخلاف یکدیگر جریان مینمایند موازی
با دو سلسله دیگر امتداد میابند و یکی از آن دو سلسله که رو بهم
رفته با هیبت و عظمت تر است مشتمل است بر جبال جوزخور
(۳۰۸۱۰ متر) و آلاطاغ و شاه جهان حد فاصل
چشمه سار رود اترک و کشف رود و بینالود که در جنوب
دره مشهد مقابل کوه هزار مسجد واقع گردیده است
ثانیاً

ثانیاً از سمت شرق بجد ایران حالیه که بدواً محدود بهری
رود است دارای رشته کوه های غیر منظمی میباشد که
از شمال بجنوب متعاقب یکدیگر واقع گردیده مابین کویرهای
ریگزار بی آب حایل گشته اند خراسان و کرمان تالیفی از
جلگه های خاکی و کویرهای نمک و باتلاقهای خشک شده
هستند که مابین سلاسل سرحدیه ایران محصور میباشند و
عده از آنها که نسبتهً بزرگتر و از یکدیگر بواسطه سلسله اثر نقعات
منفصل و قدیم الایام بحار داخله بوده بطرف شمال
دشت کویر است و در جنوب صحرای لوت که مابین
جبال قهستان و سلسله قهرود واقع گشته علاوه بر نمک
زار بودن ماسه دقیقی دارد که باد بشکل ستون آنرا بلند
نموده باطراف میبرد قوافل در مدت سه روز و چهار شب این
صحرای

صحرای مخوف را قطع مینماید و آن مهیب ترین و بدترین
بیابانهای ربع مسکون است و موافق تقریر بعضی سیاحان
از دور مانند طشت گداخته بنظر میآید که در تمام سطح بی پایان آن
بقدر کف دستی سایه نیست و از طلوع تا غروب بواسطه نور خورشید
در تابش و التهاب است ارتفاع آن باختلاف از ۱۲۰
تا ۳۸۰ متر است

ثالثًا در سمت جنوب غربی کویرهای مزبور ما بین آذربایجان
و بلوچستان سلاسل جبال چندی بتالی یکدیگر تا مسافت
۱۰۰۰ کیلومتر ممتد گشته که جا بجا بواسطه بعضی انخفاضات
و تپه ریگها ما بین کاشان و اصفهان منقطع شده اند از جمله
کوه کرگس و درنیش در جنوب کاشان متجاوز
از ۳۵۰۰ متر ارتفاع دارند و شیرکوه در جنوب
یزد

یزد (۴۰۰۰ متر) که از حیث شکل و مستور بودن از
برف و یخ دائمی بعضی آنرا تشبیه بجبل ابیض اروپا
نموده اند لیکن بزعم ایرانیها وجه تسمیه آن تشبه بشیر
درنده است

جبال بارز و جرکه کوه هزار (۴۲۰۰ متر) که در
جنوب کرمان واقعست و کوه پزک که در بجد سرحد
میباشد شعب کوه آتش فشان قهر و محسوب میشود

رابعًا در مغرب یعنی از سمت دجله و فرات بحد ایران
بواسطه جبال کردستان سلاسل ارمنستان اتصال جبا
و سرحد ایران با عثمانی در این حدود مصنوعی و موازی
با رشته کوهی است که قدما زاگرس میگفتند و مشرف
عرب است در دوراهه رود کرخه جبال لرستان
یعنی

یعنی کبیر کوه که حد فاصل مابین پشتکوه و پیش کوه است
و جبال خوزستان بموازات یکدیگر امتداد یافته گاه گاه
خط الراس آنها بواسطه تنگه و سیل بریده میشود و در جنوب
غربی همدان کوه الوند یا اروند سر بالا کشیده که قله
آن غالب اوقات مستور از برف است و ۳۹۱۴ متر
ارتفاع دارد و بعقیده بعضی از مهندسین چشمه های نفت
بسیار در حوالی آن یافت میشود و در جنوب اصفهان کوه علیجوق
صاحب ۴۰۰۰ متر ارتفاع است و در شمال شیراز
سلسله جبال آدینار واقع گشته که قله اصلی آن کوه دنا
از قرار معروف زیاده از ۵۲۰۰ متر ارتفاع دارد
۰ — جبال لارستان از مغرب بمشرق در امتداد سواحل
خلیج فارس تا محاذات تنگه هرمز ممتد شده رشته

عمده آن کوه گنو است که در شمال بندر عباس
واقع شده و دیگر کوه گاوبش است که در قرب
ساحل مقابل جزیره کیش اتفاق افتاده است
انهار. — اولا جانبیه بحر خزر چندین رودخانه
و سیلاب از جبال گیلان و مازندران که در معرض
ابخره و رطوبات دریا هستند در جانبیه شمالی جاری میباشند
و اصول آنها از انیقرارست
از مغرب بمشرق اول سفید رود است که در قسمت علیا
بفاصله ۱۰۰ کیلومتر از دریا در ملتقای شاهرود در منجیل
باسم قزل اوزن یعنی سرخ رود معروفست و این
اختلاف اسم بواسطه تفاوت لون آبست که بر حسب
طبیعت مجرای رود تغییر میپذیرد. — دیگر رود هراز

است که از جنوب بمشرق دماوند پیچیده پس از الحاق
رود نور بدریا میریزد. — دیگر رود تالار که از نجد
خلینک یعنی از جانب جنوب البرز سرچشمه میگیرد و در دو
بجن در رود تیکا. — دیگر رود گرگان که از جبال
خراسان جاری و بعد از طی ۱۶۵ کیلومتر
مسافت وارد خلیج استراباد میشود در ساحل یمین رود
مذکور بفاصله سه کیلومتر آثار خرابه دیوار طویلی بطول
چندین فرسخ از جنوب گمش تپه تا حدود مرو شاهجهان
مشهور است که بسد یاجوج و ماجوج اشتهار دارد و از
قرار معروف این دیوار را قزل ارسلان برای
حفظ اراضی و املاک ایران از تاخت و تاز قبایل غارتگر
ترکمان و منع عبور آنها از رود مزبور کشیده
بوده است

بوده است — دیگر رود اترک که مخارج قسمت سفلای آن
از قسمتهای رود سومبار سرحد دولت ایران با ترکستان
روس است منشاء این رود در خاک قوچان واقع است و ابتدا
از مشرق بمغرب با عمق کم که پیاپایاب از آن میتوان گذشت
ما بین سواحل پست و مشجری که از کنار شهر تا آبادی چهم
معتبری عبور نماید جاریست تا قلعه چات و بعد از آن جانب
جنوب غربی مایل گشته عمیق تر میشود و در میان شنگهای لم یزرع
گیورن طالع مجرائی برای خود تشکیل میدهد سواحل آن
بی آبادی و غیر مسکون و از چلیی تا الوم بسیار پست و باتلاق
است رود اترک در طی جریان دو دریاچه بزرگ
احداث میکند که بواسطه رشته باتلاقی بیکدیگر مربوط اند و از
مراتع
بادیهای بسیار محض ایاری باطراف وجوانب برده
خیلی

خیلی ممتاز ترجیح مینمایند و در حول و حوش آن وجود
دارد و از چندین دهانه وارد خلیج حسینقلی میشود سفاین آمد و شد
چندانی در آن ندارند و یکی از واردات عمده اش در سمت
یمین رود سومبار است که رود چندیر نیز بان ملحق میگردد
و آب هر دو مثل رود اترک گل آلود است و مزارع بسیار
در خاک ترکمان بواسطهٔ نهرهای مصنوعی از آنها مشروب میشود

ثانیاً جانبیه خلیج فارس و بحر عمان

و سمت علیای اغلب واردات سمت یسار دجله در خاک ایران واقع است
مثل زاب و سیروان یا دیاله و متفرعات آن و رود عظیم
لرستان کرخه (۶۰۰ کیلومتر) که بالاخره بشط العرب
میریزد و رود مذکور مرکب از دو شعبه است یکی
کاماساب نهادند که در سمت مشرق از یکی از شعب

الوند

الوند سرچشمه گرفته بعد از طی نیم دایرهٔ وسیعی در قرب
خرابه‌های رود بار بشعبهٔ دیگر که قره سو باشد و از کردستان
وارد خاک کرمانشاهان میشود اتصالی میابد و بعد از آنکه
از سمت راست رود کشکان با سیلاب خرم آباد نیز باآن
انضمام یافت هنگام خروج از کوهستان دشت شوش را
مشروب نموده زیر دست قورنه وارد شط العرب میشود
و قابل کشتی رانی نیست — رود خانه کارون از زرد کوه
بختیاری باسم کرند خارج و بعد از ورود به دشت شوش
متوجه بسمت جنوب گشته پس از دریافت آب شور بشوشتر واصل
میشود اینجا شعبهٔ نهر مصنوعی آب گرگر شروع میشود و آن منسوب
است که هزار و پانصد سال قبل بحکم شاپور محض بهبودیت
آبیاری در جانب شرقی رودخانه مزبور که آنجا باسم رودخانه

شوشتر

شوشتر معروفست تا بند قیر یعنی تا ملتقای آب دز خود احداث
کرده و جزیره بزرگ میاناب که خاکش مستعد زراعت
بوده نیز بهمین جهت درجه آبادی و حاصلخیزی را پیدا کرده
است آب دز از دزفول میگذرد آنرا شروب مینامند
قایقهای ایلم نیز تا این حد در آن سیر میتوانند نمود رود کارون
پس از قطع کوه و کمر و عبور از سد قدیم اهواز وارد دشت
باطلاق زار عربستان میشود و در صورتیکه قسمتی از آبهای
آن بواسطه ترعه بهمشیر مستقیماً وارد خلیج فارس و قسمت
دیگر نزدیک محمره داخل شط العرب میگردد بعقیده جمع
مهندسین فرنگی رود کارون یک متر عمق دارد و قایق
تا ۲۵۰ کیلومتری مصب آن سیر مینماید ممکن است بواسطه
اصلاح اشیب ها و تعمیر سد و بندهای اهواز در کمال خوبی
قابل

قابل سیر سفاین بخار گردد. — رود جراحی که یک شعبه اش
از فلاحیه (دورق) میگذرد. رود تاب وشاپور
و مند که در قسمت علیا باسم قرا آغاج خوانده میشود منبع
آن از جبال ممسنی و جبل تارات و شبید رود و رودخانه
لار و شور نهرهای موقعی هستند که از کوهستانات سرد
سیر جاری است برای انصباب بخلیج فارس از
منطقه پست و گرم ساحل یعنی گرم سیر عبور مینماید کران
ایران ابداً رودخانه دائمی ندارد و آنچه رود دارد علی
اوقات سال خشک هستند و معتبرترین آنها عبارتند.
از بندرود و کبیر و مخصوصاً کاجو و سرباز که پس از الحاق
وارد خلیج گواتر میشوند

ثالث بحیرات و حوضه های بی جریان اعظم دریاچه
ایران

ایران دریاچه ارومیه یا شاهی است وبعضی از مصنفین
شها وارمیه ضبط کرده اند که در مغرب کوه سهند آذربایجان
واقع شده قریب ۴۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد اما
چندان عمیق نیست ومنتهای عمق آن در گودترین مواضع
۱۵ متر است ومشتمل بر صخره های عدیده وجزایر صغار
بسیار میباشد که عمده ترین آنها جزیره اسب و جزیره
الاغ و جزیره گوسفند مرتع زادخدا آب آن شور تر از آب
دریای لوط است وغوص در آن نمیتوان کرد چه بمجرد
غوطه ور شدن پرده نمکی روی بدن می نشیند که در مقابل
آفتاب ذرات آن مثل سود والماس سفید درخشنده هنگامیکه باد
شروع بوزیدن کرد کف نمکین زیادی در سطح آب تولید
میشود و در روی لجن های کنار دریاچه نمک های ضخیم بقطر

چندین گره می بندد که در بعضی مواضع پنج شش هزار ذرع عرض
دارند واهالی برای گرفتن نمک بعضی آبگیرها در اطراف
آن ترتیب داده اند ولیکن نمک ترکی کوهستان را نظر
بسهولت استخراج وخلوص آن ترجیح میدهند در این دریاچه
هیچ قسم ماهی وحیوانات ناعمه حیوانات بی فقار یا نرم
تنان پرورش نمیشود الا یک نوع حیوان ذو قشر
دم باریکی بمقدار زیاد در آن یافت میشود که با بسطه
مرغ قو وانواع طیور دیگر زیاد روی دریاچه می نشینند گل
ولای اطراف آن خیلی ضخیم وسیاه رنگ وبدبو است
وبهمین واسطه تقریباً از هیچ طرف امکان دسترس ووصول
بدریاچه نیست بعضی چشمه های آب شیرین از قعر آن میجوشد
ومعروف است که از آب برخی چشمه سارهای سواحل آن که

در سمت شمال غربی مقابل دهات دیلمقان و طرف شرق
دهخوارقان جاریست گل مرمر راسب میشود و باین لحاظ
آنهارا چشمه مرمری گویند و چنین احتمال میدهند که سنگهای
ابنیه و قصور تبریز از معادن این چشمه ها استخراج شده باشد
— دریاچه ارومیه فقط قابل سیر و سیاحت قایقهای بادی
است و منصبات زیاد دارد مهمتر در شمال رود سلماس
در مشرق رود آجی چای که تبریز را مشروب میسازد و در
جنوب رود جغتو (۲۰۰ کیلومتر) که رود ساروق
بآن ملحق میشود رود تتهو و غیره

در فارس دریاچه نیریز یا بختگان (با ارتفاع ۱۵۰۰
متر و طول ۱۳۰ کیلومتر و عرض ۳۰ کیلومتر از شمال
غربی بجنوب شرقی در جانب شمالی سلسله جبال کشکان

ممتد

و بواسطه دو تنگه با دریاچه کوچکتر برکس مربوطست
شهر اصطخر قدیم در شمال غربی این دریاچه واقع و برج
و قصور آن مشرف بر جلگه باتلاق زار مرودشت بوده اند
رود کام فیروز یا کر و فرع آن پلوار از خاک آنجا و
کربال عبور نموده وارد دریاچه نیریز میشوند و امیر
عضدالدوله دیلمی در این رود بند محکمی ساخته که به بند
امیر شهرت دارد آب دریاچه مزبور شور و کم عمق و لجن
تک آن بسیار متعفن و بد بوست و هیچ ماهی ندارد و دیگر دریاچه
مهارلو که در جنوب شرقی شیراز واقع شده و بحیره پریشان
یا فامور که در جنوبی کازرون است

رودهای نجد ایران تماما بی مخرج هستند یعنی پس از طی مسافت
کم یا زیادی وارد ریگزار میشوند و آب آنهارا زارع

غالبا

غالباً باعانت سد و بند یا احداث قنات بزحمت
زیاد جمع آوری نموده، در نهایت امساک و صرفه جوئی بمصرف
زراعت میرسانند از قبیل زاینده رود که از چهل چشمهٔ
بختیاری جاری شده تمام اراضی حول و حوش اصفهان را
که مشبک از انهار و قنوات است بهره مند نموده
عاقبت به باتلاق شوره زار گاوخانی میریزد. —
دیگر کشف رود که باغستانات مشهد را مشروب
مینماید و رود جام که از قرب تربت شیخ جام میگذرد
و هر دو از دو ارداتِ سمت یسار هری رود هستند که
بالاخره خود او باسم تجن وارد ریگزار و خلیج بلخان
ترکستان میشود. — دیگر در حوالی طهران جاجرود است
که از سمت مشرق بلوک ورامین را مشروب میسازد

گرچه

نقشه طبیعی ایران با اماکن متعلقه

کرج که از طرف مغرب جوک شهر تاید و قشاغوه را سیراب
نموده بالاخره وارد باطلاق شوره زار مجاور دریاچه
سلطان میشود که چند سال قبل از شکستن بند رود
شور پیدا شده و حالا قریب چند فرسنخ دوره اوست

جغرافیای سیاسی

تقسیمات اداریه

قانون اساسی حکومت

تاج و تخت ایران بالارث موافق ارادهٔ
علیه ملوکانه به پسر اکبر پادشاه که مادرش ایرانی
الاصل و شاهزاده باشد میرسد

برای

برای معاضدت حضرت سلطنت در رتق و
فتق مهام مملکت و اداره نمودن کارهای دولت
وزرائی معین است که بتعیین عده و انتخاب
ایشان نیز موقوف بمیل خاطر همایونی
و تصویب رئیس الوزرا است

اسامی آنها با رعایت تقدیم و تاخیر از این
قرار است

رئیس الوزراء که رتبه اش در تمشیت مهام
ملکی فوق مرتبه سایر امنای دولت و تالی مقام
منیع سلطنت است   وزیر داخله
وزیر امور خارجه   وزیر جنگ   وزیر
مالیه   وزیر معارف و اوقاف

وزیر عدلیه   وزیر تجارت و صناعت و فلاحت
وزیر فواید عامه   وزارت معادن و طرق
و شوارع)

از اجتماع وزرای مشار الیهم هیئت یا کابینه وزرا
تشکیل میشود که اداره دولت با اوست و ریاستش
بر عهده رئیس الوزرا است حدود وزرای مذکور
طوری معین است که هیچوقت مداخل در امور ایشان
دست نمیدهد و هر یک کمال استقلال را در امور
و خدمات راجعه بخود دارند و هر کدام ذمه دار صحت
عمل دیگر هستند و سبب این استقلال آنستکه اگر احیاناً
عیب و نقصی در امور اداریه یا سیاسیه وزارتخانه بروز
نماید و نقص قانونی اتفاق افتد وزیر آن وزارتخانه شخصاً

در نزد

در نزد مجلس و پیشگاه حضرت سلطان مسئول و مؤاخذ
باشد و دیگری را شریک تقصیر خود قرار ندهد

مملکت ایران با یالات و ولایات چند قسمت گردیده
که متصرفین و فرمانگذاران آنها را بر حسب اختلاف اهمیت
و وسعت فرمانفرما و حکمران و والی و حاکم گویند
حکام مزبور در حکومت حوزه سپرده بخود صاحب اختیار
و قدرت تامه هستند تا وقتیکه موافق نظامنامه وزارت
داخله رفتار نمایند و غالباً خود ایشان در کرسی ولایت
اقامت نموده برای بلوک و توابع اطراف حکام
و نواب جزء معین مینمایند لیکن بدیهی است که حکام
جزء در نزد حکام کل و خود آنها با وجود استقلالیکه بایشان
داده شده از نیک و بد اعمال خود نزد وزارت داخله

و

وپیشگاه همایونی مسئولیت دارند

عده ولایات وتقسیمات مملکت ایرانرا مصنفین مختلف
نوشته اند چون اختلاف جزئی بود ما یکی از آنهارا
اختیار نموده با اسامی ولایات وبلاد وقصبات معروف
آنها که اغلب مقر حکومت توابع ومحالات معتبر میباشند
با جمعیت تقریبی بعضی از آنها ایراد مینمائیم و ذیلا
اسم برخی توابع وبلوکات مشهوری را نیز که
اسم حاکم نشین آنها مذکور نگردیده مینگاریم

آذربایجان

تبریز شهری است قدیم
صاحب ٢٠٠٫٠٠٠ جمعیت در مشرق دریاچهٔ ارومیه
وشمال کوه سهند واقع گردیده اطرافش باغات خرم وریاحین
بسیار است دور شهر حصار ندارد ومرکز تجارتی معتبر ایران
با عثمانی وقفقازیه است وتواتر محاصرات وحریق وزلزلهای
شدید ابنیهٔ عالیه وقدیمهٔ آنرا تا دویست سال قبل هم
برپا بوده ویران نموده است از آنجاست قطران تبریزی
وهمام تبریزی وشمس تبریزی ومیرعلی تبریزی
واضع خط نستعلیق وملا محمد حسین استاد
میرعماد وشیخ محمود شبستری صاحب گلشن راز و
در مقبره سرخاب از شعرای

باغت

باعث انتساب حکیم خاقانی و ظهیرالدین فاریابی در
مقام سید حمزه مجدد بعلی شاه مدفون میباشد.—
ارومیه دارای ۳۰٬۰۰۰ جمعیت در مغرب دریاچه
بهمین اسم واقع گردیده تجارتگاه است **خوی** صاحب
۳۵٬۰۰۰ نفوس حصار دارد و در وسط باغات و جنگلات
سبز و خرم و نزدیک سرحد عثمانی واقع شده منسوجات پشمینه
خوب دارد **مراغه** صاحب ۱۵٬۰۰۰ جمعیت محل رصدخانهٔ
مشهوری است که خواجه نصیرالدین طوسی بفرمان هلاکوخان
ساخت و اوحدی صاحب مثنوی جام جم از آنجا بوده
بناب صاحب ۸٬۰۰۰ جمعیت در جنوب سهند اتفاق
افتاده حوالیش باغستان و بوستان است **ساوجبلاغ مکری**
قصبه‌ایست دارای ۶٬۰۰۰ نفوس بروی کردنه واقع

گردیده

گریوه که راه خیو انجز از آنجا میگذشته است **اردبیل**
واقع در ساحل بالیقلو چای صاحب ۱۲٬۰۰۰ جمعیت
و مجلس دولتی است مزار شیخ صفی الدین در آنجاست
و کتب خانه معروف و اسباب موقوفات شیخ در غلبه
سپاه روسیه بتاراج رفت **اهر** دارای ۴٬۰۰۰ جمعیت
کنار یکی از واردات رود ارس در حوالی معادن مس و
آهن و دربای معابر و مناقل جبال طالش واقع شده است
میانج قریه مغلوکی است در میان راه تبریز بطهران بر کنار
یکی از فروع قزل اوزن ملدان بسمیت معروف است
دارای ۲٬۰۰۰ جمعیت اصل عین القضاة همدانی صاحب
زبدة الحقایق از آنجا بوده و در بلدهٔ همدان پاسوده است
ترکمن چای خودش هیچ اهمیتی ندارد لیکن بواسطهٔ

عهد

عهدنامه ۱۲۴۳ مشهور است

توابع و محال .— ماکو . مرند گرگر قراجه داغ
مشکین خلخال که حکومتش با طارم یکی است سراب
گرم رود هشت رود صاین قلعه افشار میان دوآب
لاهیجان سلدوز سلماس وغیره

گیلان

رشت .— در جنوب مرداب انزلی و کنار گوهر رود و صیقلان رود بار که شعبه از سفید رود است واقع گردیده محل تجارت ابریشم و پیله و پارچه های گلدوزی و قلابدوزی و منسوجات ابریشمی و چادر زنانه و مرغ و ماهی و توتون است و در سر راه اصلی بحر خزر بطهران اتفاق افتاده بار انداز

یا

یا بعباره اخری پیش بندر آن پیربازار و بندرش انزلی است صاحب سه چهار هزار جمعیت و آن لنگرگاه متوسطی گرفته است که در ساحل بحر خزر و دهنه مرداب هم اسم خود واقع شده است از اینجاست قابوس ابن وشمگیر گیلانی صاحب کمال البلاغه و سیر الملوک .— **لاهیجان** صاحب ۱۵٫۰۰۰ جمعیت تازگی در محل شیخان بر آنجا چایکاری نموده و بعمل دیده اند که خوب میشود .— لنگرود دارای ۱۴٫۰۰۰ جمعیت محل زراعت شلتوک و توت است .— رودبار دارای ۵٫۰۰۰ نفوس در جلگه با صفای زیتون زاری بر کنار سفید رود واقع میباشد .— منجیل در قرب ملتقای قزل اوزن و شاهرود طالقان واقع گردیده پل قدیم و معتبری دارد

توابع

یع و محال. — گرگان رود و اسالم شفت فومن .

حمت آباد

مازندران یا طبرستان

ندری صاحب ۳۰،۰۰۰ جمعیت در قدیم آباد و بو

یکن حالا از آن اعتبار افتاده است و در سمت یسار رود

تجن وسط صحرائی واقع گردیده که در آن زراعت توت و

جوزق و شلتوک و تنبکو میشود هنوز بندری ندارد ولیکن

آباد که در شمال آنست صلاحیت بندر شدن را دارد اشرف

نیز شهر آبادی بوده و در عهد شاه عباس بزرگ رونق و

شکوهی داشته اما اکنون تمام ابنیه و عماراتش خرابست

ده فروش دارای ۳۰،۰۰۰ نفوس سابق خیلی آبادتر و پرجمعیت‌تر

ا حالا بوده تجارتگاه بزرگی است که در اول معابر جبال

البرز بطهران واقع گردیده بندرگش مشهدسر نزدیک مصب

رود بابل است آمل روی خرابه شهر بزرگ قدیمی بنا

گردیده رود هراز میانش میگذرد صاحب ۱۲،۰۰۰

جمعیت و مرکبات و بادام وغیره دارد چند سال

قبل حاجی محمدحسن امین دارالضرب از آنجا تا محمودآباد

راه آهنی کشیده که حالا بایر است

توابع و محال. — تنکابن — کلارستاق — کجور

نور لاریجان هزارجریب سوادکوه فیروزکوه

وغیره

باین کشور منسوب است امیر مازندرانی ملقب بشیخ العجم و

هدایت طبرستانی المدعو بامیر الشعرا صاحب تصنیفات

عدیده

استراباد

استراباد. — تقریباً صاحب ۲۰٬۰۰۰ جمعیت است
و در محل تلاقی معابر ترکستان و بحر خزر و ایران واقع گردیده
مستعد ترقی است اطرافش برج و باز و دارد و کارخانجات
علیجه بافی و نمدمالی و صابون پزی خوب در آنجا میباشد
و موطن اصلی ایل جلیل قاجار انجاست میرسید شریف
صاحب تصانیف کثیره از آنجا برخاسته **جرجان**
در قدیم شهری عظیم بوده و مرور ایام از اخراب نموده
قبر محمد بن امام جعفر الصادق ع در آنجاست و گنبد قابوس
که گنبد رفیع البنائی بارتفاع پنجاه و پنج ذرع و مدفن
قابوس بن وشمگیر گیلانی است واقع در شهر قدیم گرگان
است

است. — **بندر جز** بفاصلهٔ چهل کیلومتر در سمت مغرب
استراباد واقع شده عمدهٔ صادراتش چوب شمشاد
و پنبه است و **گمش تپه** بندر کوچکی است واقع در مصب رود
گرگان که ترکمانان یموت در آن صید ماهی مینمایند؛

کردستان یا اردلان

سنه یا سنندج. — صاحب ۱۰٬۰۰۰ و بانه دارای
۳۰٬۰۰۰ جمعیت مسکن اکراد میباشند و نواحی اطراف آنها
بسیار حاصلخیز است. — قصبات معروف کردستان
در سمت شمال **سقز** و در مغربی سنه **اورامان** است
. — **بیجار** حاکم نشین گروس است
کرمانشاهان. — صاحب ۳۰٬۰۰۰ نفوس در سمت
مغرب

مغرب قراصو و در جلگهٔ وسیع بابرکتی نزدیک طاق بسطام
اتفاق افتاده که فرهاد شکل خسرو پرویز را با شبدیز
روی آن ساخته و داستانش در السنه و افواه مشهور
است و در مشرق کرمانشاهان در امتداد همین کوه
بفاصلهٔ یکمنزل بیستون واقع شده و آن عبارت از کوه
سراشیب قائمی بارتفاع ۱٫۲۰۰ متر است که قسمت سفلای
آنرا بقدر صد متر تراز نموده و رویش شکل داریوش اول
و شرح اوایل سلطنت او را بسه زبان درباری معمول
آنزمان با خط میخی نوشته اند — در قصر شیرین نزدیک
قصبهٔ زهاب و سرپل، حلوان چای از پهلوی آن میگذرد
و محل شکست قشون یزدجرد از اعراب است سابقاً
وجود نفت مظنون بود این اوقات چاهی بعمق سیصد و پنجاه متر

حفر کرده اند که نفت از آن فوران نموده است

لرستان

خرم آباد فیلی. — دارای ۱۵٫۰۰۰ جمعیت واقع بر کنار
رودکشگان اطرافش باغات خوب دارد و موقعش خالی
از غرابت و تماشا نیست. — قلعهٔ فلک الافلاک در جنوب
آن واقع است
لرستان کلیةً منقسم بدو قسمت بزرگست پشت کوه
و پیش کوه که بواسطهٔ کبیر کوه از یکدیگر جدا شده پشت کوه
نشیمن لر کوچک است و پیش کوه نشیمن طوایف لر بزرگ
توابع. — طرحان دلفان الشتر خادا و غیره

خوزستان یا عربستان

شوشتر. — صاحب ۱۵٫۰۰۰ جمعیت در کنار رود

هم اسم خود و در ابتدای صحرای خضیبی واقع شده قایق
و کرجی تا حوالی آن میآید در رودخانه شوشتر که اصل آن
کرند اصفهان است پل هشتاد و چهار چشمه خوبی است متصل
بشهر شوشتر که این اوقات چند چشمه آن را آب برده و در سمت
بالای پل بمسافتی در جانب شرقی شادروان شوشتر
یعنی سد شاپور است که در عهد نادرشاه سیل برد ساخته شد
باز خراب شد محمد علی میرزا ساخت فرش شوشتری و نفت
شوشتری منسوب بآنجاست و در سمت شمال ارک محکمی
باسم قلعه سلاسل دارد. — خرابه سوس یا شوش قدیم که
پس از انهدام آن شوشتر حالیه بنا گردیده نزدیک رود
کرخه واقع است و سالهاست که فرانسویها بخصوصیت
آنجا مشغول کاوش هستند و آثار عتیقه سلاطین عجم را
از

از ناوانی و بحری ما برالیکان میبرند قبر دانیال نبی صه
در این نواحی است دزفول دارای ۲۵،۰۰۰ جمعیت
محل تجارت و مبادله نیل و پنبه و غله و حصیر و گوگرد و
قلم تحریر است. — اهواز سابق شهر بسیار معظم و معتبری
بوده لیکن بعد از حلیهٔ آبادی افتاده است و در نزدیک
سد خرابی واقع شده که احتمال آبادی باین زودیها
برای آن نمیرود و بعلاوه مانع سیر جهازات رودی در
رودخانه کارون است محمره صاحب ۱۰،۰۰۰ نفوس در
ملتقای رود کارون و شط العرب واقع گردیده بهاندر
معتبر شطی ایران است که دعوی رقابت و همسری با بصره
دارد و با وجودیکه عمیق تر و بخلیج فارس نزدیکتر است
اهمیت و تردد سفاینش کمتر است و در محمره هنوز صنعت
کشتی

کشتی سازی متروک نشده بلم وکشتی خوب میسازند نواحی
و محال .— حویزه فلاحیه رام هرمز وغیره

فارس

شیراز .— صاحب ۵۰،۰۰۰ نفوس از خرابهای
اصطخر چندان مسافتی ندارد و در بالای جلگه بسیار مصفی و
حاصلخیزی واقع گردیده که خواجه حافظ و شیخ سعدی
قدس سرهما بنا بر حب وطن یا مصلحت دیگر با آنکه در آن
ایام حقیقت داشته در تعریفش بمبالغه سخنها گفته اند جلوه
و رونق شهر عجالتاً منحصر بابنیه و عمارات کریمخانی است
و جوانبش باغات دلگشای خوب دارد علی الخصوص
باغ جهان نما و باغ فرمان فرما و تخت قاجار هوای
شهر در تابستان بد است و زلزله های شدید در آن اتفاق

می

می افتد زرگری و خاتم سازی و منبت کاری روی چوب
و عاج آنجا معروفست و محل تجارت تباکو و ابلیمو و مربا
و ترشی و شراب خلر و خرما و حصیر و قالی و نقطه ورود
مال التجاره است که از خلیج فارس میآید ملا صدرا مصنف
اسفار اربعه و شواهد ربوبیه و مجد همگر و مکتبی صاحب
لیلی و مجنون و بسحق اطعمه و وصاف و قاآنی و وصال
از آنجا ظهور نموده اند .— دشت ارژن در طرف غربی
شیراز واقع گردیده و مابین فهلیان و نورآباد نرگس زار
وسیعی است که بهترین نرگس زارهای فارس است
و شعب بوان که یکی از جنات اربعه معروف دنیاست
در آنجاست .— اصطخر بمسافت پنجاه کیلومتر در شمال
شیراز و موقع پرسپلیس قدیم نزدیک پلوار واقع میباشد

وار

وازرسوم اطلال قصور بالیهٔ داریوش و اخلافش که تا
این اواخر هم بتصاریف لیل و نهار مبلغی از آنرا محض
عبرت اولوالابصار باقی گذاشته بود و دستی خراب
کردند جز کسارات چند از دیوارها و ستونهای مهیب که
در افواه بتخت جمشید معروفست برجا نمانده و در اراضی
کوهستانی که از رود پلوار مشروب میشوند در بالادست
تنگه سیوند و نزدیک قریه مشهد مرغاب آثار خرابه دیگر
از عصر سلاطین کیان و نقوش چند از زمان پادشاهان
ساسانی هست که عوام مشهدام النبی گویند و لیکن بزعم
بعضی از علمای عتیقه شناس اصل شهر پازارگاد است
و بقعهٔ مقبره سیروس ۰ — دارابگرد در جنوب
دریاچه نیریز واقع شده امروز حکم قریه را دارد لیکن

قدیم الایام خیلی آباد و معتبر بوده در نزدیکی آن چشمه مومیائی
است و مزار دحیهٔ کلبی از اصحاب رسول صلعم آنجاست
۰ — آباده دارای ۵٫۰۰۰ جمعیت یکی از منازل بین راه
شیراز و اصفهان است و اشیاء چوبی منبت در
آن میسازند ۰ — یزدخواست قریه ایست که فوق کوه
پاره سراشیبی در میان جلگه ساخته شده است درجا
بحری جهرم دارای ۵٫۰۰۰ نفوس مرکز زراعت
و نخلستان است ۰ — فیروزاباد بواسطه
خرابهای قدیم و حاصلخیزی صحرای اطرافش مشهور است
محمد بن یعقوب صاحب کتاب قاموس فیروزابادی است
بهبهان دارالاماره کوه گیلویه صاحب چهار پنج هزار
نفوس در وسط نخلستان و مجاور چشمهای نفت

واقع میباشد نرگس زار خوبی دارد و مولانا یوسف صاحب
رشحات از آنجا بوده . — کازرون منزل اصلی راه
کوهستان بوشهر است و بواسطهٔ زلزله خراب شده
چندان اعتباری ندارد نقش شاپور در سه فرسخی کازرون
در تنگ چوگان واقعست . — طارم صاحب ۲٬۰۰۰
و فرگ دارای ۲٬۰۰۰ نفوس و دو قرا قشنگی هستند
واقع در سایه نخیلات . — لار یا لاو صاحب ۸٬۰۰۰
جمعیت سابقاً کرسی ولایت لارستان و خیلی آبادان
بوده لیکن بعد تنزل کرده و حالا نیز بواسطهٔ تجارت شتر
و خرما و پنبه و غله و تنباکو خالی از اهمیت نیست
— سورو و میناب صاحب ۱۰٬۰۰۰ نفوس واقع
در ولایت مغستان واحات خرم و حاصلخیزی هستند

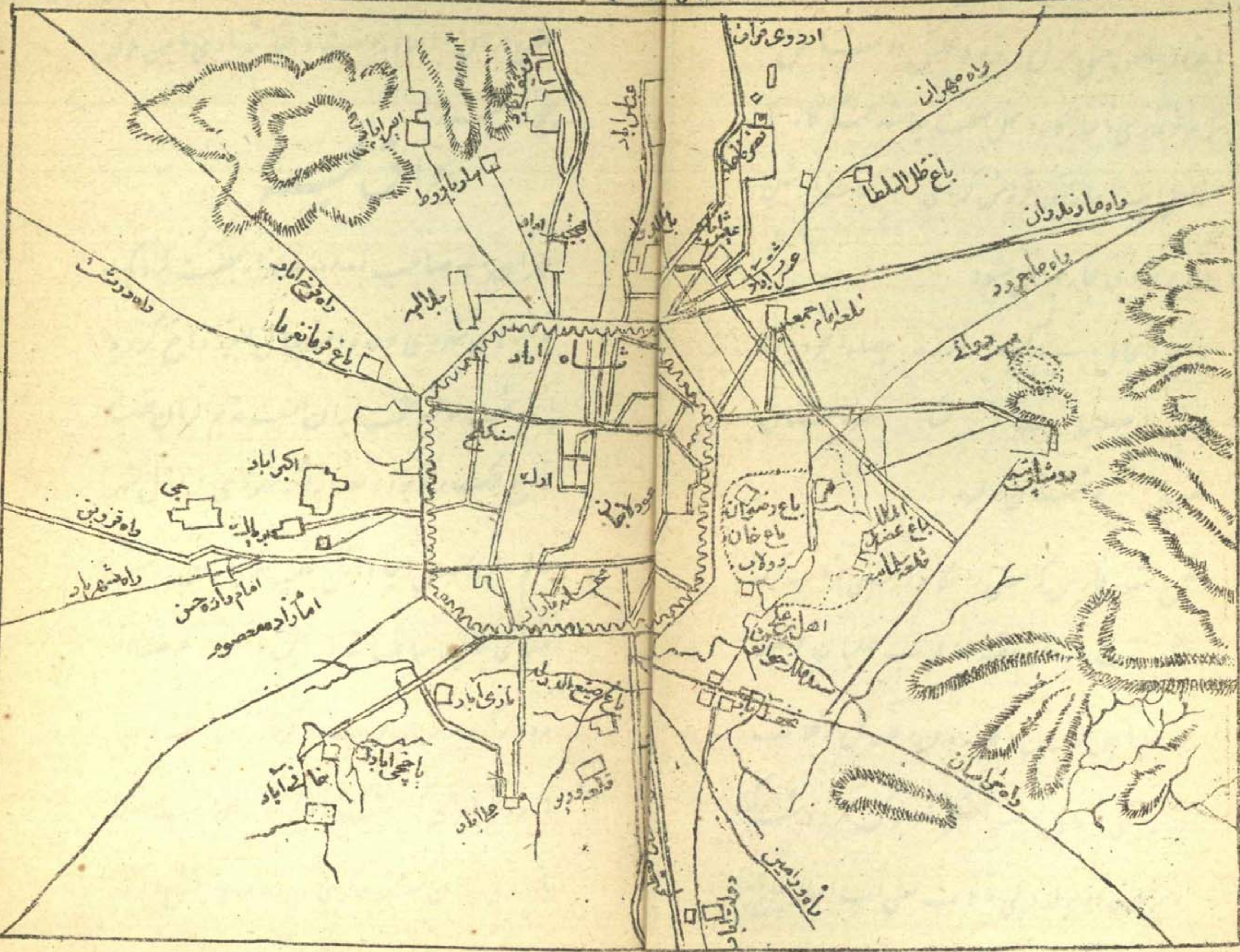
که سکنه سواحل اوقات تابستان با آنجا ملتجی و پناهنده میشوند
. — بندر کنگان دارای ۸٬۰۰۰ جمعیت یکی از لنگرگاههای
خوب خلیج فارس است . — بندر بوشهر بندریست دور دست
یعنی آمدن سفاین تا مجاورت آن ممکن نیست بار انداز بحری
تجارت ایران است از آن شراب و تنباکو و تریاک بخارجه
میرود و از خارجه با کشتیهای تجارتی انگلیس مال التجاره
فرنگ باینجا وارد میشود . — بندر لنگه دارای ۷٬۰۰۰
جمعیت واقع در مغربی جزیره قشم اول اسکله و بندر دایر
سمت جنوب خلیج و مرکز تجارت صدف مروارید است
. — بندر چارک بندر کوچک برج و بارو داری است
واقع در مقابل جزیره کیش بندر عباس که سابق آنرا
گمرون میگفتند صاحب ۸٬۰۰۰ نفوس بالنسبه

باعتبار سابقش خیلی تنزل کرده و محلش در ساحل
تنگه هرمز قدری ناسازگار و مخل صحت میباشد لنگرگاه ها
متوسطی است و از آن فروش کرمانی و منسوجات ابریشمین
و حریر یزدی بخارجه حمل میشود

توابع و محال :— آباده ابرقوه بیضا رامجرد و بوانات
نیریز اصطهبانات فسا سروستان
ممسنی دشتستان وغیره

قلاع مشهور فارس که بعضی را حکام دستی خراب کرده اند
عبارتند از قلعهٔ سفید در قرب فهلیان و قلعهٔ
طوس مابین فهلیان و کازرون و قلعهٔ گل و گلاب
در نزدیکی بهبهان و قلعهٔ اصطخر در بلوک مرودشت که
امیر عضد الدوله دیلمی تالاب یعنی آب انبار چهل پایهٔ
عظیمی

نقشهٔ طهران و اطرافی

عظیمی در آن بنا نهاده است و قلعهٔ شهریاری ما بین بلوک
غنج و افشرز

عراق عجم

طهران. — صاحب ۳۰۰٬۰۰۰ هزار جمعیت نزدیک
خرابه های شهر ری در دامنه جبال البرز واقع گردیده
پای تخت حالیه مملکت ایران است قدیم الزمان قصبه از
توابع ملک رازبوده بعد از انکه شهر ری (اول شهر
عالم و عروس دنیا) مثل اغلب بلاد ایران در فتنه
چنگیزی عالیها سافلها شد و اهالیش تا نفر آخر عرضهٔ هلاک
و دمار گردیدند (قریب دو کرور) متدرجاً
اورو بآبادی گذاشت تا انکه شاه طهماسب صفوی
باردی بران کشید و کریمخان زند بر عمارتش افزود

واکنون

و اکنون قریب صد و بیست سال میشود که تختگاه ملوک قاجار
و سلاطین نامدار است و با تغییر اساسی خیلی آباد و وسیع
شده و ابنیه و عمارات عالی بسبک جدید در آن طرح
کرده اند و اطرافش باغات و تفرجات خوب دارد مثل
قصر قاجار و عشرت آباد و دوشان تپه و غیره لیکن عمل
آب یاری و روشنائی و تنظیف کوچه و خیابانهای آن
هنوز درست منظم نشده و عمومی نیست و بواسطه ازدحام
جمعیت و کثرت تردد کالسکه و درشکه عبور و مرور از بعضی
معابرش سخت خطرناک است شهر طهران در ملتقای
طرق تبریز و گیلان و بغداد و کاشان واقع گردیده
مدارس و مساجد عالی دارد و در بعضی از خیابان
هایش ترموه کار میکند و با حضرت عبدالعظیم

براه

براه آهن مربوط است

بلوکات. — شمیران خوار ورامین غار فشافویه
شهریار و غیره

قصبات مابین خراسان و عراق که غالبا حکومت علیحده
دارند سمنان و دامغان و شاهرود و بسطام
است سمنان دارای ۱۴۰۰۰ جمعیت و دورش
حصار دارد و در وسط باغات خوش آب و محل تلاقی طرق
کویر و بحر خزر و خاک ترکمان واقع گردیده است
دامغان صاحب ۱۳۰۰۰ نفوس در قدیم از امهات
بلاد روی زمین محسوب میشده و چنان مظنون است
که هکاتم پیلس یعنی شهر صد دروازه تاریخی یونانیان
عبارت از همان است در محل التقای معابر و مناقل

جبال

جبال البرز واقع شده و در نزدیکی آن چشمه ایست معروف
بباد خانی و بعضی از عوام را عقیده آنست که اگر قاذورات
در آن افکنند باد سخت وزیدن میگیرد و منوچهر دامغانیست

بسطام .— قصبه آبادی است که مزار شیخ العارفین
بایزید بسطامی در آنجاست و در قرب مزار مناره ایست
که چون او را حرکت دهند می جنبد و قبر شیخ ابوالحسن
خرقانی در خرقان بسطام است

زنجان حاکم نشین خمسه است یعنی پنج بلوک دارای
۲۰،۰۰۰ نفوس و شهر سلطانیه یکی از منازل راه تبریز
است و در فتنه باتیه خراب شده حلیه سازی در آن
خوب میکنند

قزوین .— صاحب ۴۰،۰۰۰ جمعیت سابق دارالسلطنه
و آباد

و آباد بوده اطرافش باغستانات زیاد دارد و شوسه
جدید گیلان از آن میگذرد مربی جات و فواکه آن خصوصاً
پسته و انگور و هندوانه اش معروف است شیخ عبدالجلیل
صاحب تصانیف کثیره و مؤلف ابواب الجنان و
صاحب تاریخ گزیده و نزهت القلوب و میر عماد از آنجا
بوده اند و مزار امامزاده حسین بن امام موسی الکاظم ع
و قبر شیخ احمد غزالی در اندیار است قریه خرزان
روی گردنه بهمین اسم در سر راه گیلان واقع میباشد
بلوکات و توابع .— طالقان خرقانین رودبار
ساوجبلاغ زهرا و غیره

همدان .— دارای ۵۰،۰۰۰ جمعیت در محل اکباتان
قدیم و دامنه کوه الوند واقع شده آب فراوان دارد
و یکی

دیگری از منازل مابین راه بحر خزر بخلیج فارس و بغداد
بلده ای است و دباغخانه و سراجی و نمدمالی و بازارهای
مزین دارد و ترشی جات و انگور آنجا مشهور است قبور
امام زادگان و مشایخ در شهر و حوالی آن بسیار است
منجمله امام زاده محسن و ابودجانهٔ انصاری و باباطاهر
عریان و شیخ ابوعلی سینا و عین القضاة و غیره
و قبر مردخای و دختر عموی او استر که طایفهٔ یهود آنها را
نبی و نبیه میدانند نیز در انجاست

قم — صاحب ٢٢،٠٠٠ نفوس مدفن حضرت معصومه
فاطمه بنت موسی بن جعفر ع و بسیاری از امامزاده های
دیگر است و در کنار سیلاب یعنی رودخانه موقتی واقع شده
که در شمال آن نزدیک پل دلاک بعراچای یا قراصو
که

که از خاک قلجستان میگذرد ملحق گردیده زیر مسیله بدریاچه
حوض سلطان میریزد و شهر قم فخاری و صابون پزی
و شیشه گریهای خوب دارد و در قریهٔ علی آباد خاک
چینی یافت میشود حکیم نظامی گنجوی اصلاً از قهستان
شهر قم و اهل قریهٔ تا از بلوک تفرش بوده است ساوه
در زرند در خاک قلجستان و شمال غربی قم واقع میباشد
انار و انجیر ساوه معروفست

سلطان آباد صاحب ٣٠،٠٠٠ جمعیت حاکم
نشین عراق اصطلاحی این زمان است شهر نوسازیست
تمام کوچهایش مستقیم و بر یکدیگر عمود شده مابین قم و بروجرد
واقع گردیده و کارخانجات قالی بافی خوب دارد
بلوک آشتیان در شمال سلطان آباد و قصبات گلپایگان
و خوانسار

وخوانسار در جنوب آن اتفاق افتاده منبت کاری و قاشق
سازی و کتاب نسخ خوانسار مشهور است آقا جمال و
پدرش آقا حسین صاحب تصانیف عدیده در حکمت
و فقه از آنجا هستند

بلوکات :- محلات نراق فراهان تفرش
گزاز کمره سربند وغیره

میرزا تقی خان امیر نظام مؤسس مدرسهٔ دارالفنون
فراهانی بوده

دولت آباد :- حاکم نشین ملایر در مغرب سلطان آباد
و ما بین بروجرد و همدان واقع شده :- **نهاوند**
دارای ۲۵،۰۰۰ نفوس در مغرب دولت آباد و کنار
یکی از دره‌های گاماساب در ملک کوهسار مرتفع زاری

اتفاق افتاده بواسطه شکست کاری یزدجرد آخر پادشاه
ساسانی مطابق سنه ۱۹ از هجرت که اعراب آن را فتح الفتوح
نامیده اند مشهور است تویسرکان یعنی قریتین توی
و سرکان ما بین همدان و نهاوند واقع میباشند

بروجرد صاحب ۳۰،۰۰۰ جمعیت در کنار
سراب چیت سازی که بعد برود سیلاخور و رود دیزد
موسوم میشود واقعست و اطرافش تمام چمن و مرتع میباشد
و محل تجارت چیت و رو فرشی و منسوجات پنبه و ابریشم
زرگریت و طوایف الوار بواسطهٔ قرب جوار در آن خیلی
آمد و شد دارند

محال :- جاپلق سیلاخور وغیره

کاشان :- دارای ۵۰،۰۰۰ جمعیت شهر کم آب

و پاکیزه است و اطرافش باغات و مزارع شاداب خوب
دارد و در آتیه مرکز راه آهن های ایران خواهد بود کاشی پزی
و زرگری و مسگری و خاتم سازی و رنگرزی و کار
خانجات زری بافی و مخمل بافی و حریر بافی مرغوبه
دارد در نزدیکی کاشان عمارت و باغ فین از
جاهای تماشائی است کاشان مولد سرمد و بابا افضل
و کمال الدین عبدالرزاق مؤلف تأویلات و مولانا
محمد محسن مصنف تفسیر صافی و مولانا محتشم و مولانا محسن
صاحب مثنوی مسمی به آب زلال و معین الدین ابونصر
احمد وزیر سلطان سنجر و سپهر مؤلف ناسخ التواریخ
وغیره هم است

محال. — جوشقان نطنز وغیره.

اصفهان. — صاحب ۱۲۰٫۰۰۰ نفوس یکی
از بلاد معظم و قابل ترقی ایران است. — در زمان سلاطین
صفویه انار الله برهانهم پای تخت بود و رونق و شکوهی
بی اندازه داشت و شاه عباس ماضی محض ترقی
و ترویج تجارت ایران آنرا بواسطهٔ جاده سنگ
فرش بسیار محکمی که هنوز پس از چندین قرن آثارش در
بعضی نقاط باقی است بسواحل بحر خزر مربوط نموده بود
و از حیث زینت و تجمل و آبادی و ازدحام جمعیت و
کثرت صنایع و کارخانجات و مدارس و وفور ارباب
علم و هنر ردیف پایتختهای معظم و معتبر امروز عالم
محسوب میشد لیکن بعد از تردد سپاه موالف و مخالف
و سانحه قحط و غلای غله و نااهلی ابنای زمان که بدترین

دروهای پدرمان است رو به تنزل وخرابی گذاشت و
پس از طی اینهمه عواقب و سوانح بازابنیه و آثار چند از
ازمان پادکار مانده که ذکر بعضی از آنها خالی از فایده
نیست مانند عمارت هشت بهشت و چهل ستون و
تالار طویله و میدان نقش جهان و چهار بازار و آلاقاپو
و مسجد شاه و مسجد شیخ لطف الله و مسجد جامع عتیق و مسجد
حکیم و مسجد مرحوم سید و پل خواجو و پل اللهوردیخان خاک
اصفهان از برکت آب زاینده رود که از جنب شهر
و بند مروان گذشته وارد ریگزار گاوخونی میشود کثیر
المنفعه و حاصل خیز و مردمش بفطانت و صنعتوری
و رعیت پیشه گی معروف هستند کارخانجات شعربافی
و زری بافی و قلمکارسازی و منسوجات پشم و پنبه
گوناگون

گوناگون و چاقو و مقراض سازیهای خوب دارد و محصولات
و خواکهش نیز خوب میشود و مولانا محمد باقر مجلسی و شیخ
بهائی عاملی و نورعلی شاه و کمال الدین اسمعیل و شفائی
و میرابوالقاسم فندرسکی و میرمحمد قاسم داماد و میرزا
عبدالوهاب نشاط از آنجا ظهور نموده اند
محله جلفای ارامنه در جنوب آن واقعست . — در مغرب
اصفهان قریه ایست مسمی بکاج والان دو مناره دارد
که هر یک را بجنبانند مناره دیگر و طاق ایوان متصل با آنها
نیز بالتبع حرکت مینمایند قمشه دارای ۴،۰۰۰ جمعیت
و دورش حصار دارد و در صحرای حاصلخیزی میان راه
شیراز واقع شده است تیران و نجف آباد
دارای ۱۵،۰۰۰ جمعیت و دو قصبه معتبر میباشند *
واقع

وجورق
واقع درمیان باغات و مزارع تسنا کوکه وقت رفتن
از همدان باصفهان باید از آنها عبور نمود

نواحی. — برخوار برآن جی قهاب کرارج
لنجان رودشت ماربین

توابع. — قهپایه اردستان کرون فریدن
چارمحال سمیرم و قمشه جرقویه

بختیاری. — مابین چهار محال اصفهان و لرستان
و خوزستان و فارس واقع شده جبال سخت و جنگلهای
پر درخت و چمنهای خوب و مراتع مرغوب دارد
حکومتش باخوانین محل است قشلاق ایلخانی درناغان
و ییلاقش چقاخور است الوار بختیاری بسیار زیاد
و همگی مثل قاطبه طوایف سرحدنشین ایران هوشمند و قابل
تربیت

تربیت و دلیرند اما حیف که دلسوز و مربی ندارند و هنوز
بحال بدویت باقی و زیر چادر زندگی مینمایند
قشلاق بختیاریهای عربستان است و رام هرمز که سابق
خالصه و سرجمع عربستان بود اکنون منتقل بخوانین بخا
گردیده است

یزد. — دارای ۵۰۰۰۰ نفوس قطعه آبادی است
اماکن اطرافش بیشتر سنگلاخ و چول و لم یزرع و بواسطه
تعدد کارخانجات نخ ریسی و صباغی و حریربافی و قماشهای
متنوعه و شیرینی سازی و قند سازی که قبل از رواج
قند فرنگی داشت و بعد متروک شد معروف است
قاضی میرحسین میبدی صاحب شرح کافیه و طوالع و شمسیه و
غیرها از آنجاست تفت قصبه بزرگی است واقع در جنوب
یزد

یزدی سکنه‌اش تمام پارسی هستند و در جوار آن معادن سرب
و فیروزه یافت میشود و کارخانجات نخ بافی اعلی دارد
نائین قصبه‌ایست واقع در عرض راه کاشان عبا
و ظروف نائینی منسوب بآنجاست قصبه بافق در سر راه
کرمان واقع شده وحشی شاعر از اهل آنجاست
بلوکات. — عقدا اردکان میبد وغیره

کرمان

کرمان. — صاحب ۴۵٬۰۰۰ جمعیت شهر حصاردار
است و موقعش از سطح بحر محیط ۲٬۰۰۰ متر افراز دارد
هوای آن در زمستان بشدت سرد و در تابستان
بغایت گرم است قالیچه بافی و سلسله دوزی کرمان

دراغلب نقاط عالم معروف و شالش در امتیاز تالی شال
کشمیر است ابوحامد اوحدالدین و خواجو از آنجا بوده‌اند
ماهان قریه بزرگی است واقع در جنوب کرمان مقبره
شاه نعمة‌الله ولی آنجاست. — **ریان**
ایضاً قریه معتبری است واقع در جنوب ماهان صاحب
۴٬۰۰۰ نفوس اطرافش تمام انگورستان و درخت
گردو است **خبیص** واقع در شرقی کرمان و همسایگی
کویر لوط است و در سر راه بیرجند اتفاق افتاده نخلستان
زیاد دارد و حنایش معروف است **بم** دارای
۳٬۰۰۰ نفوس قصبچه تازه‌ایست که نزدیک خرابه‌های
شهر قدیم بنا شده و بواسطه انواع مرکبات و لیموی
ترش و نخلستان‌های خوبی که دارد مشهور است

سعید آباد حاکم نشین سیرجان صاحب ۸۰۰۰ جمعیت
یکی از منازل بزرگ خلیج فارس و صنایعش عیناً صنایع
کرمان است . — شهربابک در طرف غربی کرمان و
تقریبا میان منزل راه شیراز است

بلوکات و محال . — کوه بنان زرند کوهپایه
نرماشیر رودبار جیرفت بردسیر رفسنجان وغیره

بلوچستان

بمپور . — تقریبا هزار نفر جمعیت دارد و خانه‌هایش
تماماً از گچ و چینه است فهرج واقع در طرف شرقی
بمپور مکانیست و آب و هوایش بالنسبه بهتر است
. — جالق اجتماعی از قلاع کوچک میباشد که اطراف
آنها تمام درخت خرماست و بقیهٔ قری و قصبات

محصوره

محصوره و غیر محصوره متفرقه در خاک بلوچستان از قبیل
مگس و دزک و کوهک و سرباز و قصر قند و
باهو کلات و که عبارت از واحات قلیل و محدودی
هستند که مسکون قبایل ناهنجار و غارتگر میباشند
. — جاسک و چاه بهار دو لنگرگاه عمده بحر عمان هستند
که خط تلگراف برای لندن بکلکته از آنجا میگذرد

بلوکات و محال . — بم پشت نگران بشاگرد
موغستان وغیره

خراسان

مشهد . — صاحب ۱۳۰۰۰۰ نفوس در دره
کشف رود نزدیک شهر طوس واقع گردیده

هر

مرقد مطهر ثامن الائمه حضرت علی بن موسی الرضا علیه الاف
التحیة والثناء در آنجاست و عدد زوارش در سال
قریب صد هزار است کارخانجات قالی بافی و حریر
بافی خوب دارد آغوز و برکهای ممتاز و اقسام تسبیح
سنگ علیمرادی و روغن چراغی و شاه مسعودی را
از آنجا میآورند از شهر طوس اهل فضل و کمال و ارباب
وجد و حال زیاد ظهور نموده اند از علماء ابوجعفر محمد
و خواجه نصیر و ابو حامد محمد غزالی و از شعراء فردوسی
و اسدی استادش و از عرفا شیخ ابوالقاسم
گورکانی و شیخ احمد غزالی و ابوبکر نساج از آنجا بوده اند
— قوچان یا خبوشان در منشاء رود اترک واقع
گردیده غالباً دوچار حادثه زلزله است

بجنورد در سمت غربی قوچان واقع شده حکومتش مثل
قوچان با خوانین محل است — محمد آباد و لطف آباد
دو قصبچه هستند از خاک دره گز که ترکمانان در آنها زیاد
آمد و شد مینمایند و در تمام خاک دره گز آثار خرابه بلاد
و امصار بسیار دیده میشود که خوب محفوظ مانده و خالی
از سکنه آرامگاه یوز و شغال گردیده اند عمده ترین بلاد آن
متروکه مزبوره خیوآباد و ابیورد وطن نادرشاه
افشار و انوری است — کلات نادری که حصن حصین
و قلعه رزین بحد ایران و فتح و تسخیرش خارج از حیز امکان
است در شمال شرقی مشهد واقع است. سرخس ناصری
دارای ۲،۰۰۰ جمعیت در کنار رود تجن مقابل سرخس
روس اتفاق افتاده — تربت شیخ جام صاحب

۴،۰۰۰ جمعیت نزدیک سرحد افغان واقع گردیده شیخ
احمد زنده پیل و مولانا عبدالرحمن جامی از آنجا بوده اند
نق
— نیشابور دارای ۱۰،۰۰۰ جمعیت در ضیا و بها خامس حدا
اربعه و ثانی دمشق است و از تاخت و تاز مغول تا
کنون آباد نگردیده و با وجود استعداد خاک و کثرت
معادن متنوعه جبال پیشالود خاصه فیروزه که چشم ما بشر
بآن بینا شد عاطل و باطل افتاده است مولانا شیخ
فریدالدین عطار و خیام نیشابوری بوده اند — سبزوار
صاحب ۱۲،۰۰۰ جمعیت مابین دو کویر نمک واقع شده
و از آنجاست احمد بن حسین صاحب تألیفات کثیره مشهور
به بیهقی و حاجی ملا هادی سبزواری وغیره
— ترشیز یا سلطان آباد دارای ۵،۰۰۰ نفوس تجارتگاه است

واطرافش

واطرافش مزارع حاصلخیز دارد و از آنجاست آهی ترشیزی
— تربت حیدری محل خرید و فروش و تردد است
قطب الدین حیدر مقدم حیدریان در آنجا مدفون است
— کاخک دارای ۴،۰۰۰ جمعیت است — بجستان
و معامله
صاحب ۱۰،۰۰۰ نفوس زراعت خیز محل داد و ستد
است و کارخانجات حدادی و نساجی و قالی بافی
و شعربافی دارد و برک بجستانی معروف است — تون
صاحب ۵،۰۰۰ و طبس دارای ۱۰،۰۰۰ جمعیت حرفه
و صنعت مخصوصی ندارد و در مجموعه کویر واقع گردیده محل
توقف و استحصال ذخیره و آذوقه قوافل هستند
— قاین صاحب ۳،۰۰۰ جمعیت در ولایت قهستان
و سرحدات شرقی ایران و همسایه دشت نومید واقع شده

تقریبا

تقریبا خراب و متروک است زعفران قاینی منسوب بآنجاست
.— بیرجند صاحب ۱۵,۰۰۰ جمعیت حاکم نشین جدید ولایت
قهستان بواسطهٔ وفور آب و تعدد کارخانجات قالی بافی
توابعش رونقی دارد و حکیم نزاری از آنجا بوده .— نه
واقع در جنوب منظومه جبال و دبرج کوه معادن
آب گرم زیاد دارد و بندان قریه کوچکی است واقع در طرف
شرقی نه و دامنه سیاه کوه که خاک آن دو را روی
هم رفته نه بندان گویند نصرآباد دارای ۶,۰۰۰ نفوس
حاکم نشین ولایت سیستان قلعه است واقع مابین
باتلاقهای هامون در دو هیرمند .— سه کوهه حاکم نشین قدیم
سیستان است

توابع و محال .— اسفراین جوین باخرز خواف جندق وغیره

جغرافیای ثروتی

زراعت .— صناعت .— تجارت

سرچشمهٔ واقعی سود و ثروت کار و کوشش است چه اگر
انسان بیکار می‌نشست معادن ذغال سنگ در احشا
و اعماق زمین بی مصرف میماند و نباتات نفیسه بری بستانی
نمیشد و ملل متمدنه از برکت وجود آهنگری و کارخانجات
متنوعه و راه آهن و بنادر و سفاین باین جلال و جبروت
نمیرسیدند موضوع جغرافیای ثروتی محصولاتی است که
از تألیف کثیر البرکهٔ قوای عالم طبیعت و جد و جهد انسان یا
بعبارة اخری از زراعت و صناعت و تجارت بدست میآید

زراعت

قوت و غذای ما از زراعت حاصل میشود و باین اعتبار آنرا مربی و پروردگار توان گفت

زراعت هر مملکت منوط بطبیعت زمین و کیفیت اقلیم آن میباشد و عبارتست از کشت و زرع نباتات و تربیت و تکثیر حیوانات (مدرسه فلاحت محل آموختن علوم راجعه باینهاست)

نباتات . — بتخمین و حساب معلوم نموده اند که پنجاه یک خاک ایران بیشتر در زیر زراعت نیست و اغلب بلکه تمام املاک خالصه و موقوفه یا اربابی است ورعایا از خود چیزی ندارند که دلسوزی کنند و کارشان مزدوریست و از طرف مباشرین و تحصیلداران نیز نسبت بآنها تعدی بسیار واقع میشود (میزان کار

ارباب و رعیت در ایران پنج چیز است آب خاک تخم گاو زحمت و بهریک از آنها یک سهم یا یک کود تعلق میگیرد) در خاک ایران غلات و حبوبات و سبزی جات و فواکه گوناگون از قبیل زردآلو و هلو و قیسی و بادام و گوجه و گلابی و گیلاس و انگور و خربوزه و هندوانه و غیرها و انواع مرکبات و اقسام نباتات صنعتی مانند پنبه و کتان و شاهدانه و نیل و تنباکو و توتون و کنجد و زعفران و صمغیات و مازو و تیر و خشخاش که شیره آن افیون گذاست، و درخت توت که تربیت کرم ابریشم بسته بوجود اوست عمل میآید و زراعت نی شکر رفته رفته از بی اعتنائی متروک شده است

در سواحل بحر خزر و کردستان و عربستان هنوز جنگلهای خوب
از بلوط و شاه بلوط و آزاد و چنار و شمشاد و غیرها
موجود است که یکی از سرچشمه‌های سود و بزرگ مملکت و
اسباب آبادی آن هستند اما حیف که اگر بدست
اجانب افتاده و بحساب چرند و پرند و اگر چندی کار
با بینوال بگذرد و عنقریب است که این نعمت خداداد هم
از ما سلب خواهد شد حیوانات در مملکت ایران اسبهای
نامی و شتر و قاطرهای خیلی خوب و گوسفند و بز مرغز که از کرک
و پشم لطیف آنها شال و قالیهای ممتاز میبافند ترتیب
میشود و انواع سباع و وحوش آن در بیشه و کوه
و هامون بسیار است مثل شیر و ببر و پلنگ
شغال - و کفتار - و خرس

وکاومیش

و کاومیش و آهو و شوکاه و مرال و آرقالی و روباه و
خرگوش و غیرها در جلگه‌های آن عقرب و غیره دارد
و در سواحل بحر خزر ماهی و در خلیج فارس صید مروارید
صید میشود

صناعت

صناعت بمعنی اعم عبارتست از کار و تصرفاتی که انسان
برای حصول فائده در زمین و نبات و حیوان بعمل میاورد
صنایع بر دو قسمند استخراجی و کارخانه صنایع استخراجی
عبارت از صنایعی میباشد که بواسطهٔ آنها در زمین
کاوش نموده احجار و معدنیات آنرا بیرون
میآورند و صنایع کارخانه صنایعی هستند که بتوسط آنها محصولات
و شمار موالید ثلاثه جماد و نبات و حیوان را برای استعمال

رع

رفع حوائج مردم باشکال دیگر در میآورند

صنایع استخراجی اصول مواد و معدنیاتی که
از زمین استخراج میشوند عبارتست از ذغال سنگ
و آهن ... و احجار (سنگ ساختمان و سنگ آسیا
و انواع مرمر و خاک چینی و غیره)

همانطور که حیات وابسته بوجود زراعت میباشد روح
صناعت امروز هم بسته بوجود ذغال سنگ است زیرا
که بعد از ذغال باید سنگ آهن را آب کرد و از آن چدن
و خشکه و پولاد استخراج نمود و بهمین واسطه آهن خوب
وقتی میتوان ساخت که معدن آن در جوار معدن
ذغال باشد

جهت ایران معادن متنوعه بسیار دارد که اکثر بیکار افتاده

و در معدودی از آنها در این عصر تمدن که همه نوع اسباب
کار ساخته و پرداخته موجود است با اسباب و آلات خیلی
ناقص و باشکال بیقاعده و ناصواب کار میکنند که فایده آن
بالفعل بسیار کم … و ضرر بالمآل برای خود معدن
خیلی زیاد است و بعضی نقاط مخصوصاً نواحی مرکزی نمک
وفور دارد و آبهای معدنی گرم و سرد (آهن دار و گوگردی)
بانواع و اقسام مختلف در موقع جبال سبلان و
سهند جاری است مرمر در جبال ارومیه و مشهد فراوان است
آهن و مس و سرب و طلا و نقره در جبال البرز و بنالو
یافت میشود و قیر و گوگرد نزدیک میناب و دزفول بسیار است
احجار کریمه از قبیل فیروزه و یشم و لعل و لاجورد و غیره
در معدن قرب نیشابور زیاد است ذغال سنگ
و نفت

...غت نیز در بعضی نقاط آن وجود دارد .

صنایع کارخانه

کارخانجات برای رفع حوائج انسان وضع شده اند

(۱) چون انسان محتاج بغذا بوده صنایع غذائیه بوجود آمده است (ساختن آرد و خمیر و روغن و قند)

(۲) چون انسان حاجت بلباس و پوشاک داشته ایجاد صنعت نساجی نموده است ساختن منسوجات پشمینه و ابریشمی و پنبه و کتان وغیره)

(۳) چون انسان برای کار و پیکار نیازمند ابزار و اسباب [بود]ه صنایع مکانیکی و اسباب سازی ایجاد گردیده است [ا]ز آهن و سایر فلزات ماشین و اسباب میسازند)

(۴) چون انسان محتاج بمنزل و ماوی بوده صنعت بنائی

واثاث

واثاث البیت سازی پیدا شده است (کاغذ منقش و چینی آلات و بلور آلات و ساعت وغیره.)

(۵) چون انسان بقوت دانش و علم پی بخواص و اسرار بعضی اشیا برده و لدی الحاجه آنها را برای رفاه خود بکار برده صنایع کیمیاوی حاصل گردیده است (دوا سازی و صابون پزی و شمع سازی و چرمگری)

(۶) چون انسان بخیال ترتیب روح و تفریح خاطر افتاده کاغذگری و چاپچی گری و عکاسی و اسباب و آلات موسیقی وغیرها را اختراع نموده است

هریک از فقرات مسطوره شرح وبسط زیاد لازم دارد [illegible] قبل از زراعت گفته شده باشد یا اینجا گفته شود ولیکن چون کارخانجات برق و بخار هنوز در مملکت ما چندان معمول نیست و علاوه آنکه

صنایع

صنایع و کارخانجات دستی موجوده نیز استحضار کافی نداریم عجالةً چاره جز اختصار نیست تا بعد خداوند چه مقدّر فرموده باشد

از پنجاه سال قبل تاکنون آنچه کارخانه کاغذگری و چلوارباقی وشاعی و شیشه‌گری و بلورسازی و قندسازی و کبریت‌سازی و چراغ گاز و برق در این مملکت ایجاد شده از نامساعدتی بزرگان و سعایت همسایگان که همیشه ما را محتاج به پس‌مانده و بنجل مصنوعات خود میخواهند بفاصلهٔ قلیلی خوابیده و گذشته از اقتباس نمودن صنایع جدیده بواسطهٔ بعضی ندانم‌کاریها و طمع منفعت عاجل از رواج صنایع قدیمهٔ خود در داخله و خارجه نیز کاسته‌ایم

صنعت ایران با اینکه بعلت بی‌اسبابی از رونق و شکوه قدیم

افتاده

افتاده بازار کارخانجات آن منسوجات ابریشمی و پشمی و شال و مخمل و زری و نمد و قالی و اشیاء زرگری و ظروف و اوانی سفالین و لعاب‌دار و چوبینه آلات منبّت و قلمزده و خاتمکاری و اسلحه جارحه و ناریهٔ خوب ساخته و پرداخته میشود که از حیثیت نزاکت و ظرافت و دوام خیلی امتیاز دارند لیکن ارزانی و آب و تاب امتعهٔ فرنگی صناعت ملیهٔ ما را مفلوج نموده و چیزی نمانده است که بکلّی تمام از میان ببرد.

تجارت

وسایط حمل و نقل وقتیکه از راه فلاحت یا صناعت متاعی بدست آمد ناچار قیمتی بر آن تعلق میگیرد اما بعد باید آن را از محل حصول و مدرک خود نزد تاجر نقل نمود و از دکان یا مغازه تاجر بمنزل خریدار برد و لهذا کرایهٔ حمل نیز

بر

بر اصل قیمت متاع افزوده میشود پس هر قدر وسائط حمل و
نقل راحت‌تر و فراوان‌تر باشد قیمت مال التجاره نازل‌تر
و بفروشش نزدیکتر و بالعکس هرچه اجرت حمل گزاف‌تر باشد
متاع گرانتر و خریدارش کمتر میشود

و از وقتیکه تجارت آزاد شده و حقوق گمرکی زیاد در سرحدات
از اموال تجارتی اخذ نمیشود ممالک مختلفه با یکدیگر رقابت
میورزند و باین واسطه وسائط نقلیه هر کدام فراوانتر و کم زحمت‌تر
و ارزانتر باشد بر دیگران مزیت و تفوق پیدا میکند

وسائط حمل و نقل و ارتباط عبارتند از طرق و شوارع
و معابر کشتی رو یعنی رودخانه و ترعه - و راه آهن و پست
و تلگراف - و سفاین تجارتی

طرق و معابر - ایران دو سه راه کوتاه و ناراحت شوسه دارد

که از طهران بییلاقات البرز میرود و از بابت فقدان راه
و جاده صحیح گاهی عرصه بر مسافر سخت تنگ میشود وسیله حمل
و نقل در کوهستان قاطر و در جلگه شتر است قوافل غالباً از
کنار چاه‌های آب و سواحل رودخانه‌ها حرکت نموده و از ترس
حرارت آفتاب شب راه می‌پیمایند خطوط حرکت کاروان و چاپار
منحصر به پانزده شانزده راه است که محل آسایش مسافر و مواشی
و دواب در آنها منحصر بکاروانسراهای وسیع و قدیم شاه
عباسی است که از عصر خود تا بحال رنگ تعمیر را ندیده و تمام
پلهای آنها نیز مخروبه و در شرف انهدامند راههای معمولی عبارت
از راه مشهد به نیشابور و سبزوار و شاهرود و دامغان و سمنان
و طهران و راه زواری مشهد باصفهان بواسطهٔ منازل تون و طبس از
میان کویرهای شمال و جنوب. - و راه بیرجند بکرمان و بم و بمپور

و راه کرمان به یزد و اصفهان و دو شهر پای تخت ایران یعنی طهران
و اصفهان بواسطهٔ طرق تجارتی با بندر بوشهر و بندر عباس در
ساحل خلیج فارس و با رشت و انزلی در ساحل بحر خزر و بواسطهٔ
تبریز و ارض روم با طرابوزن واقعه در ساحل بحر اسود مربوط
هستند بجهات مذکوره مسافرت در اقطار مملکت ایران بسیار صعب
و بطئی است چنانکه متعارفاً قبل از دایر شدن شوسهٔ جدید)
سیصد کیلومتر راه طهران و رشت را هفت روزه طی مینمودند و از
طهران به بوشهر یکماهه و به بندر عباس چهل روزه و به بمپور دو ماهه میرود

معابر کشتی رو. — رودخانه و نهر و قنی خدمت لایق بتجارت
میتوان نمود که قابل ملاحی و کشتی رو باشد رود خانهٔ کشتی رو ایران
حالیه منحصر است برودخانهٔ کارون و آنهم تا سد اهواز از شوشتر قابل
تردد کشتی نیست و ترعه‌های مصنوعی قابل الذکر هم انحصار دارند به بهمنشیر

و آب گرگر که در ازمنهٔ سالفه احداث گردیده و امروز فایدهٔ
معتنابهی از آنها بر داشته نمیشود (رجوع کنید برودخانها)

راه آهن پنجاه کیلومتر

پست. —

تلگراف. — در سنهٔ ۱۳۲۲ صد و شش دستگاه تلگراف خط
۶،۲۵۰ کیلومتر و مفتول ۱۰،۳۲۰ کیلومتر
تمام ولایات ایران با یکدیگر و با خارجه بواسطهٔ تلگراف مربوط
است و دو خط تلگراف بری و بحری از ساحل کراچی تا بندر جاسک
و از آنجا بحراً تا بوشهر ممتد است و از بوشهر یک شعبه بسمت شیراز
و اصفهان و طهران و تبریز آمده بخط تفلیس می پیوندد — و شعبهٔ دیگر
بقعر خلیج فارس افتاده بفاو و بعد از دیار بکر رشته باسلامبول منتهی میشود

سفاین تجارتی. — مملکت ایران با وجود مجاورت با قیانوس هند

و بحر خزر دو فروند کشتی کوچک بیشتر ندارد یکی بظرفیت ۱۹۲۸ خروار و دیگری بگنجایش ۲/۰۰۰ خروار

اما تجارت

واردات در سنه بارس ئیل ۱۳۰۲ تقریباً پنجاه و چهار کرور و نیم (دواجات توابل و ادویه جات ریسمان غله و حبوبات ملبوس و ادوات خرازی فلزات پوست و اشیاء چرمیه چینی آلات قند و نبات (دوازده کرور تومان) توتون و سیگار چای سه کرور تومان و غیره و غیره))

صادرات در سنه بارس ئیل ۱۳۰۲ تقریباً سی و هفت کرور تومان (چوب خرما بادام و پسته و فندق و گردو و کشمش سه کرور تومان) میوه جات خشک و تر صمغیات برنج (سه کرور تومان) پوست و چرم ماهی تازه و نمک سود (شش کرور تومان)

تنباکو توتون پنبه (سه کرور تومان) پشم ابریشم (سه کرور تومان) قالی (دو کرور و نیم) تریاک سه کرور تومان نیل و غیره و غیره)

تجارت کلیه تقریباً نود و دو کرور (و رو بتزاید است) از ملاحظهٔ اینصورت حال ملت در نظر ارباب بصیرت عیان و مستغنی از وصف و بیان است.

جغرافیای احصائی یا استاتیستیکی

مساحت مساحت ایران بطور صحیح ۶۴۲٬۲۵۷ فرسنگ
مربع است

جمعیت . – جمعیت ایران را باختلاف از ۱۵ تا ۲۴ کرور
نوشته اند لیکن بواسطهٔ معمول نبودن تعداد نفوس در ایران
و مجهول بودن حقیقت مطلب میتوان علی العجاله محض تشفی قلب
قدر متیقن را ۱۰ کرور دانست که چندین کرور آن احشام
و چادرنشین هستند

مقدار جمعیت بقدری در شوکت و بقای ملل مدخلیت دارد
که علما و آگاهان دولت فرانسه علی الاتصال ملت خود را از بابت
نقصان جمعیت و وخامت مآل تخویف و تحذیر مینمایند زیرا که
تجربه

تجربه و حساب معین نموده اند که دولت انگلیس برای تضاعف
جمعیت ۷۵ سال و آلمان ۸۰ سال و فرانسه ۲۶۰ سال
لازم دارد یعنی باین حساب دولت فرانسه که با وجود شکست
سی و سه سال قبل و دادن دو هزار کرور تومان جریمه نقدی
تاکنون خود را بنحوی در عرض دول اولیه عالم نگاه داشته
که تا چند قرن دیگر نسبت بآنها حالت امروز ما را پیدا خواهد کرد

جمعیت

جمعیت نسبی بعضی از دول

ممالک	جمعیت	مساحت بحسب کیلومتر مربع	جمعیت در هر کیلومتر مربع
چین	۳۶۰٬۰۰۰٬۰۰۰	۱۱٬۰۰۰٬۰۰۰	۳۳
انگلیس	۳۵۲٬۰۰۰٬۰۰۰	۲۸٬۰۰۰٬۰۰۰	۱۲٫۵
روسیه	۱۲۹٬۰۰۰٬۰۰۰	۲۲٬۶۱۶٬۰۰۰	۵٫۷
روسیه اروپا	۱۱۵۸۰۰۰٬۰۰۰	۵٬۸۶۰٬۰۰۰	۲۰
روسیه آسیا	۲۵٬۰۰۰٬۰۰۰	۱۷٬۵۰۰٬۰۰۰	۱٫۴
ژاپن	۴۵٬۰۰۰٬۰۰۰	۴۱۷٬۰۰۰	۱۰۸
عثمانی	۳۶٬۹۰۰٬۰۰۰	۴٬۰۰۰٬۰۰۰	۹
بلژیک بدون مستعمرات	۶٬۴۱۰٬۰۰۰	۲۹٬۵۰۰	۲۱۸
ایران	۱۰٬۰۰۰٬۰۰۰	۱٬۶۴۵٬۰۰۰	۶

نژاد

نژاد — هموطنان ما بر چهار تیره اصلی هستند اول ایرانی که کم و بیش با نژادهای دیگر از قبیل سامی و کرد و ترکمان مخلوط شده و زیاده از دو ثلث جمعیت حالیه از آن است نژاد کرد یکی از طوایف نیکومنظر و هوشمند زمین است که مخصوصاً در نواحی غربی سکنی دارند دویم ترک (قاجاریه آشاقه باشی و یوخاری باشی افشار زعفرانلو شاملو قراگوزلو شاهسون قشقائی خلج زرگر و غیره و غیره) و ترکمان (گوکلان و یموت که بقهر و غلبه از توران باین سرزمین آمده قدرت و سلطنت ابدا کرده اند در صفحات آذربایجان و مازندران و خراسان و عراق و غیره متفرق اند سیم کرد (کرمانج کلهر گوران) و لر (سلسله و دلفان بالاگریوه عمله) و بختیاری (هفت چهار لنگ) که با نژاد ایرانی متفاوت و دارای عادات و اخلاق

مخصوص هستند و در کوهستانات سمت مغرب ایران و خاک
لرستان و عربستان اغلب زیر چادر زندگی مینمایند و طریق
ییلاقی و قشلاقی می سپارند چهارم سامی که مشتمل است
بر اعراب خوزستان (بنی کعب آل خمیس و غیره) و بلوچهای
کرمان و مکران (یار احمد زهی سالار زهی میر بلوچ زهی جهانشاه
زهی و غیره) و ارامنه و یهود

پارسیان که برادران قدیم و دوستداران وطن عزیز
هستند اقل از جمیع فرق دیگر میباشند

مذهب. — آئین ایرانیان حالیه کلاً اسلام است و با سایر
مسلمانان نیز کمال اتحاد و وداد را دارند

معارف — شرافت و مزیت هر ملت موقوف بمزید علم
و مکارم اخلاق است و حصول اینها منوط بجمعیت کتب و اسباب

نیاکان و اسلاف ما رضوان الله علیهم از قدیم پی بتحقیق اینمعنی
برده لوازم تربیت و تربیت اخلاق را که عبارت از مدارس عالیه
و کتب وافره و مصادف لازمه آن باشد کماینبغی فراهم آورده از
بذل جان و مال دقیقه فرو گذار ننموده اند لیکن از تکاهل و غفلت خود
ما اکثر بلکه جمیع آن مدارس خراب و کتب مفقود و موقوفات منهدم
یا معدوم شده اند و در این عصر تمدن که جمیع ملل عظیمه و صغیره محض
اظهار شوکت و حیات و امیدواری و انبساط افراد ملت یوماً
فیوماً عده مدارس و طلاب در فنون حکمت و آداب و علوم غربیه متمادیاً
و ترقیات کثیره حاصله در دخل و خرج وزارت معارف خود را در دفاتر
و کتب مقدماتی ثبت نموده باطفال میآموزند و از تزاید و تضاعف
آنها تفاخر و مباهات مینمایند خواص مملکت ما یعنی آقایان علما و اعیان
که رؤسای روحانی و جسمانی ما هستند از تربیت آقازادگان

خود در این خاک مأیوس شده ایشان را برای تحصیل معقولات و فرنگ
بفرستند و علاقه از مدارس خودمان تصحیح و تشنیع فعلی بعمل میآورند
در این صورت تکلیف ضعفای ملت چه و سر و کار ایشان با کیست
مملکت ژاپون که نام بعد از پنجاه سال معاشرت با فرنگیها خود را
محسود و انگشت نمای تمام آنان و میخ چشم همسایه مهربان ما
نموده چطور است که پس از چندین قرن تلمذ و تعلم هنوز ما
با چند رجه محتاج بخارجه هستیم اگر احتیاج خوب چیزی است
بگذارید دیگران محتاج بما باشند آخر افتقار تا کی و احتقار
تا بچند

فهرست

دوره دویم جغرافیا

قسمت اول

زمین

فصل اول

فصل دویم

فصل سوم

انسان

فصل چهارم

کوشش انسان

قسمت دوّیم

جغرافیای پنج قطعه عالم

قسمت سیم

جغرافیای ایران

تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب حرره

الاحقر میرزا نعمت الله معین الکتاب

سنه ۱۳۲۶
باهتمام اقل الناس اسمعیل کتابفروش
بطبع رسید

کتابخانه
مجلس شورای ملی

